

Omsorgsovertakelser og etniske minoriteter

En gjennomgang av saker i fylkesnemnda

MONICA FIVE AARSET & ANJA BREDAL

NOVA

Velferdsforskningsinstituttet

HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Omsorgsovertakelser og etniske minoriteter

En gjennomgang av saker i fylkesnemnda

MONICA FIVE AARSET
ANJA BREDAL

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring

NOVA Rapport 5/2018

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) er fra 1. januar 2014 et forskningsinstitutt ved Senter for velferds- og arbeidslivs-forskning (SVA) på OsloMet – storbyuniversitetet (tidl. Høgskolen i Oslo og Akershus).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

© Velferdsforskningsinstituttet NOVA
OsloMet – storbyuniversitetet 2018

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-659-6

ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-660-2

ISSN 0808-5013 (trykt)

ISSN 1893-9503 (online)

Illustrasjonsfoto: © colourbox.no
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Byråservice

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

NOVA, OsloMet
Stensberggata 26 · Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 67 23 50 00
Nettadresse: www.hioa.no/nova

Forord

Denne rapporten er skrevet på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familie-direktoratet (Bufdir). Bakgrunnen for prosjektet er behovet for mer kunnskap om barnevernets arbeid med minoritetsfamilier i saker hvor barnevernet mener barn er utsatt for omsorgssvikt og at det er til barnets beste at staten overtar omsorgen.

Vi takker for godt samarbeid med Bufdir, særlig i forbindelse med de forsinkelser prosessen med å få konsesjon samt sykdom i forskerteamet har medført. En spesielt stor takk går til Hedvig Torvik Nilsen og Helene Vedeld som har vært våre kontaktpersoner.

Det meste av datainnsamlingen har funnet sted i lokalene til Fylkesnemnda i Oslo og Akershus. Vi vil takke staben der for godt samarbeid. Daglig leder Eli Volckmar og kontorsjef Øyvind Pedersen skal ha en særlig takk for imøtekommenhet og tilrettelegging.

Prosjektet er gjennomført av Monica Five Aarset (prosjektleder) og Anja Bredal. Camilla Vislie har stått for koding og registrering av vedtak hentet fra Lovdata. Mette Løvgren har bistått i tilrettelegging av data. Prosjektet har nytt godt av diskusjon med og innspill fra Elisabeth Backe-Hansen, Asgeir Falch-Eriksen, Marianne Rugkåsa, Elisabeth Gording-Stang, Marit Klemp Stephansen og Judith van der Weele. Takk til Ada Engebriksen og Kirsten Danielsen for kommentarer på enkeltkapitler, og til Anne Solberg som har lest og kommentert hele rapporten.

Oslo, mars 2018

Monica Five Aarset og Anja Bredal

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	13
Bakgrunn.....	13
Opprinnelig oppdrag.....	15
Endelige problemstillinger.....	17
Rapportens oppbygning.....	21
2 Rettslige rammer for barnevernets arbeid	23
Sentrale prinsipper.....	23
Gangen i en barnevernssak.....	24
Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker.....	29
3 Data, metode og forskningsetikk	33
Datagrunnlag og metode – kort oversikt.....	33
Breddeundersøkelsen – fylkesnemndsvedtak.....	34
Dybdeundersøkelse – saksmapper fra fylkesnemnda.....	44
Dokumentene som tekst.....	47
Personvern, forskningsetikk og metodologiske implikasjoner.....	49
4 Foreldres omsorgskompetanse og endringspotensiale	53
Kartlegging og vurdering av foreldrenes omsorgskompetanse.....	53
Oppsummering.....	65
5 Veiledningstiltak	67
Bakgrunn.....	67
Lite samarbeid om valg av tiltak?.....	68
Samtale og refleksivitet.....	69
Heller råd enn veiledning?.....	71
Særskilt om foreldre–barn-sentre.....	73
Oppsummering.....	75
6 Deltakelse, kommunikasjon og relasjonsarbeid	77
Når foreldre ikke vil medvirke.....	77
Mistillit og frykt.....	78
For tidlig og for seint.....	82
Språk og kommunikasjon.....	83
Barn som deltakere.....	88
Vårt materiale.....	89
Oppsummering.....	93
7 Vold	95
Forståelser av vold mot barn.....	95
Våre funn: Volden og barnet tas på alvor.....	99
Forståelser av vold: Fire posisjoner.....	100
Et erkjennelsesparadigme.....	102

Politianmeldelse	109
Oppsummering	112
8 Saker som starter med akutt plassering	113
Forskning på akuttvedtak	113
Vårt materiale: Lange og korte forløp	114
En typisk sak	115
Samvær	116
Oppsummerende diskusjon	126
9 Kultur	129
Barnevern og kultur	129
Kultur i kartlegging av foreldres omsorg	131
Kontinuitetshensyn ved valg av plasseringssted	134
Kontinuitetshensyn ved utmåling av samvær	135
Religion som særlig hensyn	138
Oppsummering	139
10 Særlig om norske rom	141
Norske rom	141
Saker i vårt materiale	142
Plassering etter omsorgsovertakelse	145
Nasjonale minoriteter og barnevernet	149
11 Transnasjonale dimensjoner	151
Transnasjonalt familieliv	151
Norske barn som oppholder seg i utlandet	153
Barnevernflukt	154
Barn som gjenforenes med foreldre som allerede bor i Norge	155
Familier med uavklart oppholdssituasjon eller manglende oppholdstillatelse	157
Å leve med en usikker oppholdsstatus	158
Saker i vårt materiale	160
Oppsummering	168
12 Avsluttende diskusjon og anbefalinger	171
Krevende saker	171
Økt satsing i voldssaker – endrede forutsetninger for barneverntjenestens arbeid	173
Forståelser av vold og erkjennelse – styrke fagligheten	174
Samtalebaserte metoder	175
Barnets deltakelse	175
Mistillit og relasjonsbygging	176
Mellom foreldreperspektiv og barneperspektiv	177
Kulturalisering?	178
Migrasjon og transnasjonalt familieliv	179
Anbefalinger	180
Litteratur	183

Sammendrag

Denne rapporten bygger på et forskningsoppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) om barneverntjenestens og fylkesnemndas håndtering av saker om omsorgsovertakelse i familier med etnisk minoritetsbakgrunn. Datamaterialet har bestått av 91 anonymiserte og uanonymiserte vedtak fra fylkesnemnder, samt 17 saksmapper fra arkivet til Fylkesnemnda i Oslo og Akershus. Analysen preges av de begrensningene som ligger i en dokumentstudie generelt, og de slagsider som vil prege barneverntjenestens fremlegg til fylkesnemnda spesielt. Det siste innebærer blant annet at barneverntjenesten kan fremstå som mer entydige i sine argumenter og vurderinger enn de har vært underveis i saken. Gitt datamaterialets begrensninger er dette ikke en fullstendig kartlegging av barneverntjenestens arbeid. I stedet løfter vi frem noen temaer som har pekt seg ut, og som vi har tilstrekkelig materiale til å si noe om. Rapporten peker på noen tendenser og mønstre som *kan være* problematiske i barnevernets arbeid med etniske minoritetsfamilier.

Kort oppsummering av hovedfunn

1. Bekymringsmeldinger om vold tas alvorlig av barneverntjenesten, og de snakker med, lytter til og tror på barnet i slike saker. Særlig dersom foreldrene benekter, politianmeldes foreldrene, og barna akutt plasseres. Slike saker stiller nye krav til barnevernets tilnærming til foreldrene. Særlig anbefales en revurdering av barneverntjenestens *erkjennelsesparadigme*, dvs. at foreldre må erkjenne at de har utøvd vold, for å vurderes som veiledbare.
2. Barnet blir trodd på og hørt i forbindelse med fylkesnemndsaken. Det fremgår sjelden hvilken informasjon barnet har fått, og hvorvidt tolk brukes i samtaler med barn. Talspersonens mandat kunne med fordel inkludere flere spørsmål angående barnets etniske, kulturelle, religiøse og språklige identitet.
3. Flere saker preges av at foreldrene tilsynelatende ikke ønsker å medvirke, og barnevernet lykkes ikke i å etablere en samarbeidsrelasjon. Dette er krevende utfordringer for barneverntjenesten, og man risikerer at saken ikke blir tilstrekkelig opplyst. Vi advarer mot en tendens til å foregripe mistillit og tolke det som en egenskap ved foreldrene.

4. Barneverntjenestens samtaler med foreldrene tar i liten grad høyde for kulturforskjeller i hvordan omsorgskompetanse defineres og uttrykkes. Likeledes finner vi lite oppmerksomhet rundt kulturspesifikke forskjeller i kommunikasjonsstiler og hva dette kan innebære for forståelse og misforståelse mellom barneverntjenesten, barn og foreldre. Det er stort behov for andre metodiske tilnærminger som supplement eller alternativ til de samtalebaserte, refleksive metodene som dominerer barneverntjenestens kartleggings- og veiledningsmetodikk.
5. En sakstype som peker seg ut, er de som starter med akutt plassering etter at barnet forteller om vold. Slike saker har sin egen særegne dynamikk, og vi spør om denne dynamikken i seg selv kan øke sjansene for omsorgsovertakelse. Særlig problematiseres vektleggingen av samværsrapporter i omsorgsovertakelsessaken. Det er behov for mer kunnskap om og metodeutvikling i denne type saker.
6. Uavklart opphold, avslag på asylsøknad og andre utlendingsrettslige forhold kan påvirke foreldres evne til å ta vare på barna sine. Slike forhold trekkes i liten grad inn i barneverntjenestens og fylkesnemndas vurderinger. Det er behov for større bevissthet om betydningen av ulike myndighetsregimer og lovverk når barnevernssaken og utlendingssaken går parallelt.
7. Materialet knyttet til den nasjonale minoriteten norsk rom var svært begrenset. Inntrykket er at barneverntjenestene sliter med å oppnå god kontakt med foreldrene og finne tiltak som fungerer. Familiene har sammensatte problemer og flytter ofte. Barneverntjenesten og nemnda reflekterer i liten grad rundt betydningen av språklige og kulturelle forskjeller i disse sakene.

Omsorgskompetanse

Foreldrenes manglende evne til å se barnet, ta barnets perspektiv, og forstå barnets behov, står sentralt i barneverntjenestens argumentasjon for omsorgsovertakelse. Grunnlaget for vurderingen er ofte basert på at foreldrene ikke klarer å reflektere over barnas behov. De kan ikke beskrive barnet, eller de kan ikke beskrive barnet med vekt på den følelsesmessige delen. I flere saker oppfatter vi at barneverntjenesten har krevende forventninger til at foreldre med lav utdanning og bakgrunn fra andre oppdragerstiler og familiekulturer, skal formidle seg verbalt på bestemte måter.

Barneverntjenestens kartlegging og vurderinger er preget av et utviklings-teoretiske perspektiv og vektlegging av mentalisering (evne til å ta barnets perspektiv) og emosjonell omsorgskompetanse. Vårt poeng er ikke at mentalisering ikke er viktig for barn med annen kulturell bakgrunn enn norsk, men at mentalisering må forstås og vurderes med større kultursensitivitet. Da tenker vi både på hva mentalisering er, men særlig på hvordan mentalisering uttrykkes og formidles, verbalt og non-verbalt. Manglende kulturkompetanse kan medføre at den som samtaler med eller observerer barn og foreldre, misforstår eller ikke ser verbale og nonverbale uttrykk for omsorgskompetanse.

Når det gjelder vurderingen av foreldrenes potensiale for å endre seg og styrke foreldrekompetansen gjennom hjelpetiltak, har vi pekt på at flere barneverntjenester forventer at foreldrene selv skal sette ord på sine hjelpebehov og hvilke hjelpetiltak de mener vil være nyttige. Det er vanskelig å forstå at dette skal være et kriterium for hjelp, særlig når det gjelder foreldre med lite eller ingen erfaring med barnevernet eller lignende intervensjoner.

Deltakelse og kommunikasjon

Deltakelse og dialog er sentralt i barnevernfaglig arbeid. I vårt materiale ser vi mange eksempler på at foreldre tilsynelatende ikke vil delta og samarbeide, der de takker nei til hjelpetiltak, og der de viser skepsis og frustrasjon overfor barneverntjenesten. Vi ser foreldres (manglende) deltakelse omtalt med begreper som mistillit og mistenksomhet, og vi identifiserer en viss risiko for at slike oppfatninger skal «låse» saken altfor tidlig. I rapporten advares det mot å se på mistillit som en egenskap ved foreldrene, eller barnet, da det lett kan bety at ansvaret for manglende samarbeid legges på dem. Dersom foreldre formidler sin frykt og mistenksomhet åpent, kan det også tolkes som et utgangspunkt for dialog og relasjonsbygging.

Vi finner at de kommunale barneverntjenestene er gjennomgående gode på å bruke og dokumentere bruk av tolk i samtaler med foreldre, selv om det også finnes eksempler på det motsatte. Det informeres sjelden om behov for og bruk av tolk i samtaler med barn. Barnevernet må stille krav til andre instanser som leverer opplysninger til barnevernet, om at disse oppgir om det er brukt tolk i kontakten med barn og foreldre som ikke snakker godt norsk. Dette inkluderer også en del barneverntiltak, som foreldre–barn-sentre.

Veiledningstiltak

Veiledningstiltak er den vanligste tiltaksformen i vårt materiale. Slike tiltak er ofte basert på refleksive samtalebaserte metoder, som i varierende grad egner seg i familier med etnisk minoritetsbakgrunn. Det er stort behov for andre metodiske tilnærminger som supplement eller alternativ til de samtalebaserte metodene. Likeledes etterspør vi en større oppmerksomhet rundt veiledningstiltakenes relevans når barneverntjenesten vurderer foreldres behov før tiltak og deres endring etter tiltak. Vi ser at noen tjenester konkluderer med at manglende effekt av tiltak skyldes foreldrenes manglende motivasjon eller veiledbarhet. Alternativt kan det skyldes at tiltaket ikke var tilpasset foreldrenes situasjon og bakgrunn.

Til slutt har vi stilt spørsmålstegn ved kultursensitiv kompetanse og tolkebruk ved foreldre–barn-sentre. Vi etterlyser en større oppmerksomhet om slike tema både i barneverntjenestens oppdrag til sentrene, og i vektleggingen av sentrenes rapporter i omsorgsovertakelsessaken.

Saker som starter med akutt plassering

En sakstype som utmerker seg i materialet, er saker som starter med akutt plassering og går direkte over i omsorgsovertakelse, uten at barnevernet kjenner familien fra før. Slike saker har sin egen særegne dynamikk, og vi spør om denne dynamikken i seg selv øker sjansen for omsorgsovertakelse. Flere problematiske sider av barnevernets arbeid blir satt på spissen i slike saker, fordi både barnas, foreldrenes og barneverntjenestens sårbarhet er særlig stor.

Akuttvedtaket utløses av at barnet forteller om vold mens foreldrene benekter. Barneverntjenesten anmelder foreldrene til politiet. I disse sakene starter altså barnevernsundersøkelsen i en akutt krisesituasjon, og foreldrenes krisereaksjoner kan bli brukt som del av dokumentasjonen på omsorgskompetanse. Foreldrenes atferd under samvær utgjør en sentral del av grunnlaget for å vurdere omsorgskompetanse og veiledbarhet. Foreldrenes mistillit og mistenksomhetsatferd øker eller avtar utover i forløpet, mens barna gradvis knytter seg til beredskapshjemmet. Den sosioøkonomiske og materielle kontrasten kan være med på å styrke barnas tilknytning til beredskapshjemmet, eller styrke foreldrenes frykt for dette.

Vi stiller et særlig spørsmålstegn ved at samværsrapporter får så sentral betydning i disse sakene, av flere grunner. For det første er dette en helt spesiell sosial situasjon, preget av krise og ekstraordinære forhold, som gjør det

vanskelig å bruke det som arena for «naturlig» samspill og dokumentere omsorgssituasjonen for barnet forut for plassering. For det andre fordi samværet skal ivareta så mange, til dels uforenlige, hensyn. Et tredje spørsmål gjelder tilsynspersonenes mandat og kompetanse. Vi påpeker at tilsynsrollen er svært krevende, og vi spør om tilsynspersonene har tilstrekkelig faglig kompetanse til å gjøre de vurderingene som foretas i mange samværsrapporter, særlig med tanke på omsorgskompetanse og tilknytning i etniske minoritetsfamilier.

Vold

Rapporten trekker opp ulike måter å forstå og snakke om vold mot barn på, der et hovedskille går mellom «vold er vold» og nulltoleranse på den ene siden, og en mer nyansert forståelse på den andre. Henvisninger til kulturspesifikke forskjeller inngår i slike nyanseringer, men oppfattes gjerne som – og fungerer noen ganger som – bagatellisering. Datamaterialet inneholder flere posisjoner der henvisninger til kulturforskjeller inngår, men ofte på summariske og substansløse måter. I flere saker dreier diskusjonen seg eksplisitt eller implisitt om hvorvidt volden er mer «unnskyldbar» fordi den er kulturelt betinget. Samtidig ser vi enkelte eksempler på at fylkesnemnda legger en mer substansiell forståelse av kulturell kontekst til grunn. Da handler det om å forstå hvorfor og med hvilken hensikt foreldrene har brukt vold, som et grunnlag for nemndas vurdering, både av selve voldsutøvelsen og av foreldrenes omsorgskompetanse. Det er behov for å utvikle faglige forståelses av ulike former og rasjoner for vold mot barn, inkludert vold som ledd i oppdragelsen inngår, som nyanserer uten å bagatellisere.

Rapporten problematiserer barneverntjenestens *erkjennelsesparadigme*: Foreldre må erkjenne at de har utøvd vold, for å vurderes som veiledbare. Benekting tolkes som mangel på motivasjon eller endringsevne og fører til vurderinger om at hjelpetiltak ikke vil nytte. Dette paradigmet synes særlig problematisk i lys av at barneverntjenesten i økende grad anmelder foreldre til politiet, gjerne tidlig i saken. Som fylkesnemnda fremholder i en del vedtak, vil en slik anmeldelse kunne skremme foreldre fra å innrømme volden i barnevernsaken. Det bør satses på metodeutvikling rundt barneverntjenestens dialog med og endringstiltak i familier der foreldre benekter vold. Barnevernet må finne andre måter å vurdere veiledbarhet på, enn kategoriske krav om innrømmelse.

Transnasjonale dimensjoner

Økende globalisering medfører at stadig flere familier beveger seg over nasjonale grenser og har tilknytning til flere land. Denne utviklingen får også konsekvenser for de praksiser som barnevernet befatter seg med, idet barns behov for beskyttelse får internasjonale dimensjoner. Særlig utfordres barnevernet i saker der barnet og/eller foreldrene har sterk tilknytning til andre land enn Norge, enten fordi de nylig er kommet hit, har et svakt oppholdsgrunnlag, eller fordi barnet oppholder seg i det andre landet. Vårt datamateriale er begrenset, særlig når det gjelder saker om barn som oppholder seg i utlandet.

Uavklart oppholdssituasjon, avslag på asylsøknad og påfølgende ventesituasjon kan være sentrale årsaker til at foreldre ikke klarer å ta vare på barna sine. Det er betydelig variasjon når det gjelder hvorvidt barneverntjenesten tar høyde for dette i sine vurderinger av foreldres omsorgskompetanse og endringspotensiale. Barneverntjenester og nemnda bør være mer bevisst på at disse familiene befinner seg i skjæringspunktet mellom ulike myndighetsregimer og lovverk når barnevernssaken og utlendingssaken går parallelt.

Videre er det behov for avklaring og formidling av retningslinjer for hvordan barneverntjenesten skal håndtere saker der det er bekymring for at barn føres ut av Norge, eller der dette har skjedd. Søkens situasjon nevnes spesielt i den forbindelse.

1 Innledning

Denne rapporten bygger på et forskningsoppdrag om barneverntjenestens arbeid med omsorgsovertakelse i familier med etnisk minoritetsbakgrunn, på grunnlag av en gjennomgang av saker i fylkesnemnda. Omsorgsovertakelse er et av de mest inngripende tiltak det offentlige kan benytte seg av. Det er en innblanding i familieliv som truer både individets frihet og familielivets private sfære. Samtidig kan denne typen avgjørelser være helt avgjørende for et barns livssituasjon og helse.

I dette kapitlet skisserer vi først det vi oppfatter som bakgrunnen for oppdraget. Så presenterer vi oppdraget slik det opprinnelig ble definert, samt hvordan problemstillinger og forskningsdesign har måttet justeres underveis. Til slutt presiserer vi noen avgrensninger og redegjør for det vi kaller slagsider i datamaterialet.

Bakgrunn

Barnevernets arbeid med barn og familier med etnisk minoritetsbakgrunn har fått økende oppmerksomhet de siste årene, både i media, offentlig debatt og forskning. Særlig har det vært fokus på overrepresentasjon, på den ene siden, og mistillit og kritikk, på den andre. Vi skal derfor knytte noen kommentarer til disse to temaene, som bakgrunn for vår studie.

Det har vært vanlig å snakke om en overrepresentasjon av barn med innvandrerbakgrunn i barnevernsstatistikken. Nyere forskning fra NTNU Samfunnsforskning viser imidlertid at overrepresentasjon er begrenset til hjelpetiltak, mens det er liten forskjell i omsorgstiltak mellom barn med innvandrerbakgrunn og resten av befolkningen (Berg mfl. 2017). Hjelpetiltak i innvandrerbefolkningen ligger vesentlig høyere enn i befolkningen for øvrig. I denne sammenheng er det viktig å være oppmerksom på at ikke-planlagte plasseringer (akuttvedtak) regnes som hjelpetiltak i den statistikken som forskerne bygger på.¹ Berg og kolleger finner for øvrig store forskjeller mellom grupper med ulik landbakgrunn, samt mellom barn som selv har innvandret til Norge med familien og barn som er født i Norge av innvandrede

¹ Det gjelder SSBs barnevernstatistikk som skiller mellom omsorgstiltak og hjelpetiltak. Berg mfl. (2015:38) forklarer at tiltak etter paragraf 4-12 (omsorgsovertakelse) er omsorgstiltak, mens alle andre tiltak registreres som hjelpetiltak.

foreldre. Barn av én utenlandsfødt mor eller far er den gruppa som skiller seg mest ut. For øvrig fremgår det at flyktningbakgrunn øker sjansene for hjelpe-tiltak, men ikke omsorgsovertakelse (Berg mfl. 2017:ix).

Selv om den forskningsbaserte kunnskapen om barnevern og familier med innvandrerbakgrunn har økt betraktelig de siste årene, mangler vi fortsatt forskning som tar høyde for og går i dybden på variasjon i migrasjonsbakgrunn og oppholdsstatus. For eksempel har det vært lite forskning på barnevernets arbeid med barn uten oppholdstillatelse eller med uavklart oppholdsstatus, samt barn i asylsøkerfasen (BLD 2010; Riksrevisjonen 2010–2011; Vollebæk 2012; Espeland 2013; Paulsen mfl. 2015).

Når det gjelder barn som tilhører urfolk eller nasjonale minoriteter, finnes det ikke tall på omfanget av barn og unge i barnevernet.² Dette skyldes at barnevernsstatistikken er basert på barn og foreldres landbakgrunn. Etnisitet registreres ikke, og urfolk og nasjonale minoriteter registreres dermed som norskfødte med norskfødte foreldre.³

Diskusjonen om årsakene til overrepresentasjonen av barn med etnisk minoritetsbakgrunn i barnevernet peker i ulike retninger. På den ene siden diskuteres det om aspekter ved minoritetsfamiliene og deres situasjon medfører høyere sannsynlighet for omsorgssvikt, og på den andre siden vises det til aspekter ved barnevernet og til relasjonen mellom barnevern og minoritetsfamilier. Og da er vi fremme ved det andre sentrale temaet, nemlig kritikken av barnevernet. Ulike aktører har beskyldt barnevernet for å diskriminere minoritetsbarn og -familier, og for ikke å ta tilstrekkelig hensyn til minoritetsbarns kulturelle, religiøse og språklige bakgrunn. Et sentralt diskusjonstema her, er hvorvidt barnevernet tar for mye eller for lite hensyn til kultur, og om terskelen for inngripen er høyere eller lavere enn for majoritetsfamilier. Barnevernet kritiseres på den ene siden, for å mangle den kultursensitivitet som er nødvendig for å møte og forstå flerkulturelle barn og familier, og for at de dermed griper inn feil eller for hardt. Andre kritikere hevder at barnevernet praktiserer en misforstått respekt for familier med en annen kulturbakgrunn og dermed har for høy terskel for å gripe inn i disse familiene. En tredje kritikk går på at barnevernet overdriver betydningen av kulturforskjeller og glemmer

² Nasjonale minoriteter er grupper med langvarig tilknytning til et land. I Norge har kvener/norskfinner, jøder, skogfinner, rom (sigøynere) og romanifolk/tatere status som nasjonale minoriteter. Samer har urfolksstatus.

³ Se kapittel 10 for mer om forskning på nasjonale minoriteter og barnevern.

andre sosiale forhold, som fattigdom, klasseforskjeller og diskriminering (Bredal 2009).

Det er viktig å minne om at debatten om og kritikken mot barnevernet ikke kun dreier seg om minoritetsfamilier. Forskning viser imidlertid at forholdet mellom barnevernet og minoritetsfamilier kanskje er særlig preget av mistillit, misforståelser og samarbeidsproblemer (Vike og Eide 2009, Norsk innvandrersforum 2013; Paulsen mfl. 2015). Foreldre med ikke-vestlig bakgrunn har i større grad enn majoritetsforeldre forestillinger om at barnevernet «tar» barn, samt oppfatninger om at barnevernet ikke går i dialog med foreldre og at barnevernet diskriminerer (Fylkesnes mfl. 2015; Marthinsen mfl. 2013). Barnevernsarbeidere på sin side oppfatter det å jobbe med familier med minoritetsbakgrunn som utfordrende eller problematisk (Hærem og Aadnesen 2008; Rugkåsa 2008; Eide, Qureshi, Rugkåsa og Vike 2009; Bø 2010; Kriz og Skivenes 2010; Moufack 2010; Aadnesen 2012).

Som svar på kritikken har myndighetene iverksatt ulike tiltak, inkludert ulike forsknings- og utviklingsprosjekt. Slik vi tolker det, bør vårt oppdrag også ses mot bakgrunn av denne debatten om og kritikken av norsk barnevern.

Opprinnelig oppdrag

Oppdraget ble initiert av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet som ga Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) implementeringsansvaret. I departementets tildelingsbrev til direktoratet, tillegg 3, 2015, er oppdraget skissert som følger:

Forskning i fylkesnemndene. Omsorgsovertakelser som omfatter minoriteter utgjør en relativt stor andel av sakene i fylkesnemndene. Departementet ønsker en gjennomgang av saker i fylkesnemndene. Det er ønskelig å gjennomgå vedtak for å se på hvilke tiltak som har vært satt inn, hvilke problemstillinger som utpeker seg, samt om det er mønstre mht. hvordan sakene håndteres. Formålet med gjennomgangen er å få et bedre kunnskapsgrunnlag med tanke på hvordan best forebygge omsorgsovertakelsene. Formålet er videre å synliggjøre om barnevernet vurderer saker annerledes når barnet har innvandrerbakgrunn eller norsk rombakgrunn. Det er også ønskelig med en gjennomgang av saker i fylkesnemndene der utenlandske barn er i Norge fordi foreldrene er arbeidsinnvandrere (med midlertidig oppholdsrett eller midlertidig oppholdstillatelse), uavklart oppholdsstatus (asylsøkerfase) eller når barn har ulovlig opphold i Norge. Det er særlig

interessant å vite mer om og evt. hvilke hjelpetiltak som er satt inn, hva slags type omsorgssvikt det er tale om, og i hvilken grad informasjon om barnets utlendingssak er omtalt og vektlagt i vedtaket. Likeverdige offentlige tjenester kan i praksis bety forskjellsbehandling. Direktoratet ønsker kunnskap om hvordan dette praktiseres i tjenestene.⁴

Det metodiske opplegget var altså fra starten definert som en gjennomgang av fylkesnemndsaker, som et inntak til å studere barneverntjenestens arbeid med omsorgsovertakelse i ulike kategorier av minoritetsfamilier. Dette skulle studeres langs ulike dimensjoner som type omsorgssvikt, bruk av hjelpetiltak, informasjon om utlendingssaken mm. Et viktig formål var å undersøke om barnevernet praktiserer likeverdige offentlige tjenester.

Som vi ser, var oppdragsgiver særlig opptatt av saker om familier med løsere tilknytning til Norge: Arbeidsinnvandrere med midlertidig oppholdsrett/ oppholdstillatelse, uavklart oppholdsstatus eller ulovlig opphold. Vi foreslo å legge til etablerte innvandrere, det vil si både norskfødte barn med innvandrerforeldre og innvandrede barn med permanent oppholdstillatelse/norsk statsborgerskap. Dessuten mente vi at datamaterialet måtte omfatte et utvalg saker med norskfødte barn med norskfødte foreldre (majoritetsbakgrunn) for å kunne foreta den ønskede komparasjonen.

Slik oppdraget var formulert, særlig med tanke på å sammenligne mellom majoritet og minoriteter, var det nærliggende å lage et kvantitativt design. Vi la derfor opp til å bruke vedtakene som datakilde i en breddeundersøkelse. I slike undersøkelser vil hensikten være å registrere samme type informasjon (for eksempel antall og type hjelpetiltak) om et stort antall saker, for å kunne si noe om fordelinger/mønstre på aggregert nivå. Samtidig ville vi hente ut kvalitative data fra vedtakene, ved å gå nærmere inn i vedtakene som tekst. I tillegg foreslo vi for oppdragsgiver å supplere med en dybdeundersøkelse, hvor vi også gikk gjennom et utvalg saksmapper fra fylkesnemndas arkiv.

Da vi begynte å gjennomgå vedtak, ble det raskt klart at denne prosjektplanen ikke lot seg gjennomføre uten justeringer. Kort sagt skyldes det at vedtaksmaterialet ikke var egnet til en kvantitativ analyse på grunn av mangelfulle og usikre opplysninger. Dette forklarer vi nærmere i kapittel 3. Her vil vi begrense oss til å si at særlig sammenligningen mellom majoritet og minoritet

⁴ Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 21. mai 2015, Tildelingsbrev – 2015 – Tillegg nr. 3.

ble vanskelig å gjennomføre. Løsningen ble at vi konsentrerte oss om minoritetssakene, i en analyse som kombinerte kvantitative og kvalitative data, men der vi med noen unntak ikke kan si noe om kvantitative fordelinger. I stedet peker vi på noen tendenser og mønstre som vi så går i dybden på. Som nevnt, henviser vi til kapittel 3 for en nærmere begrunnelse for disse valgene og en redegjørelse for hvordan vi har brukt datamaterialet.

Endelige problemstillinger

Med utgangspunkt i det opprinnelige oppdraget, samt de muligheter og begrensninger som lå i datamaterialet, har vi formulert følgende problemstillinger for analysen:

- Hvilke temaer og problemstillinger peker seg ut i barneverntjenestens og fylkesnemndas⁵ arbeid med omsorgsovertakelse i familier med etnisk minoritetsbakgrunn? Er det bestemte sakstyper som går igjen i materialet, og finner vi mønstre i hvordan sakene håndteres?
- Hvilke særskilte problemstillinger peker seg ut når det gjelder barn/familier med løsere tilknytning til Norge (arbeidsinnvandrere med midlertidig oppholdsrett/-tillatelse, uavklart oppholdsstatus eller ulovlig opphold) og fra den nasjonale minoriteten rom? Blir barnet/familiens utlendingssak omtalt og vektlagt?
- Hvordan håndterer barneverntjenesten og fylkesnemnda ulike spørsmål knyttet til kultur? Her siktes det både til kultursensitivitet generelt og barnevernlovens bestemmelse om å ta tilbørlig hensyn til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.
- Det har vært mye fokus på mistillit til og frykt for barnevernet i grupper med etnisk minoritetsbakgrunn. Hvordan kommer slike forhold til uttrykk i sakene, og hvordan håndterer barneverntjenesten disse?

AVGRENSNINGER

Prosjektet er en dokumentstudie. Vi har undersøkt barneverntjenestens og fylkesnemndas arbeid slik det fremkommer i et utvalg vedtak og saksmapper fra nemnda. Vi har *ikke* fulgt sakenes forhandlinger i fylkesnemnda, vi har ikke hatt tilgang på andre dokumenter fra barneverntjenesten enn de som er oversendt fylkesnemnda, og vi har ikke intervjuet noen av de involverte aktørene.

⁵ Oppdragsgiver etterspurte ikke spesifikt kunnskap om nemndas rolle, men tatt i betraktning at materialet er nemndvedtak, har vi valgt å kommentere behandlingen der dette er relevant.

Datamaterialet er saker hvor barneverntjenesten har sendt inn begjæring om omsorgsovertakelse til fylkesnemnda. Vi har *ikke* sett på barnevernssaker som av ulike grunner ikke havner i nemnda. Derfor har vi ikke mulighet til å kommentere spørsmålet om hvorvidt barnevernet har for lav eller høy terskel for å begjære omsorgsovertakelse. For å kunne vurdere slike påstander, ville det være nødvendig også å gå igjennom saker som ligger hos barneverntjenesten, slik at man kunne undersøke hvilke bekymringsmeldinger som følges opp, hvilke som ikke gjør det, hvilke saker som barnevernstjenesten sender videre til fylkesnemnda og hvilke saker som ikke ender opp der. Dette lå imidlertid utenfor prosjektets mandat. Det er stort behov for forskning på hvordan barnevernet forhindrer omsorgsovertakelse i familier med etnisk minoritetsbakgrunn gjennom hjelpetiltak og endringsarbeid.

Vi har valgt ut en del temaer som vi analyserer nærmere, basert på de problemstillingene vi hadde og hva vi fant i materialet. Vi kommenterer ikke alle faser eller aspekter ved barneverntjenestens eller nemndas arbeid. For eksempel ser vi ikke på hvordan barneverntjenesten vurderer barnets omsorgsbehov, og vi har begrenset omtale av hva omsorgssvikten har gått ut på i de ulike sakene. Et viktig unntak er vold mot barn som vi behandler i et eget kapittel, der vi vektlegger de aspekter som pekte seg ut som interessante i materialet.

Vi gjør ikke en helhetlig vurdering av den enkelte sak med hensyn til om det var riktig å ta omsorgen for barnet, eller om saken har blitt håndtert til barnets beste. Det har vi verken kompetanse eller materiale til, og denne typen vurderinger ligger utenfor rammene for dette prosjektet.

SLAGSIDE I DATAMATERIALET

Vi vet ikke hva barnevernet har tenkt og gjort utover det som står i dokumentene. I den sammenheng er det verdt å trekke frem Elisabeth Backe-Hansens påminnelse om hvordan ulike former for datamateriale har ulike former for slagside. Hun peker på at dokumentene i en barnevernssak er «blitt til for visse formål og for et visst ‘publikum’», her gjengitt av Christiansen (2011:24): «Saksjournaler, og ikke minst framlegg for fylkesnemnd eller domstol, er tilrettelagt med tanke på å underbygge og rettferdiggjøre barneverntjenestens oppfatninger og standpunkter.»⁶ Christiansen (2011:26) forklarer

⁶ Referansen er til Backe-Hansen, 2001.

videre hva Backe-Hansen mener når hun sier at saksfremstillingen er preget av en rettfærdiggjørende argumentasjon:

I fylkesnemndsakene er den juridiske konteksten spesielt viktig, og en hovedoppgave for saksbehandlerne blir å velge ut og framstille informasjon i saken slik at den kan matches i forhold til lovens vilkår og legitimere en omsorgsovertakelse. Momenter som kunne tale imot en omsorgsovertakelse blir som regel utelatt.

Dette poenget kan ikke understrekes nok som forbehold i vår egen studie. Det er ingen tvil om at datamaterialet vårt er preget av den konteksten det er ment for, som ikke er å vise forskere hvordan barneverntjenesten jobber. I saker der vi både har lest fylkesnemndas vedtak og saksmappen, ser vi at mappen ikke bare har mer, men også mer flertydig informasjon enn det som kommer frem i vedtaket. Herunder, at saker som går over lengre tid, kan endre seg betydelig med hensyn til hvordan barneverntjenesten oppfatter situasjonen, for eksempel ved at de går fra et mer positivt syn på far enn på mor, til at dette bildet snus opp ned. Dette handler dels om at de får mer informasjon og kommer nærmere å avdekke situasjonen, dels om hvordan de tolker og dermed skaper seg et bilde av situasjonen. Det varierer hvorvidt slike endringer tas med i kommunens fremlegg, og dermed i nemndas vedtak. Uansett, fremstår også saksmappene som en del av det Backe-Hansen kaller rettfærdiggjørende argumentasjon. Selve fremlegget for nemnda står imidlertid i særstilling, som Backe-Hansen og Christiansen påpeker, og dermed også det som refereres av kommunens anførsler i nemndas vedtak. Der barneverntjenesten vurderer at de bare kan ta med det som styrker deres anbefaling om omsorgsovertakelse og ikke fremføre kontraargumenter og nyanser, vil det være faglige overveielser vi går glipp av. Dermed kan barneverntjenesten komme til å fremstå som enøyde og faglig svake, mens nemnda – i den grad de bringer inn nyanser og veier argumenter – vil fremstå som det motsatte. Denne dynamikken forhindrer oss åpenbart fra å få med den fulle bredden i barnevernets arbeid med sakene.

For å konkretisere: Når vi for eksempel leser en rapport fra en foreldresamtale, må vi ta utgangspunkt i at de beskrivelser og vurderinger som gjøres der, sier noe om hvordan barneverntjenesten jobber. Samtidig er vi klar over at saksbehandlerne som har skrevet rapporten også kan ha gjort seg andre tanker som ikke er nedtegnet skriftlig. Vi vil anta at det «bak» flere av rapportene ligger betydelig usikkerhet, refleksjon og alternative tolkninger. Dette har

ikke vi tilgang til, og vår analyse kan dermed oppleves som streng og urimelig kritisk for den som kjenner til denne kompleksiteten. Da er det viktig for oss å si, at denne studien ikke avdekker alle aspekter ved barneverntjenestens arbeid. Det vi har undersøkt, er hva barneverntjenesten og fylkesnemnda skriver i sine dokumenter: Hva de velger å skrive om og ikke skrive om, hva som regnes som tilstrekkelig og relevant, og hvordan de – i dokumentene – beskriver og tolker det barn og foreldre sier og gjør. Dette er én inngang til å si noe om barneverntjenestens arbeid, med de begrensninger den har. Selv om barneverntjenestens praksis er mer kompleks enn det som kommer fram i dokumentene, så er disse dokumentene sentrale i omsorgsovertakelsessaken. I ett perspektiv kan vi si at dokumentene *er* selve saken.

ETNISK MINORITET

I denne rapporten bruker vi begrepet «etnisk minoritet». Barn og familier med etnisk minoritetsbakgrunn er åpenbart en sammensatt gruppe. Denne sammensattheten er i seg selv et poeng, og studien inkluderer saker om barn med ulike typer minoritetsstatus. I tillegg til ulike kategorier av barn som selv har innvandret eller som har foreldre som har innvandret, inkluderer den også norske rombarn (nasjonal minoritet). Enslige mindreårige asylsøkere omfattes ikke.

I litteraturen brukes kategorien «innvandrerbarn» eller «etniske minoriteter» ofte bredt, og omfatter barn med ulik oppholdsstatus, omsorgssituasjon og integreringsutfordringer: asylsøkende barn, barn uten oppholdstillatelse, bosatte enslige mindreårige, etterkommere, flyktningbarn og annen innvandringsbakgrunn. Kategorien omfatter i sjeldnere grad barn som ikke har innvandrerbakgrunn, men like fullt har etnisk minoritetsbakgrunn, det være seg barn med samisk bakgrunn (urbefolkning) eller fra nasjonale minoriteter. Videre er norskfødte barn med én minoritetsforelder og én majoritetsforelder en gruppe som det har vært viet lite oppmerksomhet. Denne gruppen ble ikke eksplisitt nevnt i oppdragsbestillingen, og den faller ikke inn under SSBs definisjonen på gruppen «personer med innvandrerbakgrunn (jf. Berg m.fl. 2017). Saker angående denne gruppen kom imidlertid med i søkene våre på vedtak i Lovdata, og vi har tatt med noen slike.

Rapportens oppbygning

Det neste kapitlet skisserer barnevernets rettslige og faglige rammer. Så følger kapittel 3 der vi presenterer datamaterialet, gjennomgår metoden vi har brukt og drøfter etiske hensyn. I kapittel 4 starter analysen av datamaterialet. Her ser vi særlig på hvordan barnevernet undersøker og vurderer foreldrenes omsorgskompetanse, mens kapittel 5 presenterer funn angående veiledningsbaserte hjelpetiltak. Kapittel 6 tar opp barn og foreldres deltakelse i saken, mistillit og frykt for barnevernet, kommunikasjon og språk. Så løfter vi frem et tema som har vist seg sentralt i materialet, vold, i kapittel 7. I kapittel 8 tar vi for oss én type saksforløp som er særlig knyttet til minoritetsfamilier, nemlig saker som starter med akutt plassering etter at barnet har fortalt om vold. Kapittel 9 handler om kultur. I kapittel 10 diskuterer vi funn angående den nasjonale minoriteten norske rom, mens kapittel 11 omhandler saker som på ulike måter faller inn under begrepet transnasjonale familier. Det tolvte og siste kapitlet inneholder en oppsummerende diskusjon og anbefalinger.

2 Rettslige rammer for barnevernets arbeid

Hensikten med kapitlet er å gi et kortfattet innblikk i sentrale rettslige premisser for barneverntjenestens arbeid, med særlig fokus på tvangstiltak om plassering av barn utenfor hjemmet (omsorgsovertakelse og akutt plassering) og på hensyn som har særlig relevans for etniske minoriteter spesielt.

Sentrale prinsipper

Barnevernets arbeid reguleres av barnevernloven. Formålet med loven er å sikre nødvendig hjelp til barn som lever under skadelige forhold og å bidra til trygge oppvekstvilkår (§1-1). Hensynet til *barnets beste* er en grunnregel for barnevernets arbeid og skal gå foran i alle deler av barnevernets arbeid (jf. Prop. 106 L (2012–2013)). I barnevernloven omtales barnets beste i kapitlet om tiltak, kapittel 4, § 4-1: «Ved anvendelse av bestemmelsene i dette kapitlet skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet. Herunder skal det legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen.» Barnets mulighet til medvirkning nevnes også som del av barnets beste.

For å sikre kvalitet i barnevernets arbeid, ble det i 2013 tatt inn et *forsvarlighetskrav* i barnevernloven (bvl §1-4). Kravet om at saksbehandlingen er forsvarlig og at den ivaretar barn og foreldres rettssikkerhet, gjelder på alle stadier av barnevernstjenestens arbeid.

Barnekonvensjonen, som er inkorporert i norsk rett, har flere artikler om *barns rett til kulturell, språklig og religiøs tilhørighet*. Blant annet sier Barnekonvensjonen artikkel 26 at det skal tas hensyn til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn ved valg av bosted etter en omsorgsovertakelse. Artikkel 30 tilkjenner barn fra etniske, religiøse og språklige minoriteter og urbefolkning en rett til «sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk». I barnevernloven er denne rettigheten kun omtalt i forbindelse med valg av bosted, § 4-15 (jf. fosterhjemsforskriften §4): «Det skal også tas tilbørlig hensyn til at det er ønskelig med kontinuitet i barnets oppdragelse, og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.»⁷

⁷ Se også Forskrift om fosterhjem § 4, Forskrift om tilsyn § 8, Forskrift om medvirkning og tillitsperson kap. 2 § 3 Prop. L 106 (2012-2013), NOU 2012:5.

Barnevernlovutvalget har nylig anbefalt at dette hensynet tas inn i en ny overordnet bestemmelse om barnets beste i ny § 2 tredje ledd. Foreldre og barns etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn skal inngå som ett av de momenter som skal vurderes når det tas stilling til hvilken løsning som er til barnets beste. Utvalget mener dette bør være et hensyn som vektlegges i alle handlinger og avgjørelser som berører barnet (NOU 2016:16:35). De presiserer samtidig at barnets rett til forsvarlig omsorg og beskyttelse alltid vil gå foran.

Likeverdige offentlige tjenester er en sentral målsetting for all offentlig politikk og tjenesteyting. Dette innebærer på den ene siden, at minoritetsfamiliers ikke skal vurderes annerledes enn andre, og på den andre siden, at deres egenart og særskilte livshistorie og livssituasjon skal ivaretas (Sommerfeldt, Hauge mfl. 2014:35, Skytte, 2008). Ulik behandling kan i noen tilfeller være nødvendig for å sikre likeverdig behandling.

Gangen i en barnevernssak

Når barneverntjenesten mottar en bekymringsmelding, skal de snarest og senest innen en uke gå igjennom meldingen og vurdere om den skal henlegges eller om det skal åpnes en undersøkelsessak (jf. bvl § 4-3). Barneverntjenesten informerer foreldrene om at de har satt i gang en barnevernsundersøkelse, og de har samtaler med barn og foreldre. I undersøkelsen skal barnevernet kartlegge *omsorgssituasjonen* til barnet og vurdere om det er behov for å sette inn tiltak. Barneverntiltak kan være hjelpetiltak eller omsorgs(overtakelses)tiltak, og frivillige eller ufrivillige/tvangstiltak. En undersøkelsessak kan dermed resultere i ett av følgende mulige utfall:

1. Saken henlegges fordi det ikke er grunnlag for tiltak.
2. Barnevernet vurderer at det er grunnlag for tiltak, men foreldre avslår hjelpetiltak og saken avsluttes.
3. Barnevernet vurderer at det er grunnlag for hjelpetiltak, vedtak om hjelpetiltak fattes og blir satt i gang med samtykke fra foreldre.
4. Barnevernet vurderer at det er grunnlag for hjelpetiltak og at situasjonen er særlig alvorlig. Vedtak om hjelpetiltak uten samtykke fra foreldre fattes og iverksettes.⁸

⁸ Endringene i barnevernloven § 4-4 som trådte i kraft i 1. april 2016 utvidet fylkesnemndas adgang til å pålegge forskjellige typer hjelpetiltak deriblant opphold i sentre for foreldre og barn

5. Barnevernet eller påtalemyndighetene mener barnet kan bli vesentlig skadelidende ved å bli boende hjemme og fatter midlertidig vedtak om plassering utenfor hjemmet (akuttvedtak).
6. Barnevernet vurderer at barnet er utsatt for omsorgssvikt, og at hjelpetiltak ikke vil kunne avhjelpe situasjonen, og sender en begjæring om omsorgsovertakelse inn til fylkesnemnda.

I en barnevernsundersøkelse skal barneverntjenesten vurdere barnets omsorgssituasjon. Begrepet *omsorgssituasjon* sikter ifølge Bunkholdt og Kvaran til «alle forhold en familie lever under som kan tenkes å ha betydning for barnas muligheter for å få dekket viktige behov og ha gode læringsmuligheter slik at det utvikler adekvat eller tilstrekkelig kompetanse» (Bunkholdt, & Kvaran 2015:119). De poengterer videre at omsorgssituasjonen «omfatter både forhold ved barnet og ved foreldrene, samspillet mellom barn og foreldre, samt familiens sosiale og materielle situasjon, som økonomi og nettverk» (ibid.) Man snakker ellers gjerne om *barnets omsorgsbehov* på den ene siden, og foreldrenes *omsorgsevne eller omsorgskompetanse* på den andre. Omsorgskompetanse handler om i hvilken grad foreldre klarer å dekke barnas omsorgsbehov og legge grunnlag for gode læringsmuligheter.⁹

AKUTTVEDTAK

Dersom det er «fare for at barnet blir vesentlig skadelidende ved å forbli i hjemmet» kan barnevernets leder eller påtalemyndigheten umiddelbart gjøre midlertidig vedtak om å plassere barnet utenfor hjemmet uten foreldrenes samtykke (bvl § 4-6 annet ledd).¹⁰ Vedtaket skal sendes til fylkesnemnda for godkjenning. Disse plasseringene er midlertidige og skal resultere enten i at barnet blir tilbakeført til foreldrene eller at barnevernet begjærer omsorgsovertakelse. Hvis barnevernet vurderer at barnet ikke kan flytte hjem og at plasseringen må videreføres, må barneverntjenesten sende inn begjæring om omsorgsovertakelse til fylkesnemnda innen seks uker etter at akuttvedtaket er

⁹ Begrepene omsorgsevne og omsorgskompetanse brukes om hverandre i vårt materiale. I litteraturen er det gjort et poeng av at kompetanse har en mer dynamisk betydning enn evne, som assosieres med noe mer gitt og uforanderlig (se bl.a. Bunkholdt & Kvaran 2015). Vi er enige i at omsorgskompetanse åpner for en mer endringsorientert tenkning og vil for egen del hovedsakelig bruke dette begrepet. Når vi henviser til case og dokumenter der det brukes omsorgsevne, vil vi bruke dette begrepet.

¹⁰ § 4-6 første ledd regulerer frivillig akutt plassering.

fattet. Bufdirs statistikk viser at barneverntjenesten begjærer omsorgsovertakelse for om lag 41 prosent av barna som er midlertidig plassert utenfor hjemmet etter § 4-6 (tall fra 2014).¹¹

Forutsetningene for at vedtak etter § 4-6 annet ledd kan fattes, er at skaderisikoen er akutt og at barnet kan bli vesentlig skadelidende om det ikke flyttes straks (jf. Ofstad & Skar 2015:112). I et rundskriv om midlertidige og foreløpige vedtak i akuttsituasjoner (Barne- og familiedepartementet 2000) gis det eksempler på typiske situasjoner som kan nødvendiggjøre slike akuttvedtak. Her nevnes «husbråksituasjoner der foreldrene er så påvirket av rusmidler at de ikke kan ivareta omsorgen for barnet eller der barnet er vitne til vold og slåssing mellom de voksne», og situasjoner hvor «barnet blir utsatt for fysisk eller psykisk mishandling eller andre typer overgrep fra foreldrene». Det presiseres at eksemplene ikke er ment å være uttømmende.

Akuttvedtak skal bare benyttes i ekstraordinære situasjoner. Det høye antallet og senere års kraftige økning av akuttvedtak har fått fagfolk til å hevde at dette ikke er tilfelle i praksis. Hva som ligger bak det økende tallet på akuttvedtak er omdiskutert, noe vi kommer tilbake til i kapittel 8.

Som nevnt, har barnevernet en seks ukers frist på å fremme sak om omsorgsovertakelse etter at barnet er akuttplassert. Etter at nemnda har vedtatt omsorgsovertakelse, anses vedtaket gjennomført og seksukersfristen gjelder ikke lenger (bvl § 4-13).

Når akuttplassering besluttes, vil barn og foreldre som regel få rett til samvær (bvl § 4-19), ofte med en tilsynsperson til stede. I enkelte saker nektes foreldrene samvær eller annen kommunikasjon i medhold av bvl § 4-6, 3. ledd jf. 4-19. Barna plasseres i noen tilfeller på sperret adresse (§ 4-19).

OMSORGSOVERTAKELSE

Omsorgsovertakelse betyr at barnevernet overtar omsorgsansvaret for barnet og plasserer det i fosterhjem, barneverninstitusjon eller lignende som utøver den daglige omsorgen på vegne av barneverntjenesten. Et omsorgsovertakelsesvedtak er juridisk sett alltid midlertidig. Det vil variere hvorvidt man ser for seg en langvarig eller kortere plassering, avhengig av hvordan man vurderer muligheten for at omsorgssituasjonen og/eller barnas behov kan endre

¹¹ https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/Barn_og_unge_med_tiltak_fra_barnevernet/Barn_og_unge_plassert_utenfor_hjemmet/Akuttplasseringer/Plasseringsvedtak/#heading13597

seg over tid. Slike vurderinger vil komme frem i fylkesnemndas vedtak og har betydning for utmåling av samvær.

Omsorgsovertakelse er hjemlet i barnevernloven § 4-12 (samt i § 4-8 annet og tredje ledd¹²). I barnevernloven § 4-12 første ledd heter det at vedtak om å overta omsorgen for et barn kan treffes

- a) dersom det er alvorlige mangler ved den daglige omsorg som barnet får, eller alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet som det trenger etter sin alder og utvikling,
- b) dersom foreldrene ikke sørger for at et sykt, funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket sitt særlige behov for behandling og opplæring,
- c) dersom barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet, eller
- d) dersom det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet

Som vi redegjør for i neste kapittel, er det særlig bokstav a og c som er aktuelle i vårt materiale. Bokstav a) viser til det som betegnes som «generell omsorgssvikt». Denne bestemmelsen omhandler situasjoner med alvorlige mangler i den daglige fysiske, materielle omsorgen, som blant annet boforhold, mat, klær og oppfølging av barnets helse. Bestemmelsen skal også fange opp alvorlige mangler i den emosjonelle og psykiske kontakten mellom barn og foreldre. I forarbeidene vises det blant annet til følelsesmessig avvisning, situasjoner hvor barnets kontaktbehov ikke dekkes og situasjoner med tvang og vold i hjemmet som skaper fysisk eller psykisk utrygghet.¹³ Når det gjelder vold og tvang, påpeker Ofstad og Skar (2015) at dette viser til tilfeller der volden eller tvangen ikke er direkte rettet mot barnet, da det siste vil falle innunder bokstav c). For at bokstav a) skal anvendes, er det ikke nødvendig at omsorgssvikten skal ha ført til påviselige skader hos barnet. Det holder at det er en aktuell omsorgssvikt.

Bokstav c) viser altså til tilfeller hvor barn blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet. I disse tilfellene vil som regel vilkårene etter bokstav a) og/eller b) være oppfylt, men c) omfatter tilfeller som har en

¹² Bestemmelsen i bvl § 4-8 annet og tredje ledd regulerer adgang til å treffe vedtak om omsorgsovertakelse av nyfødte (som fremdeles befinner seg på sykehus) og barn som er plassert utenfor hjemmet enten av foreldrene eller med foreldrenes samtykke

¹³ Ot. Prp. nr 44 (1991-1992)

særlig alvorlighetsgrad. Bestemmelsen favner ifølge Ofstad og Skar «fysisk mishandling – herunder seksuelle overgrep – psykisk sjikane, trakassering og vedvarende mindre overgrep» (2015:149). Vedtak etter bokstav c) kan bare fattes når det er nødvendig. Det vil si at dersom personen som har utført mishandlingen har flyttet ut av hjemmet og ikke lenger utgjør en trussel, kan ikke mishandlingen brukes som en begrunnelse for omsorgsovertakelse (jf. *ibid.*)

Bestemmelsen om omsorgsovertakelse er en *kan-bestemmelse*. Et vedtak etter § 4-12 første ledd kan bare treffes når det er nødvendig ut fra den situasjon barnet befinner seg i (*nødvendighetskriteriet*). Vedtak om omsorgsovertakelse skal ikke treffes hvis andre mindre inngripende tiltak kan skape tilfredsstillende omsorgsforhold for barnet (*prinsippet om minste effektive inngrep*). Det vil si at hjelpetiltak må være forsøkt eller det må være gjort en vurdering som tilsier at hjelpetiltak ikke vil kunne avhjelpe situasjonen, før det treffes et vedtak om omsorgsovertakelse (Ofstad & Skar 2015:142). En vurdering av foreldrenes *endringspotensiale* eller *veiledbarhet* blir dermed viktig. Videre kan vedtak om omsorgsovertakelse bare fattes når det vurderes å være til barnets beste. Barnevernet og fylkesnemnda skal dermed vurdere 1) om barnet er utsatt for omsorgssvikt, 2) om andre mindre inngripende tiltak kan avhjelpe situasjonen og 3) om en omsorgsovertakelse er til barnets beste.

Beviskravene for omsorgsovertakelse er at det må være *sannsynlighetsovervekt*, som vil si at det vurderes som mer sannsynlig at vilkårene for omsorgsovertakelse er oppfylt enn at de ikke er det.¹⁴ Bokstav a), b) og c) innebærer en *nåtidsvurdering*, det vil si at det må påvises omsorgssvikt i barnets aktuelle situasjon (Ofstad and Skar 2015).¹⁵ Dersom kriteriene i bvl § 4-12 (eller § 4-8) er til stede skal fylkesnemnda overta omsorgen for barnet, uansett om foreldrene samtykker eller ikke.

BARNEVERNETS OPPFØLGING AV FORELDRE

Foreldre som har blitt fratatt omsorgen for sine barn etter § 4-12, har krav på oppfølging fra barnevernet (bvl §4-16). De kan trenge hjelp til både å mestre et liv uten barna, og til å forbedre omsorgskompetansen med tanke på en tilbakeføring (Falch-Eriksen 2016). Ifølge kunnskapsoversikten «Foreldre som

¹⁴ Paragraf 4-12 d) og § 4-8 annet ledd stiller strengere beviskrav; krever loven at det må være overveiende sannsynlig at vilkårene er oppfylt (Ofstad & Skar 2015).

¹⁵ Punkt d) innebærer en *fremtidsvurdering* der risikoen knytter seg til en fremtidig situasjon.

er fratatt omsorgen for sine barn» (Falch-Eriksen 2016) er det begrenset kunnskap om hvordan man best følger opp disse foreldrene. I det siste er det bestemt at familievernnet skal ha en rolle i å hjelpe foreldre som har mistet omsorgen for barna sine, og familievernnet har fått sitt eget spisskompetansemiljø på dette temaet (jf. Falch-Eriksen 2016). Inntil nå har foreldres rett til oppfølging ikke omfattet akutt plassering. I forbindelse med revisjonen av barnevernloven, legges det opp til å presisere at barnevernets oppfølgingsansvar også gjelder i slike saker (NOU 2016:16 s. 19).

Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker

Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker er et domstolliknende, statlig forvaltningsorgan som blant annet avgjør saker etter barnevernloven.¹⁶ Nemnda skal fatte uavhengige beslutninger gjennom forhandling som ligner en sivil rettssak og er basert på sentrale prinsipper for norsk sivilprosess, som rett til kontradiksjon, muntlighet og umiddelbar bevisføring (Skivenes og Søvig 2016). Nemndas avgjørelser kan påklages, og overprøving skjer ved domstolene. I det enkelte nemndsmøte består nemnda av en nemndleder, et alminnelig medlem og et fagkyndig medlem.¹⁷ I en nemndsak skiller man mellom offentlig part, representert ved kommunens advokat¹⁸, og privat part, foreldre med omsorgsansvar og eventuelle barn over 15 år, representert ved sine advokater.¹⁹ Partene kan føre vitner.

Det har vært lite forskning på fylkesnemndas arbeid, herunder hvordan selve forhandlingsmøtene og nemndas vurderinger foregår (Burns mfl. 2016). En evaluering viser at fylkesnemnda oppfyller de grunnleggende prosessuelle

¹⁶ Disse sakene omhandler blant annet omsorgsovertakelse av barn, midlertidig tvungen plassering utenfor hjemmet, samvær, fratakelse av foreldre ansvar, og oppheving av omsorgsovertakelse. Behandling av tvangssaker etter barnevernsloven utgjør 95 % av fylkesnemndas arbeidsoppgaver. Fylkesnemndene fatter også beslutninger etter helse- og omsorgstjenesteloven og smittevernloven.

¹⁷ Disse hentes fra et utvalg av oppnevnte alminnelige og fagkyndige nemndsmedlemmer. Ved svært vanskelige saker kan nemndleder beslutte at nemnda skal settes med to fagkyndige og to alminnelige medlemmer.

¹⁸ I vår fremstilling vil vi veksle noe mellom å referere til kommunen og kommunen/barneverntjenesten når vi skriver om det som fremkommer i vedtakene.

¹⁹ Når barnet er over 15 år er det selv part i saken og kan gjøre partsrettigheter gjeldende (jf. bvl § 6-3). Som private part har han eller hun rett til å la seg bistå av advokat på det offentliges regning.

rettssikkerhetskravene (sivilprosessens krav). Her finner man at saksbehandlingsreglene fungerer godt for nemndlederne og er egnet til å sikre rettsriktige resultater. Samtidig kommer det frem at saksbehandlingen «ikke virker tillitskapende for foreldre og barn og ungdom som har hatt saker i fylkesnemnda» (Oxford Research mfl. 2015:11). Evalueringen finner at flere foreldre mangler tillit til fylkesnemnda og at barn opplever prosessen som belastende. Et annet funn er at saker der en eller flere av partene har minoritetsbakgrunn ofte innebærer lengre forhandlingsmøter og økt ressursbruk (Oxford Research mfl. 2015:196). Dette henger særlig sammen med at tolking er tidkrevende. Evalueringen peker på behov for økt kompetanse om særskilte minoritetsutfordringer. Dette gjelder særlig for barnets talsperson, men også for fylkesnemndsledere og fagkyndige. Hva slike utfordringer kan bestå i, eller hva kompetansebehovet består i mer konkret, forklares ikke nærmere.

Statistikk viser at kommunen/barneverntjenesten får nemndas medhold i et stort flertall av omsorgsovertakelsessakene, med et nasjonalt snitt på 87 prosent i 2015.²⁰ Dette gjelder også vårt materiale, selv om medholdsprosenten ligger litt lavere, 74 prosent totalt. Nemnda gir noe oftere medhold i saker om minoritetsfamilier enn der saken gjelder en etnisk norsk familie. I minoritets-sakene får kommunen medhold i 54 av 69 saker (78 %), mens i majoritets-sakene er forholdet 17 av 27 saker (63 %). Vi minner om at vårt utvalg ikke er representativt.

FYLKESNEMNDAS BEHANDLING AV SAKER OM PLANLAGT OMSORGSOVERTAKELSE

En fylkesnemndsak starter med at den kommunale barneverntjenesten sender inn en begjæring om omsorgsovertakelse. Barneverntjenesten har ansvar for gi nemnda tilstrekkelig bevis for at et vedtak om omsorgsovertakelse skal fattes (jf. bv § 7-11). Nemnda skal så umiddelbart vurdere den videre behandling av saken.²¹ Forhandlingsmøte skal holdes så raskt som mulig – om mulig innen fire uker etter at fylkesnemnda har mottatt saken (jf. § 7-14), men gjennomsnittlig behandlingstid er lengre. Selve forhandlingsmøtet varer vanligvis i to

²⁰ <https://frifagbevegelse.no/nyheter/barnevernet-far-medhold-i-86-prosent-av-sakene-6.158.442846.fb17aa87d7>

²¹ Dette gjelder nemndas sammensetting, om det skal avholdes forhandlingsmøte, tid og sted for forhandlingsmøte, bevisførselens form og om det skal oppnevnes talsperson for barnet. Det vurderes også om ytterligere dokumentasjon må innhentes, for eksempel fra sakkyndig.

eller tre dager, noe som også gjelder sakene i vårt materiale. Etter møtet diskuterer nemndas medlemmer saken og fatter et vedtak. Ved uenighet, er det flertallet som bestemmer. I flertallet av sakene er vedtaket enstemmig, så også i vårt materiale. Vedtaket skrives av nemndleder og skal begrunnes på samme måte som en dom.

Dersom partene blir enige, kan saken gis en forenklet behandling ved at nemndleder behandler saken alene uten forhandlingsmøte. Dette kan for eksempel være saker hvor foreldrene samtykker til omsorgsovertakelsen. I vårt materiale er det tre saker (alle tre er minoritetssaker) som har hatt forenklet behandling.

FYLKESNEMNDAS BEHANDLING AV AKUTTVEDTAK

Når barnevernleder eller påtalemyndighet fatter vedtak om midlertidig plassering skal det umiddelbart sendes fylkesnemnda for godkjenning. Nemnda skal om mulig behandle godkjenningssaken innen 48 timer. Dersom foreldrene klager på nemndas avgjørelse, skal klagen behandles og vedtak foreligge innen sju dager. Klagesak forberedes av barneverntjenesten etter reglene i forvaltningsloven § 33. Klagen fremsettes for barneverntjenesten, som vurderer om det er grunn til å endre vedtaket. I motsatt fall skal klagen sendes fylkesnemnda. Klagesaker blir behandlet av nemndleder alene (jf. bvl §7-23). Det holdes et kort møte, vanligvis ikke mer enn tre timer, med nemndleder, privat og offentlig part med advokater.²² Nemndleder kan tillate at det føres vitner og at det legges frem dokumenter. Deretter fatter fylkesnemnda et vedtak som skal sendes ut innen én uke. Det store flertallet av akuttvedtak blir godkjent.

Flere har pekt på det problematiske ved at akuttvedtak har hatt en så kraftig vekst, i lys av at rettssikkerheten ved akuttvedtak er svakere enn ved planlagte omsorgsovertakelser. Kontradiksjonsprinsippet – at begge parter skal få fremme sitt syn – er et grunnleggende prinsipp i norsk rett som fravikes ved første ledd av akuttvedtaksprosessen. Som Ofstad og Skar (2004.81) påpeker, er det kun barneverntjenesten som får presentert sin side av saken når fylkesnemnda godkjenner et akuttvedtak (se også Pedersen 2016, NOU 2005:9 :90). Klageadgangen for privat part skal bøte på dette ved å sikre deres mulighet for å tale sin sak.

²² <https://www.fylkesnemndene.o/no/saksgang/klagesak/>

3 Data, metode og forskningsetikk

I dette kapitlet gjør vi rede for det metodiske opplegget for studien. Vi ser på egenskaper ved datamaterialet og utdyper hvorfor vi måtte justere problemstillingene for studien underveis (jf. kapittel 1). Som metodekapittel er det noe lengre enn vanlig. Dette skyldes at vi har lagt vekt på å beskrive hva slags datamateriale en fylkesnemndsak er, og hvilke styrker og begrensninger som ligger i vårt eget materiale.

Datagrunnlag og metode – kort oversikt

Prosjektet ble lagt opp som en treleddet undersøkelse med en pilotfase, en breddeundersøkelse og en dybdeundersøkelse. I pilotfasen gjennomgikk vi et begrenset utvalg fylkesnemndvedtak hentet i den offentlige databasen Lovdata²³ og hadde samtaler med andre forskere på feltet. På bakgrunn av dette utarbeidet vi en kodebok for å kunne systematisere og analysere vedtakene som skulle gjennomgås i breddeundersøkelsen. I *breddeundersøkelsen* valgte vi til sammen 91 vedtak som ble gjennomgått og analysert. Basert på breddeundersøkelsen valgte vi så ut 17 av disse sakene for en *dybdeundersøkelse* hvor vi gikk igjennom hele saksmappen, det vil si alle dokumenter som er sendt inn til fylkesnemnda.

Den opprinnelige planen var å basere breddeundersøkelsen på uanonymiserte vedtak hentet fra Fylkesnemnda i Oslo og Akershus (FOA).²⁴ Da prosessen med å få tillatelser tok mye lengre tid enn forventet (se under), valgte vi å starte med anonymiserte vedtak fra Lovdata. Designet oppsummeres i tabell 1 og utdypes nærmere under.

²³ <https://lovdata.no/> Bakgrunnen for at fylkesnemndvedtak publiseres her, på linje med andre rettskjennelser, er blant annet at offentligheten skal kunne ha en viss oversikt over avgjørelsene som fattes i nemnda, samt at samfunnet skal kunne nyttiggjøre seg av de erfaringer og det saksmateriale som fremkommer i nemndvedtakene (Edwardsen, 2014). Det er kun et utvalg fylkesnemndvedtak som gjøres tilgjengelig gjennom denne databasen. Vi har fått oppgitt at i utgangspunktet skal hvert femte vedtak offentliggjøres i anonymisert form, men den enkelte nemndleder velger hvilke vedtak som legges ut. Her spiller flere forhold inn: Kvaliteten på vedtaket, muligheten for anonymisering og tilfeldigheter. Saker angående norske rom er vanskelige å anonymisere og legges derfor sjeldnere ut på Lovdata.

²⁴ Valget av FOA var dels begrunnet i prosjektets tidsramme, dels i at vi antok at de ulike minoritetsgruppene ville være representert i denne nemndas arkiv. Dette er den nemnda som mottar og behandler flest saker, med 1037 innkomne saker totalt i 2016, mot 565 i Fylkesnemnda i Buskerud og Vestfold som kommer på andreplass (tallet gjelder både saker etter barnevernloven og saker etter helse- og omsorgstjenesteloven).

Tabell 1. Oversikt over forskningsdesignet; antall saker etter delundersøkelse og datakilde

	Breddeundersøkelse	Dybdeundersøkelse	Antall saker
Lovdata	55 anonymiserte fylkesnemndvedtak		55 saker
Fylkesnemnda i Oslo og Akershus (FOA)	36 uanonymiserte fylkesnemndvedtak	17 uanonymiserte saksmapper (valg ut blant de 36 vedtakene fra FOA)	36 saker
	91 vedtak	17 mapper	91 saker

I tillegg til å gå igjennom vedtak og saksmapper, har vi vært observatører i to nemndsaker i Oslo og Akershus for å få bedre kjennskap til hvordan forhandlingene foregår.²⁵ Dessuten har vi hatt flere ad hoc-samtaler med fagfolk og praktikere på feltet, som nemndledere, saksbehandler i barnverntjenesten, tolk, sakkyndig, advokat, for å få bakgrunnsinformasjon og innspill til analysen. Vi har hatt to møter med medlemmer av teamet som utfører Helsetilsynets oppdrag om å gå gjennom et større utvalg akuttsaker og saker om omsorgsovertakelse i barnevernet.²⁶

Breddeundersøkelsen – fylkesnemndsvedtak

I Lovdata søkte vi etter vedtak om omsorgsovertakelse (§ 4-12) fra årene 2015 og 2016.²⁷ For å identifisere vedtak om barn med (ulike former for) etnisk minoritetsbakgrunn, brukte vi et bredt spekter av søkeord: kultur/kulturell, etnisk/etnisitet, religion/religiøs, asyl/asylsøker, flyktning, utenlandsk/utlending og rom/romani/sigøynere/reisende/norsk rom. I tillegg benyttet vi søkeord som viser til utvalgte geografiske områder og land. De søkeordene som ga flest funn var kultur/kulturell, asyl, flyktning og etnisk. Etter å ha kontrollert for overlapping samt luket bort vedtak som av ulike grunner ikke var aktuelle²⁸, satt vi igjen med 31 vedtak som omhandlet barn med minoritetsbakgrunn. I tillegg trakk vi ut 24 vedtak angående majoritetsbarn fra samme tidsperiode. Til sammen har vi altså brukt 55 *anonymiserte* vedtak fra Lovdata.

²⁵ Disse sakene inngår ikke i materialet.

²⁶ Dette er et tidsavgrenset oppdrag Statens helsetilsyn har fått fra Barne- og likestillingsdepartementet. Prosjektet skal være ferdig innen utgangen av 2018.
<https://www.helsetilsynet.no/no/Tilsyn/Gjennomgang-av-barnevernssaker/> Lest 28. februar 2018.

²⁷ Det vil si at vedtakene er lagt ut i Lovdata i denne perioden.

²⁸ Eksempelvis, saker som dukket opp i søk på «kultur» fordi barna hadde gått på kulturskole, eller på «utland» fordi familien hadde vært på en utenlandsreise eller liknende.

Da tillatelsene til å gå gjennom uanonymisert materiale var klare (se under), ble breddematerialet supplert med 36 *uanonymiserte vedtak* fra Fylkesnemnda i Oslo og Akershus (FOA). Det viste seg at de ulike kategoriene etniske minoriteter ikke lar seg søke opp via nemndenes elektroniske arkivsystem, og vi måtte derfor finne saker ved manuell gjennomgang av FOAs fysiske arkiv. I tillegg ba vi nemndlederne tipse oss om saker de selv hadde behandlet og mente var interessante. De ble spesifikt bedt om å finne saker angående norske rom fordi vi fant så få ved egen gjennomgang i arkivet.

OVERSIKT OVER VEDTAKENE

Av de 91 fylkesnemndsvedtakene, kan 64 klassifiseres som minoritetssaker og 27 som majoritetssaker (tabell 2). Kategorien «minoritetssaker» inneholder saker angående barn som har innvandret sammen med sine foreldre, barn født i Norge av foreldre som har innvandret, barn med én utenlandskfødt og én norskfødt forelder, samt barn fra den nasjonale minoriteten norske rom.

Tabell 2. Oversikt over vedtak fordelt på minoritets- og majoritetssaker, og etter om de er hentet fra Lovdata eller arkivet til Fylkesnemnda i Oslo og Akershus (FOA).

Befolkningsgruppe	Lovdata	Arkiv FOA	Totalt
Minoritet	31	33	64
Majoritet	24	3	27
Totalt	55	36	91

Vedtakene gjelder i all hovedsak omsorgsovertakelser hjemlet i § 4-12 (77 vedtak). Som det fremgår av tabell 3, er det store flertallet av disse § 4-12 saker (64 vedtak), mens fem er § 4-12 c og sju er § 4-12 d.²⁹ Tabell 3 viser fordelingen på øvrige paragrafer.

Tabell 3. Oversikt over vedtak fordelt på lovhjemmel.

Lovhjemmel	Antall vedtak
§ 4-12 a	64
§ 4-12 c	5
§ 4-12 d	7
§ 4-8 (forbud mot flytting av barn)	6
§ 4-6 (akuttvedtak)	3
§ 4-6 klagebehandling	4
§ 4-19 (nekt av samvær)	1
§ 4-20 (adopsjon)	1

²⁹ Se forrige kapittel for en forklaring av lovbestemmelsene.

Litt over halvparten av vedtakene vi har gått igjennom, gjelder ett barn (48). 29 vedtak gjelder to barn, ni vedtak tre barn og fem vedtak fire eller flere barn. Til sammen omfatter vedtakene i overkant av 150 barn.³⁰ Vi har ni saker med barn over 15 år. Ellers er barna i alderen 0–17; flertallet mellom 2 og 14 år. Barn fra familier med innvandrerbakgrunn har opprinnelse i land i Asia, Afrika, Baltikum og Øst-Europa.

Tabell 4 viser vedtakenes fordeling på nemnder. Vi ser at vel halvparten av vedtakene er fattet av Fylkesnemnda i Oslo og Akershus (48 vedtak).³¹ Selv om vedtakene fra Lovdata omfatter alle de 12 fylkesnemndene, er materialet altfor lite til å si noe om eventuelle forskjeller mellom nemndene.

Tabell 4. Oversikt over vedtak fordelt på fylkesnemnder og familiens bakgrunn.

Fylkesnemnd	Majoritet	Minoritet	Total
Oslo	5	43	48
Oppland og Hedmark	3	1	4
Agder	3	1	4
Buskerud og Vestfold	2	1	3
Hordaland og Sogn og Fjordane	4	2	6
Telemark	1	3	4
Østfold	0	4	4
Trøndelag	2	1	3
Rogaland	3	1	4
Møre og Romsdal	3	3	6
Troms og Finnmark	0	3	3
Nordland	1	1	2
Total	27	64	91

TO ANALYTISKE TILNÆRMINGER

Som nevnt i kapittel 1, ønsket vi i utgangspunktet å gjøre både en kvantitativ og en kvalitativ (innholdsmessig) analyse av de 91 vedtakene. I begge tilnærminger brukte vi analyseverktøyet Nvivo.³² Ambisjonen for *den kvantitative registreringen* tok utgangspunkt i tre kategorier av informasjon: 1) om barnet/barna

³⁰ Her må det tas visse forbehold om at det kan være enkelte overlapp mellom godkjenninger av akuttvedtak (§ 4-6), klagebehandlinger av akuttvedtak og vedtakene etter § 4-12 og § 4-8. Dette er i så fall snakk om svært få saker og vil omfatte få barn.

³¹ Overvekten av vedtak fra Oslo og Akershus skyldes både at de fleste treffene i Lovdata var fra disse fylkene, og at de uanonymiserte vedtakene kun er hentet fra Fylkesnemnda i Oslo og Akershus.

³² Etter gjennomgangen av sakene ble den kvantitative registreringen i Nvivo konvertert til SPSS for eventuelt å kunne kjøre krysstabeller.

og familien, 2) om barnevernssaken frem til behandlingen av begjæringen om omsorgsovertakelse, samt 3) om behandlingen i nemnda. Under hver kategori valgte vi så en del variabler som vi ønsket å registrere data om. Dette viste seg å være mer komplisert enn først antatt, da vedtakene slett ikke alltid inneholdt den ønskede informasjonen, men vi gjengir likevel variablene:

1) Barnet/barna og familien

- Antall barn saken omhandler
- Barnets/barnas kjønn og alder
- Foreldresituasjon (om mor, far eller begge har daglig omsorg og foreldreansvar)
- Etnisk/nasjonal bakgrunn

2) Barnevernssaken frem til behandlingen i nemnda

- Antall og typer tiltak før begjæring om omsorgsovertakelse
- Antall bekymringsmeldinger
- Hvem som melder første bekymringsmelding
- Om det har vært fattet et akuttvedtak i saken (før omsorgsovertakelsen)
- Bruk av tolk
- Begrunnelsene for tiltak underveis og for begjæring om omsorgsovertakelse – type omsorgssvikt (vold i oppdragelsen, omsorgssvikt, helse/psykiske lidelser, rus etc.)

3) Behandlingen av saken i nemnda

- Nemndsted
- Lovhjemmel
- Om det er oppnevnt talsperson for barnet
- Bruk av sakkyndig og hvem som har oppnevnt den sakkyndige
- Bruk av tolk
- Vitner
- Lengden på forhandlingsmøte
- Utfallet
- Enstemmig eller delt nemnd
- Tematisering av etnisitet/kultur i vedtaket
- Tematisering av oppholdstillatelse (foreldrene og barnets legale status)
- Tematisering av transnasjonale bånd og internasjonale koblinger (for eksempel om det vurderes plassering hos omsorgsperson i utlandet eller om barnets eventuelle opphold i utlandet tematiseres)

I *den kvalitative* delen av analysen, ble vedtakstekstene kodet etter hvorvidt og hvordan følgende temaer ble omtalt i vedtaket:

- Grunnlaget for omsorgsovertakelse
- Kultur, språk, religion eller etnisitet
- Vold (f.eks. «oppdragervold», «fysisk avstraffelse»)
- Foreldrenes veiledbarhet og/eller endringspotensiale
- Om foreldrene erkjenner/ikke erkjenner bruk av vold mot barnet
- Barnets ønsker
- Bruk av tolk og/eller språklige utfordringer
- Hva som trekkes inn som relevant kontekst eller forklarende omstendigheter
- Samvær etter omsorgsovertakelsen
- Transnasjonale bånd og internasjonale koblinger (for eksempel om det vurderes plassering hos omsorgsperson i utlandet eller om barnets eventuelle opphold i utlandet tematiseres)
- Oppholdstillatelse (foreldrene og barnets legale status)
- «Særlig interessant», det vil si interessante aspekter ved saken eller drøftingsmomenter som ikke faller inn under noen av de andre temaene

Før vi går nærmere inn på hva slags informasjon vi faktisk kunne registrere og hva som ikke lot seg registrere, skal vi kort beskrive hva slags datakilde et fylkesnemndvedtak er.

HVORDAN SER ET VEDTAK UT?

Som tekst kan et fylkesnemndvedtak langt på vei sammenlignes med en dom (se forrige kapittel om fylkesnemndas rettslige status). Det er nemndleder som utformer utkast til vedtak, men vedtaket er et felles produkt hvor alle nemndmedlemmene er ansvarlig for vedtaksteksten (jf. bvl § 7-19). Etter hva vi har forstått, finnes det nasjonale maler for hvordan ulike typer fylkesnemndvedtak skal skrives, men det ser ut til at det også er utarbeidet lokale varianter av denne.

Vi har kun sett malene for Fylkesnemnda i Oslo og Akershus. I det følgende beskriver vi omsorgsovertakelsesvedtakene slik de fremsto i vårt materiale.³³

Felles for vedtakene er at de har en *kort innledning* med informasjon om sakstype, navn og fødselsdato på barnet eller barna vedtaket omfatter, navn på foreldre, og i de fleste tilfeller informasjon om hvorvidt en eller begge har foreldreansvar og daglig omsorg etter barnelovens regler. Videre står det dato for når fylkesnemnda mottok begjæring om sak, dato for forhandlingsmøte og informasjon om hvorvidt det er oppnevnt talsperson for barnet. Etter denne innledningen presenteres *sakens bakgrunn*. Her gjengis aspekter ved sakens historie som nemnda anser som ubestridt av partene i saken. Denne delen inneholder som regel informasjon om familien og dens bakgrunn (antall søsken, alder på foreldre, foreldres yrke mm), en historikk over barnevernets kontakt med familien (når de kom i kontakt første gang, bekymringsmeldinger, tiltak som er satt inn osv.) samt informasjon fra ulike instanser og aktører som har vært involvert i saken. Det er betydelig variasjon i hvor fyldig denne informasjonen er, noe som er et avgjørende poeng for vår studie.

Deretter følger en gjengivelse av *partenes syn på saken*, samt deres forslag til vedtak; først kommunen/barneverntjenesten, så foreldrene ved deres advokat(er), og eventuelt barnet dersom hun/han er part i saken.³⁴ Så presenteres *fylkesnemndas egne merknader og vurderinger*. Her henvises det som regel først til det rettslige utgangspunktet for omsorgsovertakelse, så kommenteres fortløpende: *barnets/barnas omsorgsbehov, foreldres omsorgskompetanse og barnets rett til å bli hørt mm*. Nemnda presenterer det den oppfatter som de mest sentrale momentene og vurderingspunktene i saken før de trekker sin konklusjon. Videre, hvis utfallet er omsorgsovertakelse, uttaler nemnda seg som regel om plasseringsalternativ (oftest fosterhjem), og om hvorvidt man ser for seg en langvarig eller mer midlertidig plassering. Spørsmålet om samvær, hyppighet, tilsyn og annen kontakt, tas opp i forlengelsen av dette.

³³ Når det gjelder midlertidig plassering etter § 4-6 (akuttvedtak) er vedtaket allerede fattet når det sendes til nemnda. Nemnda skal her kun gjøre en legalitetskontroll og fastslå om de godtar eller ikke godtar vedtaket. Disse dokumentet er derfor kun på et par sider. Vedtak i klagebehandlinger av akuttvedtak, derimot, følger i stor grad en liknende struktur som omsorgsovertakelsesvedtak, med gjennomgang av sakens bakgrunn, partenes anførsler og nemndas merknader. Nemndas merknader er vanligvis ikke like omfattende som i omsorgsovertakelsessaker og tar ikke opp alle punktene som vedtak i omsorgsovertakelsessaker skal. Vedtakene i klagebehandlingene er derfor også noe kortere enn vedtakene i omsorgsovertakelsessaker.

³⁴ Partenes anførsler er i all hovedsak basert på advokatenes prosedyrer (jf. samtale med nemndledere).

Når det gjelder utformingen av selve teksten, har vi merket oss en del standardformuleringer og -vendinger som går igjen i flere vedtak. Dette gjelder særlig når det refereres til det rettslige utgangspunktet. I noen vedtak etterfølges disse formuleringene av utfyllende setninger som viser direkte til den konkrete saken, mens de i andre saker blir stående mer alene. Også i andre deler av vedtaket finner vi standardformuleringer, som når det i flere vedtak heter at «nemnda tviler ikke på at foreldrene er svært glad i barnet». Bruken av slike standardformuleringer kan gi en opplevelse av «klipp og lim» og av at teksten i mindre grad springer ut av refleksjoner knyttet til den konkrete saken, men vi har også lest mange vedtak som gir inntrykk av større grad av forankring i den aktuelle saken.

I vårt materiale er de korteste vedtakene i saker om omsorgsovertakelse etter § 4-12 på omlag fem sider, mens de lengste er på opptil 30 sider. De fleste ligger på rundt 15–20 sider. Variasjoner i lengde henger sammen med flere ting: Hvor mange barn saken gjelder, hvor mye og hva slags informasjon barnevernet og fylkesnemnda har, om det har vært gjort en sakkyndig utredning, hvor omfattende foreldrenes (via advokaten) argumentasjon er, samt hvor komplisert og omfattende saken oppfattes å være og hvor mange momenter fylkesnemnda har med i sin vurdering. Inntrykket er at lengden på vedtaket dels påvirkes av egenskaper ved saken, dels av hva fylkesnemnda finner relevant og nødvendig.

I det følgende vil vi gå nærmere inn på hva vi faktisk fant av informasjon i vedtakene, med utgangspunkt i de kategoriene og variablene vi startet med (over).

VEDTAKENE SOM DATAKILDE

Informasjon om barnet/familien

Vår studie skulle identifisere og omfatte ulike minoritetskategorier, basert blant annet på innvandringsgrunn, botid og oppholdsstatus. Det viste seg imidlertid at vedtakene ofte ikke inneholdt denne typen informasjon. For Lovdata-vedtakenes del, vil dette i noen tilfeller skyldes anonymiseringen. Utover navn på barnet/barna, foreldre, steder, instanser osv., varierer det hvor omfattende anonymiseringen er.³⁵ I flertallet av «våre» Lovdata-vedtak, er opprinnelsesland anonymisert, i den grad slike opplysninger forekommer.

³⁵ Vi har sett eksempler der vi vurderer at anonymiseringen er så begrenset at familien vil kunne gjenkjennes.

For materialet som helhet, gjelder det imidlertid at opplysninger om opprinnelsesland og andre migrasjonsrelaterte forhold ofte ikke oppgis. Opprinnelsesland er oppgitt i 9 av de 31 «minoritetsvedtakene» fra Lovdata.³⁶ I vedtakene fra Fylkesnemnda i Oslo og Akershus er barnets/foreldrenes eventuelle opprinnelsesland oftere oppgitt.³⁷ Innvandringsgrunn og botid er tatt med i noen vedtak, mens flere mangler denne informasjonen. Oppholdsstatus er stort sett kun oppgitt i saker der det også er en pågående asylsak, saker med avslag på asylsøknad og/eller med utvisningsvedtak og saker hvor barneverntjenesten frykter at foreldrene skal sende barnet ut av landet for å unngå en barnevernsak. Opplysninger om statsborgerskap gis som regel kun der dette dukker opp som et argument i saken. Et eksempel på dette er en klagebehandling av et akuttvedtak hvor kommunen/barneverntjenesten argumenterer for sperret adresse. De frykter at foreldrene vil ta med barna til sitt opprinnelsesland og viser i den sammenheng til at foreldrene og barn er statsborgere i dette landet.

Alt i alt innebærer disse manglene i informasjon at vedtakene ikke kunne brukes som kilde til sikker informasjon om minoritetskategori og migrasjonsrelaterte opplysninger.

Informasjon om barneverntjenestens kontakt med familien og behandling av saken

Vedtakene har også varierende og begrenset informasjon om barneverntjenestens arbeid med saken før omsorgsovertakelsessaken kommer til fylkesnemnda. Som regel er første bekymringsmelding og hvem som melder oppgitt. Basert på vedtakene kan vi derfor anslå hvordan og hvorfor barneverntjenesten først kom i kontakt med familien, og hvor lang tid det har gått fra den første kontakten eller bekymringsmeldingen til begjæringen om omsorgsovertakelse.

Når det gjelder mer utfyllende informasjon om gangen i saken og om barneverntjenestens arbeid med familien, er det vanskeligere å skaffe sikre data fra vedtakene, for eksempel når det gjelder antall bekymringsmeldinger og antall og typer hjelpetiltak. Mens noen vedtak utdyper hvilke tiltak som er satt inn, viser andre mer summarisk til at det har vært satt inn «en rekke tiltak».

³⁶ Blant de 31 er det enkelte saker angående norske rom, der det neppe er aktuelt å oppgi annet fødeland enn Norge.

³⁷ Dette gjelder først og fremst i vedtak om omsorgsovertakelsessaker (§ 4-12) og klagebehandling av akuttvedtak (§ 4-6). I godkjenning av akuttvedtak derimot, er det flere tilfeller der opprinnelsesland, botid, fødeland etc. ikke oppgis.

Andre mangler ble særlig tydelige da vi gjennomgikk saksmapper i dybdeundersøkelsen. Da oppdaget vi at det kunne være flere bekymringsmeldinger og tiltak i en sak, enn det som fremkommer i vedtaksteksten. Vi fant også eksempler på at tiltak som oppgis som utprøvd i vedtaket, av ulike grunner ikke har blitt gjennomført. Tilsvarende usikkerhet gjelder bruk av tolk, noe vi kommer tilbake til som eget tema i kapittel 6. Oppsummert kan vi si at vedtakene gir oss informasjon om deler av forløpet frem til omsorgsovertakelsen, men at de ikke gir fullstendig eller sikker informasjon om alt vi ønsket å kartlegge.

Informasjon om behandling i fylkesnemnda

Når det gjelder informasjon om selve behandlingen av saken i fylkesnemnda og utfallet, gir vedtakene som regel utfyllende og sikker informasjon om lov-hjemmel, antall dager forhandlingsmøtet varte, om det er oppnevnt talsperson for barnet/barna, nemndas slutning, samt om den er enstemmig eller ei. Når det gjelder vitneførsel, er derimot informasjonen mer mangelfull. I flere vedtak heter det kun summarisk at «det ble ført vitne- og dokumentbevis slik det fremgår av møteboka».

Når det gjelder det som står om partenes anførsler, kan vi anta at dette i all hovedsak tilsvarende de momentene advokatene har fremført i sine prosedyrer. Vi kan imidlertid ikke vite om alle anførsler er tatt med. Vedtakene skal som tidligere nevnt, begrunnes som dommer, noe som innebærer at avgjørende momenter og hensyn skal fremkomme av vedtaket. Samtidig forteller nemndledere vi har vært i kontakt med, at de ofte ikke tar med alt, men heller «så mye som er nødvendig» for at vilkårene skal være oppfylt. Begrunnelsen er at de ønsker å skåne foreldre og barn som skal lese vedtaket, og særlig ikke utsette foreldrene for flere negative beskrivelser enn nødvendig. Vi kan med andre ord heller ikke vite om nemnda har gjort andre vurderinger enn de som fremkommer i teksten. Ellers vil vi minne om at fylkesnemndas behandling er basert på muntlighetsprinsippet.³⁸ Gjennom å observere to nemndsaker har vi sett at mye av det som foregår under forhandlingsmøtet av både verbal og nonverbal kommunikasjon ikke er med i vedtakene.

³⁸ Muntlighetsprinsippet, som står sentralt i norsk prosessrett, forklares slik: «Muntlighetsprinsippet er et prinsipp om at sakene skal føres muntlig, og at avgjørelsesgrunnlaget av påstand, anførsler og gjennomgåtte bevis er lest opp eller uttalt muntlig for den dømmende rett i rettsmøte.» <http://jusinfo.no/index.php?site=default/721/1802/1803/1808>

HVORDAN VI HAR BRUKT VEDTAKENE I BREDDEUNDERSØKELSEN

Som vi nå har redegjort for, viste vedtaksmaterialet seg å ha betydelige mangler og begrensninger med tanke på en kvantitativ analyse av de problemstillingene og spørsmålene vi oppstilte i den opprinnelige prosjektbeskrivelsen. Vi fant altså betydelig variasjon, med hensyn til hva slags informasjon som var tatt med i vedtakene, og hvorvidt vi kunne bedømme om informasjonen var sikker. Dette skapte særlig problemer når det gjaldt å bruke vedtakene som datakilde om barneverntjenestens arbeid og å undersøke forskjeller og likheter i barneverntjenestens arbeid overfor ulike grupper av barn/familier. Vedtaksmaterialet hadde dermed begrenset verdi som datakilde i en breddeundersøkelse der hensikten er å registrere samme type informasjon om et stort antall saker, for å kunne si noe om fordelinger på variabler/informasjonsstype, mønstre og tendenser på aggregert nivå. Herunder blir det vanskelig å si noe om systematiske forskjeller i håndtering av minoritets- og majoritetssaker, og majoritetsmaterialet mistet dermed sin fremste begrunnelse. Denne rapporten er derfor bygd på analyser av minoritetsmaterialet. For å imøtekomme ønsket om å se særskilt på grupper med ulike minoritetsstatus, har vi for det første valgt å skrive et eget kapittel om norsk rom (kapittel 10). For det andre har vi gjort en samlet analyse av det vi kaller transnasjonale dimensjoner, det vil si ulike aspekter som gjelder familier med relativt begrenset tilknytning til Norge eller der tilknytningen til andre land kan anses som sterk (kapittel 11).

Når vi ikke kunne bruke datamaterialet slik vi hadde tenkt, måtte vi konsentrere oss om det vi kunne bruke materialet til. Det kvantitative bredde materialet er brukt til å identifisere noen mer overordnede tendenser og mønstre, som vi så har undersøkt nærmere ved hjelp av det kvalitative materialet fra breddeundersøkelsen og fra dybdeundersøkelsen. For eksempel fant vi at det i mange av sakene har vært fattet akuttvedtak før de blir omsorgsovertakelsessaker. Selv om vi ikke kan gi et sikkert tall på omfanget av akuttvedtak, og dermed heller ikke kan sammenligne mellom grupper, kan vi si at dette er et mønster. Samtidig så vi at flere av sakene hadde sin oppstart i en akutt plassering. Når vi i dybdeundersøkelsen så fant indikasjoner på at slike saker reiser noen særlige problemstillinger, var dette et tema vi merket oss. Basert på en sammenstilling av det kvalitative materialet fra bredde- og dybdeundersøkelsen, ble dette en tematikk vi valgte å analysere nærmere (kapittel 8).

Når det gjelder fylkesnemndsbehandlingen, gir vedtakene naturlig nok mer informasjon, i og med at det er dette vedtaket handler om. Dette gjelder

for eksempel hvorvidt og hvordan kultur, språk og religion trekkes inn som relevante vurderingsmomenter, og av hvilke aktører (kommunen/barneverntjenesten, foreldre/advokat, barnet selv, fylkesnemnda). Ulike tilnærminger til vold og til foreldres muligheter til å ta til seg læring og endre måten de utøver sitt foreldreskap på, er også aspekter som tydelig pekte seg ut i bredde-materialet, særlig det kvalitative, og som vi fulgte opp nærmere i dybdeundersøkelsen.

Når det er sagt, oppfatter vi hva som fremkommer av informasjon, og kanskje like så mye hva som *ikke* fremkommer av informasjon, som viktige data i seg selv. Basert på vedtakene kan vi reflektere over og etterspørre flere aspekter og momenter som ikke er nevnt i en rekke av vedtakene, som for eksempel om familiens uavklarte oppholdsstatus har blitt trukket inn som et moment i vurderingen av barnets omsorgssituasjon eller om vurderingene av samspillet mellom mor og barn har et kultursensitivt perspektiv. Når disse aspektene og momentene ikke er nevnt i vedtakene, kan vi ikke med sikkerhet si at de ikke har vært reflektert inn eller tatt hensyn til i saken, men vi kan diskutere og stille spørsmål ved om det i seg selv er problematisk at det ikke opplyses om dette.

Kort sagt har vi forsøkt å finne en best mulig balanse mellom å bruke dataene til å besvare de opprinnelige spørsmålene, på den ene siden, og å stille de spørsmålene som dataene egner seg til å besvare, på den andre.

Dybdeundersøkelse – saksmapper fra fylkesnemnda

Med utgangspunkt i breddeundersøkelsen, valgte vi ut 17 av sakene fra Fylkesnemnda i Oslo og Akershus til en dybdeundersøkelse. Her har vi gjennomgått hele saksmappen fra nemndas arkiv, det vil si alt skriftlig materiale som kommunen/barneverntjenesten har sendt inn i forbindelse med behandling i fylkesnemnda. Sakene ble valgt ut med sikte på å sikre variasjon med hensyn til minoritetskategori, landbakgrunn, oppholdsgrunnlag, botid i Norge.

Det store flertallet av sakene (12 av 17 saker) omhandler begjæringer om omsorgsovertakelse. Videre er det to akuttvedtak etter § 4-6 og to klagebehandlinger av akuttvedtak. I tillegg har vi tatt med en sak om nekt av samvær § 4-20, der dokumenter angående tidligere akuttvedtak og omsorgsovertakelse lå ved i mappen. 15 av de 17 sakene omhandler minoritetsfamilier, mens to av sakene omhandler majoritetsfamilier. Tre av minoritetssakene gjelder den nasjonale minoriteten norske rom, mens de resterende 12 utgjør en blanding av

ulike kategorier familier med innvandrerbakgrunn; nyankomne, lengeværende, familiegjenforente, flyktninger og arbeidsinnvandrere. En av sakene omhandler en familie med uavklart opphold og én sak gjaldt det vi har kalt «nyankomne barn», det vil si saker hvor foreldrene har bodd i Norge i flere år før barna kommer hit. Foreldrene i familiene med innvandrerbakgrunn har bakgrunn fra Midtøsten, Øst-Europa, Baltikum, Sør-Asia, Sørøst-Asia, Øst-Afrika og Vest-Afrika. Barna er mellom 0 og 17 år, og flertallet av sakene (11 saker) gjelder flere enn ett barn.

INNHALDET I EN SAKSMAPPE

I en saksmappe ligger det informasjon både om fylkesnemndsforhandlingen og om barnevernssaken frem til saken behandles i nemnda. I tillegg til selve nemndvedtaket, finner vi en møtebok fra forhandlingsmøtet med oversikt over personer som har vært tilstede, deriblant oversikt over vitner og tolker. Videre ligger det ved prosesskriv fra kommunens advokat³⁹, tilsvar fra private part(er)s advokat(er), og referat fra barnets talsperson der slik er oppnevnt. I både prosesskriv og tilsvar vil det ligge ved dokumenter som partene mener er relevante for saken. I hver saksmappe kan det derfor, avhengig av saken, ligge ulike undermapper med flere dokumenter. Det kan være bekymringsmeldinger, opplysninger som er innhentet i forbindelse med saken fra ulike aktører (for eksempel barnehage, skole, helsepersonell), vedtak om tiltak som er satt inn og eventuelle evalueringer av disse tiltakene, diverse referater fra barnevernets møter med barnet, foreldrene og andre (samarbeidsmøter), politianmeldelse, eventuelle dommeravhør/tilrettelagte avhør av barnet, skriftlig kommunikasjon mellom foreldre/foreldres advokat og barnevernstjenesten, samt eventuelle sakkyndigrapporter. Eventuelle tidligere akuttvedtak og klager på slike vil ligge ved, i tillegg til rapporter fra samvær etter akutt plasseringer. I noen få mapper fant vi også tingrettsdommer.

Det er en tendens til at en stor del av dokumentene omhandler foreldrene og barneverntjenestens kontakt med dem, og i mindre grad barna. Dette har også vært med på å prege vår analyse, hvor vekten i stor grad ligger på barnevernets arbeid med foreldrene fordi det er det vi har mest data om.

I noen saker har det gått relativt kort tid fra barnevernet kommer i kontakt med familien til begjæringen om omsorgsovertakelse, mens i andre saker har

³⁹ Dette inneholder navnet på partene i saken, en kort beskrivelse av grunnlaget for begjæringen, presentasjon av saken, liste over bevis og vitner og et forslag til vedtak.

kontakten mellom barnevernet og familien vart i mange år; i enkelte tilfeller fra før barnet ble født. Saksmappene kan tilsvarende variere i omfang fra å inneholde kun noen få dokumenter til over hundre.⁴⁰

Dokumentene som ligger i saksmappene er i det alt vesentlige skrevet av profesjonelle aktører. I tillegg til ansatte i barneverntjenesten, kan det være lærere, barnehagepersonell, psykologer, leger og liknende (se også Hennem 2011). Barnas stemmer kommer hovedsakelig frem gjennom referater fra samtaler og utredninger. I kun én av saksmappene lå det ved et brev som barnet selv hadde skrevet, der hun sa at hun ønsket å fortsette å bo i beredskaps-hjemmet etter omsorgsovertakelse. I den grad foreldres stemmer kommer frem i dokumenter som ikke er skrevet av psykologer, barnevern, helse, så er det hovedsakelig gjennom tekster skrevet av deres advokat, men i et par saker har det ligget ved brev eller e-poster til barneverntjenesten skrevet av foreldre.⁴¹

Saksmappene inneholder åpenbart mer informasjon om barnevernssaken og barneverntjenestens arbeid enn vedtakene. Likevel er dette et utvalg av den informasjonen barneverntjenesten sitter med. Informasjonen har gått igjennom en seleksjonsprosess på flere nivåer før den når fylkesnemnda. For det første foregår det en seleksjon underveis i barnevernssaken, ved at barneverntjenesten velger hva de vil nedtegne skriftlig. For det andre består mappen av dokumenter som er valgt ut fra barneverntjenestens arkiv fordi kommunen/barnevernet mener de er relevante og underbygger deres argumentasjon om at omsorgsovertakelse er nødvendig.

Når det gjelder vårt prosjekt, har mappene også vært nyttige for å få bedre inntrykk av hvor mye og hva slags informasjon som tas med og utelates i nemndas vedtak. Ved å sammenligne vedtaksteksten med de opplysningene vi finner i saksmappen, ble det tydeligere hva slags informasjon som kunne vært relevant for nemndas behandling, men som ikke var nevnt i vedtaket. Et eksempel er en omsorgsovertakelsessak angående tre barn mellom 9 og 12 år. I vedtaket oppgis at familien har bakgrunn fra et navngitt øst-europeisk land, men det står ingenting om når de kom til Norge. Begrunnelsen for begjæringen om omsorgsovertakelse er først og fremst fars vold mot mor og mistanke om fars

⁴⁰ Beskrivelsen gjelder mapper angående omsorgsovertakelser, og til en viss grad også klagebehandlinger av akuttvedtak. I saksmappene angående akuttsaker ligger ofte kun en kortfattet begjæring fra barnevernet eller påtalemyndigheten. I denne begjæringen er det ofte lite informasjon om barnet og familien utover den konkrete situasjonen som har ført til akuttvedtaket

⁴¹ I begge tilfeller kommer det frem at vedkommende har problemer med å skrive norsk.

vold mot barna, men i tillegg trekkes flere momenter inn i barnevernets og fylkesnemndas vurdering av foreldrenes omsorgskompetanse: Barnas problemer på skolen, foreldrenes kjønnsrollemønstre (for eksempel at far i liten grad deltar i lek med barna), oppdragelsesmetoder, foreldrenes manglende evne til å nyttiggjøre seg råd og veiledning om foreldrerollen, samt barnas dårlige tannhelse (utskrift fra tannhelsetjenesten er lagt ved i kommunens prosesskriv). Foreldrene på sin side viser til at mors manglende norskkunnskaper har bidratt til at veiledningstiltak og relasjonen til barnevernet har vært utfordrende. De påpeker at familien har med seg andre forståelser av oppdragelse og kjønnsroller fra hjemlandet, og de viser til at befolkningens generelle tannhelsen der er betraktelig dårligere enn i Norge. Her ville vi forvente at informasjon om familiens botid i Norge var vesentlig for å kunne vurdere både de ulike momentene i barneverntjenesten/kommunens sannsynliggjøring av omsorgssvikt, og foreldrenes argumenter. Slik informasjon er altså ikke tatt med i vedtaket, og heller ikke i barneverntjenestens egne dokumenter i saksmappen. Her fant vi imidlertid to dokumenter som berørte temaet. I referat fra et BUP-møte står det: «Vi snakket om guttens oppvekst og flyttingen fra [land] til Norge», mens en epikrise fra sykehus gir følgende opplysninger: «Far flyttet til Norge for ca. 7–8 år siden og mor var igjen i hjemlandet med [gutt] og søstre. [Gutt] kom til Norge da han var 4 ½ år gammel».

Dokumentene som tekst

Vårt datamateriale består av dokumenter, eller tekster. Avhengig av analytisk og teoretisk tilnærming, kan disse tekstene gi oss ulike former for data, eller data på ulike nivåer. En måte å se det på, i forenklet versjon, er at tekstene gir oss *data om virkeligheten*, samtidig som de er med på å *konstruere virkeligheten*. Et litt annet perspektiv, kan være å si at dokumentene gir oss data om saken og hvordan barneverntjenesten håndterer den, samtidig som dokumentene er en del av barneverntjenestens håndtering.

Hvem er tekstens forfatter, hvem skriver forfatteren til og hvordan preger dette teksten? Hva rapporteres og utelates i de ulike tekstene? Hva er det barnet blir spurt om, og hva blir det ikke spurt om? Hva tas med i en samværsrapport, og hva anses mindre relevant å rapportere om? Selvsagt kan vi ikke si noe om hva som er fraværende, men vi har likevel forsøkt å være bevisst på dette strukturelle trekket ved datamaterialet; altså at tekstene er resultat av bevisste og ubevisste beslutninger om å ta med og utelate. Vi har altså forsøkt å lese

med blikk på både hva som står i dokumentene og hva som *ikke* står der, hvilken informasjon som *ikke* er innhentet,

Barneverntjenestens og andre barneverntiltaks rapporter er ofte strukturert etter et skille mellom beskrivelse og vurdering. Det kan være referater og beskrivelser i et tilsynelatende objektivt språk, men som likevel inneholder en vurdering. For eksempel når foreldenes fremtoning beskrives med begrep som «flate» mødre. Som lesere kan vi oppfatte at slike ordvalg er ment å si noe, og vi kan få noen assosiasjoner, men vi er usikre på hva som er ment. Flere ganger oppfatter vi at tekstene er skrevet i og beregnet på en fagintern kontekst, der forfatter og leser forstår hva som menes, for eksempel med begreper som «flat», og hva slags implikasjoner dette har for de vurderinger som gjøres.

Videre har vi blitt interessert i hvordan ulike dokumenter i en saksmappe refererer til hverandre og til sammen bygger opp et bilde av eller fortelling om barnet og foreldrene. Dokumentene er preget av *intertekstualitet*, som vil si at de henviser til hverandre, bygger på hverandre og henter legitimitet fra hverandre. Vi har blant annet merket oss det vi vil kalle begrepers og beskrivelsers «reise» gjennom saken. Med dette sikter vi til hvordan en beskrivelse fra ett dokument, blir referert til i senere dokumenter, og til slutt ender opp i barneverntjenesten/kommunens prosesskriv og i nemndas sluttvurdering. Dette er en naturlig del av barnevernets arbeid med å opplyse og ta beslutninger i saken. Det vi i flere sammenhenger ser som problematisk, er hvis beskrivelsen på denne «reisen» gjennom saken, løsrives fra den opprinnelige konteksten den ble gitt i, og dermed får en litt annen eller sterkere betydning for saken enn denne konteksten tilsier. Et eksempel er en sak hvor en miljøterapeut i sin rapport fra gjennomføringen av et tiltak (råd og veiledning) beskriver at far har «svake mentaliseringsevner». Denne beskrivelsen blir hengende ved gjennom saken og blir stående i fylkesnemndas vedtak, som en mer generalisert omtale av far, tilsynelatende uten at det gjøres vurderinger rundt grunnlaget for miljøterapeutens slutning.

I andre tilfeller kan formuleringer gjennomgå små, men betydningsfulle språklige endringer på den intertekstuelle «reisen». Et eksempel er en sak hvor barnet ble akutt plassert, og hvor barneverntjenesten så begjærte omsorgsovertakelse. I en samværsrapport beskrives det at far filmer barna. Vi kommer tilbake til tolkningen av dette i et senere kapittel. Her skal vi imidlertid rette oppmerksomheten mot ordvalget. I rapporten står det kort at «far bekrefter at

han videofilmer for å dokumentere», uten nærmere forklaring. Filmingen nevnes senere i både kommunens/barneverntjenestens fremlegg og i selve vedtaket fra nemnda, men her heter det at «far *erkjenner* at han videofilmer for å dokumentere». Der ordet «bekrefte» betyr at man sier seg enig i noe, gir «erkjenne» mer inntrykk av at man innrømmer at man har gjort noe man ikke skulle gjort. Når fars filming heller ikke kontekstualiseres, kan filmingen fremstå som uforståelig og suspekt.

Et annet trekk ved både dokumentene i saksmappene og i selve vedtakene fra nemnda, er at de er preget av et ekspertspråk, eller snarere et «barnevernspråk» som kan være vanskelig å forstå for utenforstående. Det kan handle om «tekniske» betegnelser som referanser til barnevernstiltak, gjerne gitt med forkortelser (for eksempel Cos, Marte Meo, PMTO), eller det kan være psykologiske eller andre fagtermer som «mentalisering», «omsorgskompetanse», «endringspotensiale», «veiledbarhet» og «omsorgssituasjon».

I en tidligere studie gikk Nicole Hennem gjennom 50 saksmapper hentet fra utvalgte barnevernskontorer (Hennem, 2011). Hun peker på hvordan dokumentene representerer bestemte blikk og underliggende forståelser av hva godt familieliv og god barneoppdragelse er. De er «ritualiserte» i betydningen at de er representasjoner, fylt med meningsinnhold og formet av byråkratiets tradisjoner så vel som tradisjoner i samfunnet mer generelt (Hennem, 2011:339). Flere forskere har vært opptatt av hvordan barnevernets forståelser av god omsorg og gode foreldre reflekterer middelklassenormer samt en bestemt forståelse av norskhet (Berg m.fl., 2017; Fylkesnes, m.fl., 2017; Rugkåsa, 2008; Rugkåsa m.fl., 2017, Langsrud mfl.; 2017).). Disse normene og forståelsene er som regel ikke gjort eksplisitt, og kan sies å være *doxiske* i den forstand at de ikke stilles spørsmål ved og er ubestridte (Bourdieu, 1977, se også Hennem, 2011). Mot denne bakgrunn har vi vært opptatt av på hvilke måter tekstene i vårt materiale reflekterer bestemte normer og forestillinger om god omsorg og godt foreldreskap.

Personvern, forskningsetikk og metodologiske implikasjoner

Et forskningsprosjekt om omsorgsovertakelse berører åpenbart svært sensitive temaer, og datamaterialet i dette prosjektet angår personer i svært sårbare situasjoner. En viktig tilleggsdimensjon er at det handler om etniske minoritetsgrupper som kan være særlig utsatt for stigmatisering og hvor tilliten til barnevernet og andre myndighetsinstanser ofte er lav. Barnevern og etniske minoriteter er hver for seg temaer som diskuteres med høy temperatur og med sterke

følelser, og kombinasjonen er særlig brennbar. Det er rettet sterk kritikk mot det norske barnevern fra både nasjonalt og internasjonalt hold. Kritikken av og sinnet mot barnevernet retter seg ikke bare mot barnevernet som institusjon, men har også tatt form av trakassering av og trusler direkte mot saksbehandlere og deres familier. Dette er alle faktorer som tilsier at temaet og datamaterialet må behandles med varsomhet – både av hensyn til enkeltpersoner som omfattes av studien, men også til samfunnsgrupper som er indirekte berørt. Samtidig er kunnskap om barnevernets og fylkesnemndenes håndtering av saker om etniske minoriteter av stor samfunnsmessig interesse og nytte. På et overordnet nivå handler dette om befolkningens grunnleggende rett til likeverdige offentlige tjenester og om minoritetsbefolkningens tillit til norske myndigheter. Forskning på denne tematikken er derfor svært viktig, også for de gruppene det gjelder.

BEHANDLING AV PERSONSENSITIVE OPPLYSNINGER

Prosjektet ble som vanlig meldt til personvernombudet for forskning, Norsk senter for forskningsdata (NSD). Det ble også sendt søknad til Rådet for taushetsplikt og forskning om innsyn i taushetsbelagte opplysninger (i henhold til forvaltningsloven § 13). Rådet (og Bufdir) ga dispensasjon fra taushetsplikt. Vilåret for dispensasjonen var at forholdet til personopplysningslovens melde- og konsesjonsplikt ble ivaretatt gjennom melding til NSD. NSD tilrødde at prosjektet ble gjennomført og var positive til at prosjektet ble gitt konsesjon dersom det ikke kunne unntas fra konsesjonsplikten (jf. Personopplysningsforskriften § 7-27). Prosjektet ble sendt til behandling hos Data-tilsynet, som vurderte at prosjektet var konsesjonspliktig. Tilsynet ba dessuten om en vurdering fra Den Nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) angående de forskningsetiske aspektene ved prosjektet. Prosjektet har altså vært gjenstand for en omfattende vurdering i ulike fora med ansvar for personvern og forskningsetikk i Norge. Det vil føre for langt å gå inn i alle vurderinger som er gjort, men vi vil kort nevne noen vurderingstemaer; tilgang til uanonymiserte vedtak og saksmapper, samt informasjonsplikten overfor berørte parter.

Det ble tidlig klart at det verken var hensiktsmessig eller praktisk mulig å anonymisere datamaterialet før vi som forskere fikk tilgang. For det første var opplysninger om etnisk bakgrunn, nasjonalitet, juridisk status, alder, antall

barn, og i en del tilfeller navn⁴² helt sentrale data for selve forskningsprosjektet. En anonymisering av sakene før vi gjennomgikk dem ville med andre ord svekke analysemulighetene betraktelig. Videre presiserte Fylkesnemnda i Oslo og Akershus at de ikke hadde kapasitet til å anonymisere vedtakene og saksmappene for oss. Tillatelse til å gjennomgå uanonymiserte vedtak og saksmapper var altså en forutsetning for at prosjektet kunne gjennomføres.

Konklusjonen etter behandlingen i NSD, Datatilsynet og NESH, var at vi ble pålagt å sende ut skriftlig informasjon til berørte biologiske foreldre i etterkant av at vi hadde gjennomgått uanonymisert materiale. Her er det igjen snakk om kompliserte avveininger, blant annet mellom å informere i forkant eller i etterkant. Ett av hensynene som vi fra vår side var opptatt av, er at vi på denne måten vil kunne vurdere den etiske og sikkerhetsmessige forsvarligheten ved å sende ut skriftlig informasjon i hvert enkelt tilfelle. Vi holder muligheten åpen for at det i spesielle tilfeller kan være uforsvarlig å sende ut informasjon. Vi tenker da særlig på saker der det har vært vold og alvorlige trusler, og der det er fare for at informasjonen vil kunne bidra til ny voldsutøvelse.

Når det gjelder informasjon til barneverntjenesten, er dette ivaretatt på to måter. Informasjon om prosjektet ble sendt til alle barnevernkontor i Oslo og Akershus før gjennomgangen av vedtak og saksmapper i arkivet til Fylkesnemnda i Oslo og Akershus. I tillegg vil de berørte barneverntjenestene bli ytterligere informert ved at vi ber dem om å videresende informasjonen til biologiske foreldre.

BEGRENSET INNSYN, REGISTRERING OG PUBLISERING

Innsynet i og registreringen av det uanonymiserte materialet har vært begrenset. Kun to forskere, Monica Five Aarset og Anja Bredal, har hatt konsekvens, og datamaterialet ble gjennomgått i Fylkesnemnda i Oslo og Akershus sine lokaler. Direkte personidentifiserende opplysninger som navn, stedsnavn, personnummer, ble ikke nedtegnet, og opplysninger som landbakgrunn og minoritetsgruppe ble kodet. I rapporten er sitater og annen informasjon anonymisert. Navn på saksbehandlere er ikke nedtegnet, og den enkelte barneverntjeneste er anonymisert. Analysen innebærer heller ikke vurderinger av bestemte saksbehandlere eller barnevernkontor.

⁴² Særlig når det gjelder rombefolkningen vil navnet kunne være den eneste måten å identifisere om en sak var relevant for studien.

For øvrig er det viktig å understreke at det ikke er foreldrenes omsorgssvikt eller barnas situasjon som sådan som er studiens tema, men barnevernets og fylkesnemndas håndtering av sakene. Dette skillet er selvsagt ikke betydningsfullt når det gjelder tilgangen til data, men har konsekvenser for hva som registreres og publiseres, og for vurderingene knyttet til samfunnsmessig nytte.

AVSLUTTENDE KOMMENTARER TIL KONSESJONSPROSESSEN

Prosessen med å få de nødvendige tillatelser til å gjennomføre dette prosjektet har vært omfattende og svært tidkrevende. Hele prosessen, fra søknad ble sendt inn til Rådet for taushetsplikt og forskning og til Datatilsynet innvilget konsesjon, tok til sammen halvannet år (september 2015 – februar 2017). For at prosjektet ikke skulle bli mer forsinket enn nødvendig, valgte vi å starte breddeundersøkelsen med anonymiserte og offentlig tilgjengelige vedtak hentet fra Lovdata. Prosessen med å få tillatelser har med andre ord både skapt betydelige forsinkelser og hatt direkte innvirkning på metode og datautvalg i dette forskningsprosjektet.

Fritt og informert samtykke er et grunnleggende prinsipp både i personvernlovgivningen og i forskningsetikken (jf. personvernloven § 9 jf. §8, forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi, punkt 8). Personvern hensyn tolkes svært strengt, noe som er viktig og nødvendig. Samtidig er det bekymringsfullt hvis disse tolkningene gjør det uforholdsmessig vanskelig, for ikke å si umulig, å forske på statens kontrollinstanser som barnevernet og fylkesnemnda.

4 Foreldres omsorgskompetanse og endringspotensiale

I en barnevernsundersøkelse skal barneverntjenesten undersøke barnets omsorgssituasjon. Som vi har forklart i kapittel 2, inkluderer dette en kartlegging av både barnets omsorgsbehov og foreldrenes mulighet til å ivareta disse behovene. Det siste omtales gjerne som en kartlegging og vurdering av foreldrenes omsorgsevne/kompetanse. Inkludert i dette arbeidet vil barnevernet vurdere hvorvidt og hvilke tiltak som kan settes inn for å endre situasjonen til det bedre. I de sakene vi har gjennomgått, har barneverntjenesten vurdert at foreldrenes omsorgskompetanse ikke er god nok, og at barnets omsorgssituasjon ikke i tilstrekkelig grad kan endres gjennom hjelpetiltak. I dette kapitlet ser vi på hvordan foreldrenes omsorgskompetanse kartlegges, forstås og vurderes av barneverntjenesten, og i noen grad fylkesnemnda. Vi minner om at vi ikke har analysert hvordan barnets omsorgsbehov kartlegges og vurderes, utover det vi skriver om vold i kapittel 7.

Kartlegging og vurdering av foreldrenes omsorgskompetanse

Psykologisk teori, og særlig tilknytningsteori, har fått en sentral plass i barnevernets beslutningsgrunnlag, som del av en mer generell trend i moderne velferdsstater, ifølge Hennem (2010). Stadig flere tar til orde for at slike perspektiver kan bli for ensidige og dominerende, på bekostning av sosiale dimensjoner og kontekstuelle faktorer (Lauritzen 2017, Langsrud mfl. 2017, Rugkåsa mfl. 2017, Hennem 2016). Et eksempel er Langsrud mfl. som analyserer hvordan barnevernsarbeidere vurderer foreldres omsorgskompetanse med utgangspunkt i begrepet «gode nok foreldre». Forskerne hevder at begrepet er normativt, komplekst og diffust, og de drøfter hvilke implikasjoner dette kan ha for beslutninger om hjelpetiltak (Langsrud mfl. 2017:127). De finner at noen av de intervjuede barnevernsarbeiderne forbinder godt nok foreldreskap med fysisk omsorg, mens det er vanligere å fokusere på «foreldrenes evne til å gi barnet emosjonell omsorg» (ibid:133). Når informantene skal konkretisere hva de forstår med emosjonell omsorg, benytter de ulike psykologiske faguttrykk uten å forklare innholdet i disse nærmere. Langsrud og kolleger fant at barnevernsarbeiderne hadde sin oppmerksomhet på psykologiske forklaringsmodeller «og utelater andre måter å forstå og løse familiens utfordringer på.» (ibid:136)

Denne vektleggingen av emosjonell omsorg og vurdering av foreldres omsorgskompetanse med basis i tilknytningspsykologiske perspektiver og begreper, er også fremtredende i vårt materiale, både i fylkesnemndvedtakene og i barneverntjenestens dokumenter. Vi skal se nærmere på hva dette kan bety i praksis, og drøfte *noen* implikasjoner for foreldre med etnisk minoritetsbakgrunn. For å gjøre fremstillingen mest mulig konkret, bruker vi en case, i tillegg til enkelte sitater fra andre saker.

CASE

Vi skal gjengi noen lengre utdrag fra barneverntjenestens rapporter fra tidlig fase av saken. Det gjelder to barn som er akutt plassert etter at det ene barnet fortalte at far utsetter dem for vold. Dette er en av flere saker der barneverntjenesten reagerer raskt på bekymringsmelding fra skolen etter at et barn har fortalt om vold, noe vi kommer tilbake til i kapittel 7.

Første samtale med mor

Det første eksempelet er hentet fra samtalen der to saksbehandlere informerer mor om at det er vedtatt å plassere barna. Far er på jobb et annet sted i landet. Det viser seg at mor snakker dårlig norsk, og barneverntjenesten skaffer telefontolk. Vi siterer fra saksbehandlers referat:

Barneverntjenesten spør om mor forstår at barna sier de er redde. Mor svarer at hun og far vil at de skal ha bra utdanning. Barneverntjenesten forklarer for mor at barneverntjenesten har stor bekymring for barnas omsorg hjemme etter samtalene i dag. Mor svarer at hun vil at de skal ha utdanning og gjøre lekser. Barneverntjenesten spør om mor forstår alvoret i det barneverntjenesten formidler til henne. Mor sier at hun ønsker det beste for barna sine. 'Dere skjønner ikke hvor vanskelig det blir hjemme hos oss', sier mor. Barneverntjenesten ber mor fortelle om det. Mor sier at barna ikke vil lese bøkene, og at mor fikk melding fra lærer om at de leser dårligere enn gjennomsnittet. Mor sier at de ikke vil lese, de er bare hekta på dataspill og vil ikke høre etter.

Til slutt i referatet følger barneverntjenestens vurdering av møtet:⁴³

⁴³ Hele vurderingsavsnittet er tatt med.

Barneverntjenesten opplever at mor ikke svarer på barneverntjenestens spørsmål, men gjennomgående svarer på andre ting. Mor benekter at det har forekommet vold i familien. Mor hevdet at verken hun eller far har slått barna noen gang, og at barna lyver om dette. Barneverntjenesten opplever at mor ikke viser forståelse for barnas redsel i det de har fortalt barneverntjenesten. Mor virker å være svært opptatt av barnas lekser, og at de bruker for mye tid på dataspill. Mor snakker om barna som et problem. Barneverntjenesten opplever ikke at mor evner å se barnas perspektiv. Barneverntjenesten har forståelse for at foreldrene ønsker at barna skal være flinke og etterrettelige, men vurderer at mor stiller altfor høye krav til barna og hva de skal klare.

En første kommentar er at dette er et godt eksempel på den kortfattede referatstilen som vanligvis brukes i dokumentasjonen vi har gjennomgått. Som vi har vært inne på allerede, vil slike referat ikke gi et fullstendig inntrykk av alt som ble sagt på møtet, eller alle refleksjoner som barneverntjenesten gjør seg. Vi vil like fullt trekke frem noen aspekter ved dette møtereferatet, som illustrerer noen mer generelle trekk i datamaterialet vårt.

I vurderingsavsnittet (sitat nummer to) kommenterer saksbehandler at mor ikke svarer på deres spørsmål, men svarer på andre ting. Dette viser blant annet tilbake til (i sitat nummer en) at saksbehandler spør om mor forstår at barna er redde og at barnevernet er svært bekymret. Mors svar er at foreldrene vil at barna skal gjøre det bra på skolen. Hun forteller om skolens bekymring for barnas prestasjoner. Her får vi kanskje vite noe om bakgrunnen for det som har skjedd. Det kan se ut som om foreldrene har strammet inn reglene hjemme for å følge opp skolens bekymring. Dette forklarer mor ganske konkret, men det er ikke svar på saksbehandleres spørsmål. Saksbehandler følger først ikke opp denne muligheten til å utforske videre det mor sier. I stedet fortsetter hun å snakke om barneverntjenestens bekymring. Så får mor anledning til å forklare om det hun opplever som vanskelig hjemme. Vurderingen blir imidlertid at mor ikke svarer på spørsmål, at hun ser barna som problem og har for høye prestasjonskrav til dem. Hun sier at datteren lyver om vold, og blir oppfattet som ikke å ta barnas perspektiv når saksbehandler spør henne om hun forstår at barna er redde. Foreldrenes benektelse av det barnet har sagt om vold er et gjennomgangstema i sakene, og i vurderinger av foreldres evne til å ta barnets perspektiv. Dette kommer vi tilbake til i kapittel 7.

Foreldreferdighetssamtale med far

I flere saksmapper ligger det referat fra foreldreferdighetssamtaler, noen ganger kalt foreldresamtaler, som barneverntjenesten har med foreldrene hver for seg. Dette er systematiske samtaler for å kartlegge foreldrekompetanse.⁴⁴ Her bes foreldrene om å beskrive barnet, sin egen barndom, hvordan foreldrene møttes m.m. Vi skal se på noen utdrag fra referatet fra en slik samtale med far i casen vår, som er typisk for andre slike samtaler. Saksbehandler ber blant annet far om å beskrive datteren og sønnen, hva som er viktig for ham i oppdragelsen, hva de gjør når de skal gjøre noe sammen. Vi skal først se på hva han sier om datteren. Hun er ellers i saken av flere instanser, blant annet skolen, beskrevet som en jente som bruker uvanlig lang tid på alt hun gjør. Det siste året har hun i økende grad vist symptomer på angst, tvangstanker og andre psykiske problemer:

Saksbehandler ber far beskrive og fortelle om jenta. Far sier da at hun bruker altfor mye unødvendig tid. Far forteller at han prøver å hjelpe henne med matematikk, men at hun ikke forstår det. Far sier da at han ikke er hyggelig mot jenta. Far sier at jenta ikke klarer enkel matematikk en gang. Far sier at jenta ikke liker han, men at far bare vil hjelpe barnet mest mulig. Far forteller at han går en annen plass hvis jenta ikke vil høre på han. Saksbehandler spør far flere ganger om han kan beskrive jenta, men klarer det ikke. Far sier at han har sagt til jenta at hun må se på norsk tv for å få med seg hva som skjer. Jenta hadde da sagt at hun ikke ville se på tv. Saksbehandler spør hva far gjorde da. Far svarer at han hadde sagt at det var bra at jenta ikke ville se på tv. Far sier at jenta bare ser på Disney Channel, og er usosial hjemme. Far forteller under samtalen at jenta har en annen personlighet, og at hun er redd for alt.

Det rapporteres videre at far mener jentas «treghet» er en personlig egenskap «som er vanskelig å forandre», men at han tror det vil forandre seg når jenta blir eldre. På spørsmål om hva som er viktig for ham i oppdragelsen, svarer far ifølge rapporten følgende:

Far sier da at han ønsker at barna tar utdanning, og satser på skolen så godt de kan. Far sier videre at han ønsker at barna velger yrker sånn at de overlever senere. Far sier at han ønsker at barna blir en god person,

⁴⁴ Det fremgår ikke eksplisitt om det er brukt mal, men ut fra rapportenes struktur kan det se ut som om mal brukes i en del saker.

og ikke kriminell som for eksempel en terrorist. Far ønsker at barna skal gjøre noe godt i samfunnet.

Far får også spørsmål om hvordan barndommen hans var. Han forteller at den ikke var bra, at han var eldst av mange søsken og måtte hjelpe foreldrene mye. Familien var fattig, og han ble slått på rompa hvis han gjorde noe galt. Saksbehandler har også notert: «Han sier etterpå at det er forskjellig oppdragelse i [opprinnelsesland] og Norge». Saksbehandlers vurdering følger som vanlig til slutt i rapporten:

Barneverntjenesten opplever at far ikke ser utfordringene jenta har, men at han bare ser det som et problem og at jenta ikke prøver godt nok. Barneverntjenesten opplever at far ikke klarer å beskrive jenta i det hele tatt, men bare beskriver utfordringen jenta har. Barneverntjenesten opplever at far klarer å beskrive gutten i en større grad, men også her er det store mangler på den følelsesmessige delen, og oppleves som en mer overfladisk beskrivelse.

Som i mors tilfelle, er barneverntjenesten opptatt av at far ikke ser jenta. Når saksbehandler skriver at far ikke ser jentas utfordringer, og så sier at han bare beskriver jentas utfordringer, er det tilsynelatende selvmotsigende og litt vanskelig å tolke. Antakelig skyldes dette den knappe referatstilen, men det er symptomatisk for noe vi har merket oss i flere rapporter; kategoriske uttalelser på ganske knapt grunnlag som er vanskelig å etterprøve for en utenforstående. Vi har problemer med å forstå hva som menes med at far ikke klarer å beskrive datteren i det hele tatt, mens han klarer det i større grad for sønnen. Det kan synes som det gjelder «den følelsesmessige delen», som ifølge saksbehandler også er mangelfull for guttens vedkommende. Like fullt virker dette som en unødvendig kritisk lesning av det far faktisk sier om datteren. For det første er fars beskrivelse av henne i referatet mye lenger enn beskrivelsen som gjengis om sønnen. For det andre snakker far både om hva som er vanskelig for jenta, og om sin relasjon til jenta – at hun ikke liker ham og han er ikke snill med henne. Når han sier at hun har en annen personlighet og er redd for alt, passer dette bra med beskrivelsene av henne som preget av angst og tvang. Det er med andre ord flere aspekter ved jenta som far ser og setter ord på, slik vi leser rapporten. Vi oppfatter imidlertid at barneverntjenesten forventer et mer psykologisk/emosjonelt språk. Med den oppveksten og bakgrunnen far beskriver, har han neppe erfaring med og kompetanse på å snakke på den

måten. I tillegg kommer at norskferdighetene hans er begrenset. Mangelen på et emosjonelt språk og beskrivelser av emosjonell karakter, blir for øvrig særlig tydeliggjort i referat fra tilsvarende foreldreferdighetssamtale med mor. Her skriver saksbehandler at «mor ikke klarer å beskrive barna på en følelsesmessig måte. Hun beskriver konkret hvordan de er utad».

Med denne casen har vi ønsket å vise et typisk eksempel på hvordan barneverntjenesten går frem for å undersøke foreldrenes omsorgskompetanse gjennom primært samtaler, og hvordan de tolker det foreldrene sier. I tråd med det utviklingspsykologiske perspektivet, er det mye fokus på hvorvidt foreldrene *ser* barnet, evner å ta barnets perspektiv, samt sette seg inn i og forstå barnets behov. I vårt materiale er det gjennomgående slik at barneverntjenesten og andre involverte mener at foreldrene ikke har disse evnene, og denne mangelen står sentralt i barneverntjenestens argumentasjon for omsorgsovertakelse. Grunnlaget for vurderingen er ofte basert på at foreldrene ikke klarer å reflektere verbalt omkring barnas behov. De kan ikke beskrive barnet, eller de kan ikke beskrive barnet med vekt på den følelsesmessige delen. Videre vises det til at foreldrene ikke forstår alvoret i situasjonen og det barnet forteller om. I det følgende skal vi utdype noen av disse elementene i vurderingen av foreldres omsorgskompetanse, og se på noen andre forhold.

MENTALISERINGSEVNE

Foreldrenes manglende evne til å se og forstå barnas, ved å ta barnets perspektiv, er altså tema som går igjen i sakene. I det barnevernfaglige språket kalles dette ofte *mentaliseringssevne*; et begrep som flere ganger brukes eksplisitt i vårt materiale. Det følgende eksempelet gjelder far til en jente i småskolealder i en familie med fem års botid i Norge. Vi siterer fra en tilsynsrapport fra samvær etter at barna er akutt plassert. Det er tolk til stede.

Ut⁴⁵ opplever at far ikke har mentaliseringssevnen til å hjelpe jenta i å forstå sine reaksjoner på samvær. Ut opplever at når jenta ikke får hjelp til å organisere reaksjonene/følelsene sine under samværet, så eskalerer atferden hennes. Ut opplever jenta som stresset og hektisk. Far forsøker å skape struktur ved å grensesette jenta, men hjelper ikke jenta i å kunne forklare følelsene sine og hvorfor hun snakker og ler høyt for eksempel.

⁴⁵ Ut er forkortelse for undertegnede.

Av rapporten for øvrig fremgår det at far setter grenser for datteren verbalt, ved å si at noe hun gjør «ikke er pent». Jenta bryr seg ikke om fars forsøk på å regulere henne. Det er uklart for oss hvordan tilsynspersonen mener at far burde hjelpe jenta med å forklare følelsene sine. Det fremgår av rapporten at jentas atferd skiller seg fra tidligere samvær, og at de andre voksne som er tilstede er usikre på hvorfor hun oppfører seg slik. I etterkant av samværet har tilsynspersonen snakket med fosterfar om hva jentas oppførsel kan skyldes: «Fosterfar sier det ikke har skjedd noe, men at barna har grensetesting i hjemmet som startet opp etter sommerferien.» Her fremstår fosterfar som en kompetent person som har et språk for det jenta driver med, noe som forsterker inntrykket av fars manglende kompetanse.

En sentral dimensjon ved barneverntjenestens kartlegging og vurdering av foreldrene, gjelder hvorvidt foreldrene har oppmerksomhet på barnet. I mange tilfeller er det en ingrediens i dårlig omsorgskompetanse, at foreldrene er mest opptatt av seg selv, og eventuelt også snakker negativt barnet. Da er det interessant å lese hvordan terapeuter fra Alternativ til Vold beskriver sine erfaringer fra et klinisk prosjekt om foreldrearbeid i familier der det er vold.⁴⁶ De oppgir at skam var et sentralt tema i gruppesamtalene med foreldre som har utøvd vold eller vært utsatt for vold. Foreldrene var ofte skamfulle og hadde dårlig selvtillit med hensyn til foreldreskapet sitt. Det interessante i vår sammenheng, er at denne skammen og manglende selvtilliten kom til uttrykk som selvopptatthet og devaluering av barna. Terapeutene forklarer at foreldrene trodde at de ikke lenger var viktige for barna sine. Klientene uttrykte ikke dette nødvendigvis eksplisitt, men det kom frem gjennom «devaluering av barna, fraskrivelse av ansvar som voksen i relasjonen med barna eller en generell oppgitthet/abdisering av foreldrerollen». ATV-psykologene forklarer nærmere:

Dette kan forstås som en måte å håndtere og beskytte mot skyld- og skamfølelse på. Ansvar for problemene legges på barnet. Noen av foreldrene tok i større grad innover seg på hvilken måte de ikke hadde strukket til overfor barna sine, og ble overveldet. Når foreldre på denne måten kjenner på sterk skam- eller skyldfølelse, vil det kunne ta fokus vekk fra barnet og barnets behov. Forelderen taper av syne sin oppgave som voksen i relasjonen fordi egne behov for trøst blir så fremtredende. (Alternativ til Vold, 2017:23)

⁴⁶ Veilederen tar utgangspunkt i erfaringene fra et treårig klinisk prosjekt ved Stiftelsen Alternativ til Vold der tre terapeuter drev gruppebasert foreldrearbeid med mødre som har vært utsatt for vold, og fedre som har utøvd vold mot mor.

Disse psykologenes tolkninger synes relevante også for flere av de foreldrene vi har sett beskrevet som selvopptatt og med manglende fokus på barnet i barneverntjenestens dokumentasjon. Prosjektet som disse psykologene rapporterer fra, hadde ikke særskilt fokus på etniske minoriteter.

PRAKTISK VS EMOSJONELL OMSORG

Det er vanlig å skille mellom praktisk og emosjonell omsorg i barneverntjenestens kartlegging. Praktisk omsorg omfatter for eksempel barnas påkledning, hygiene og måltider hjemme, samt om de har mat og nødvendig utstyr med på skolen eller i barnehagen. I flere saker sier barneverntjenesten at den praktiske omsorgen er på plass, mens de finner betydelig svikt i den emosjonelle omsorgen. I rapporter fra samvær etter akutt plassering fremkommer det ofte at foreldrene har vært opptatt av å spørre barna om beredskapshjemmet sørger for personlig hygiene, vask, smøring av kremer m.m. Videre står det gjerne om mødre som helt konkret sjekker barnas negler og hår, lukter på barnet, steller håret, smører barnet inn med krem osv. Det er ikke alltid klart hvordan barneverntjenesten tolker dette, men både eksplisitt og implisitt kommer det frem at foreldrene vurderes å være mer opptatt av den praktiske omsorgen enn den emosjonelle, slik vi så det i vurderingen av mor i den innledende casen over. I noen tilfeller vurderes det også at foreldrene er *for* opptatt av det materielle.

Inntrykket er altså at praktisk omsorg ses som noe separat fra den emosjonelle omsorgen. Dette er en vanlig måte å strukturere kartlegging og argumentasjon på, men vi vil peke på at dette skillet kan og bør problematiseres noe. Fra faglitteraturen kjenner vi til kulturell variasjon når det gjelder hvordan emosjonell nærhet til og omsorg for barn uttrykkes, og at emosjonell omsorg kan utøves gjennom praktiske handlinger, slik for eksempel Jávo (2010) beskriver det (se også Salole 2013). Vi har ikke sett denne forståelsen av emosjonell omsorg i noen av de sakene vi har gjennomgått. Et mulig unntak er en samværsrapport der tilsynspersonen skriver at «mor viser omsorg gjennom å pleie gutten på forskjellige måter». Her siktes det til at mor smører gutten inn med krem og mater ham, noe som i flere andre rapporter har blitt beskrevet som (kun) praktisk omsorg.

Et annet tema som peker seg ut, er foreldre som er opptatt av å få lydige og presterende barn. Dette synes å bli satt opp mot emosjonell omsorg,

uavhengig av den kulturelle, sosioøkonomiske og migrasjonsrelaterte konteksten foreldrenes oppdrageridealer kommer fra. At foreldrene er opptatt av skoleprestasjoner, at barna skal være flinke, betyr ikke nødvendigvis at de ikke bryr seg om barnas følelsesmessige velvære. Når man har bakgrunn fra fattigdom og flukt, kan utdanning og sosial mobilitet være det beste man kan ønske for sitt barn. En oppdragerstil som vektlegger generasjonshierarki og prestasjoner bør derfor ikke i seg selv tolkes som tegn på mangelfull emosjonell omsorg og tilknytning.

SAMSPILL OG TILKNYTNING

I samværsrapporter beskrives en del mødre som «tett på» og fysisk nær. Det er uklart hvorvidt dette vurderes som positivt, men i en del saker kan det virke som om barneverntjenesten mener hun er for nær, uten at det fremgår hvorfor. Det mest spesielle eksempelet er når mor til en gutt på to år beskrives på denne måten: «Ved noen tilfeller oppleves at mor er for tett på gutten og at hun uten å si noe kan ta hånden innenfor genseren til gutten». I vurderingen nevnes at «kroppskontakten, særlig fra mor, kan fremstå som invaderende». For en utenforstående er det vanskelig å forstå at det kan oppfattes som invaderende at en mor tar hånden sin inn under genseren på sin toårige sønn. Likeledes er det vanskelig å vurdere hva tilsynspersonene regner som passe nært. Vi savner en beskrivelse av guttens reaksjon som eventuelt kunne gjøre tilsynspersonens tolkning mer forståelig.

Et annet aspekt gjelder beskrivelser av foreldres følelsesuttrykk. Formuleringer som går igjen, er blant annet «flate» mødre, og foreldre som «viser lite følelse eller mimikk under samtalen». Vi har ikke sett eksempler på at slike beskrivelser settes i sammenheng med foreldrenes kulturbakgrunn. I en del samfunn ses selvbeherskelse som en dyd, mens det i andre er riktig å vise sterke følelser. Å slå blikket ned kan være tegn på høflighet og respekt, også fra barn til foreldre. På samme måte er det å spise sammen, at voksne leker med barn, og at foreldre og barn snakker sammen som likeverdige, ikke vanlig i alle samfunn og grupper.

Et siste aspekt ved tilknytning vi vil nevne, gjelder familier som har vært splittet i forbindelse med migrasjon. Som vi kommer tilbake til i kapittel 11, er familiens migrasjonshistorie ofte lite opplyst i sakene. Vi har imidlertid sett eksempler på at opplysninger om familiemedlemmers ulike takt i migrasjonen, og midlertidig splittelse i familien, i stedet for å gjøre barnas omsorgssituasjon

mer forståelig, fremstilles som en egenskap eller mangel ved en eller begge foreldre. For eksempel kan det hende at ett av barna reiste til far før mor og søsken kom etter. Dette fremstilles enkelte ganger som at mor har forårsaket et brudd i tilknytningen. Det gis ingen opplysninger om hvorfor det ble slik, om det for eksempel var begrunnet i barnets alder, situasjonen i landet, økonomi, utlendingsrettslige forhold, eller annet. Det blir en opplysning som brukes kontekstløst inn i en vurdering av mors omsorgskompetanse, ved at hun har sendt barnet fra seg og dermed skadet tilknytningen til barnet.

MANGLENDE INTEGRERING

I sine komparative studier av barneverntjenester i flere land, har Križ & Skivenes (2010) sammenlignet barnevernansatte i Norge og Storbritannia. Forskerne finner blant annet at norske barnevernansatte ikke regner rasisme eller diskriminering som relevant for saken, og at de har en individualistisk og endringsrettet forståelse av foreldrene. Mens de norske barnevernsarbeiderne forventet at foreldre med innvandrerbakgrunn skulle lære seg norsk og integrere seg for barnas skyld, var de britiske informantene opptatt av hvordan språkvansker kunne hindre familiens tilgang på tjenester. I tråd med dette bildet, har vi ikke sett omtale av rasisme eller diskriminering i materialet når det gjelder foreldrene.

Foreldres svake integrering og manglende språkferdigheter er derimot et tema i flere saker, også i forbindelse med omsorgskompetanse. Det kan både være ett av flere element som trekker ned foreldrenes omsorgskompetanse og det kan være et forhold som gjør foreldrenes situasjon mer forståelig. Begge aspekter kommer frem i et fylkesnemndvedtak om en familie med seks års botid. Under overskriften «nærmere om foreldrenes omsorgsevne» resonnerer nemnda rundt at foreldrenes utdanningsbakgrunn gir dem et godt utgangspunkt for å «la seg integrere her og gi sine barn god omsorg». Saken viser imidlertid, at «familien i liten grad har lyktes». Nemnda vurderer det som et «stort handicap» at foreldrene ikke har lært seg til tilfredsstillende norsk etter seks år i landet. De kommenterer at foreldrene er helt avhengig av hjelp fra det offentlige på de fleste områder, og fortsetter:

Foreldrenes manglende norskferdigheter bidrar etter nemndas syn til å svekke dem som omsorgspersoner, ved at de ikke klarer å følge opp barna i skole og fritidsaktiviteter, og ved at de ikke makter å gi barna stimulering og utviklingsstøtte de trenger for å fungere i det norske samfunnet.

Her ses altså tilsynelatende manglende norsk som en del av foreldrenes forutsetninger for å gi barna god nok omsorg. Også i andre saker, kommenterer barneverntjenesten eller nemnda at mor, far eller begge, til tross for flere år i Norge ikke har klart å lære seg norsk. Når det gjelder implikasjonene av dette, vektlegges gjerne – som her – foreldrenes manglende mulighet til å følge opp barnas skolearbeid. Nemndas konklusjon i denne saken er imidlertid at det ikke er godtgjort at den omsorgssvikten barna er utsatt for skyldes foreldrenes manglende omsorgsevner. Her viser nemnda til at flyttingen til Norge, utfordringene i forhold til integrering, dårlige boforhold og økonomi, samt somatiske helseplager, «har etter alt å dømme stilt større krav til foreldrene enn de har kunnet imøtekomme». Nemnda uttaler at: «Også slike økonomiske og psykososiale forhold i familien må tas i betraktning når bekymringen som har vært rundt barna skal forstås.»

Vi finner altså variasjon når det gjelder hvorvidt manglende integrering og norskferdigheter hos foreldrene primært ses som en svakhet ved deres foreldrekompetanse og potensiale for endring, eller som en del av konteksten de lever i og som man kan sette inn tiltak i forhold til. Vi oppfatter at det er behov for en nærmere drøfting av hvilken plass manglende integrering skal ha i vurderingen av omsorgskompetansen til foreldre med innvandrerbakgrunn.

ENDRINGSPOTENSIALE

I en sak om omsorgsovertakelse skal det også vurderes hvorvidt foreldrene er motivert for og i stand til å ta imot hjelpetiltak som kan sette dem i stand til å ivareta barnet sitt, slik at omsorgsovertakelse ikke er nødvendig. I flere av sakene har hjelpetiltak vært iverksatt, og evalueringen av disse inngår i vurderingen av foreldrenes endringspotensiale. Vi kommer tilbake til hjelpetiltak i neste kapittel. Her skal vi kommentere et annet mønster, nemlig at barneverntjenesten viser til at foreldre ikke kan definere egne hjelpebehov eller si noe om hva slags hjelp de ønsker. Dette brukes i flere saker som et tegn på foreldrenes manglende veiledbarhet, som i dette sitatet fra barneverntjenestens fremlegg i fylkesnemnda: «Det vises også til at far på spørsmål ikke har konkrete tanker på hva han er i behov av for hjelp; kun at han vil ta imot all den hjelp han kan få.» Det er noe uklart hva det er barneverntjenesten mener her; om det er at far ikke kan konkretisere sine hjelpebehov, eller at han ikke kan konkretisere *hva slags* hjelp han har behov for. I samme sak, finner vi lignende resonne-

menter i referat fra et samarbeidsmøte (foreldrene er ikke med) der det opplyses at omsorgssaken er berammet for nemnda. Her sies det at foreldrene er opptatt av hva de kan gjøre for å få barna tilbake: «Far har uttrykt at han ønsker hjelp, f.eks. i form av samlivskurs. Foreldrene strever med å være mer konkret og sette ord på hva de trenger hjelp til.» Det synes altså som at barneverntjenesten er opptatt av at foreldrene skal kunne beskrive sine hjelpebehov verbalt, for å vise at de er genuine i sine ønsker om og motivasjon for hjelp. Ut fra hva som oppgis om foreldrenes bakgrunn og botid i Norge, fremstår dette i flere saker som en urealistisk forventning. Dette gjelder foreldre som ikke snakker eller snakker dårlig norsk, som har lav utdanning, lite kunnskap om det norske samfunn, og svært lite kunnskap om barnevernets arbeid og metoder. I den konkrete saken dreier det seg om en mann som har bodd i Norge i fem år, mesteparten på asylmottak.

Vi skal også ta med et eksempel på hvordan foreldre kan definere sine hjelpebehov. Dette er hentet fra case-saken som er beskrevet over, og det gjelder altså en familie med lang botid i Norge. Sitatet er fra et møte etter akuttplassering. Det oppgis at møtet holdes uten tolk i motsetning til hva som er vanlig i denne saken, uten at det gis noen forklaring på dette.

Saksbehandler sier at foreldrene tidligere har ytret ønske om råd og veiledning. Saksbehandler spør foreldrene hva de ønsker råd og veiledning om. Mor og far sier da at de ønsker at noen som ikke kjenner familien kunne komme hjem til dem og fortelle barna at det ikke er bra og spille data, at de må gjøre lekser og hvilke rettigheter barna har. Far sier det er vanskelig å oppdra barn i Norge, men at foreldrene ønsker det beste fra begge kulturene. Far sier at de vil at barna skal få en utdanning og et yrke de kan leve av, og at de skal respektere andre mennesker. Saksbehandler spør om det kan være noe annet de ønsker råd og veiledning om og begge foreldrene rister på hode.

I avsnittet kalt «barneverntjenestens vurdering» blir møtet oppsummert som følger:

Barneverntjenesten opplever at foreldrene ikke ser problemene som er i familien, siden de spør om de kan få noen til å komme hjem dit for fortelle barna hva de skal gjøre og ikke gjøre. Barneverntjenesten ser det som meget bekymringsverdig at foreldrene ikke ser alvoret i det dem har utsatt barna sine for.

Igjen ser vi at saksbehandler fokuserer på at foreldrene ikke erkjenner at de har utøvd vold, formulert som at de ikke ser alvoret i det de har utsatt barna for. Dette får også konsekvenser for tolkningen av det foreldrene sier om hjelp. Saksbehandler kommenterer ikke at foreldrene sier at de ønsker en utenforstående inn i familien og at de ønsker at vedkommende skal fortelle barna hvilke rettigheter de har. Slik vi tolker det, er «utenforstående» et viktig ord i denne sammenheng. Det de sier kan tolkes som at de er åpne for å ta en fremmed inn i familien, slik at de kan få hjelp til oppdra barna på en annen måte enn den som barneverntjenesten har fortalt dem at de ikke kan bruke. Det kan forstås som at de er i villrede om hvordan de da skal grensesette en jente som av hjelpeapparatet ellers beskrives som svært krevende.

Oppsummering

Foreldrenes manglende mentaliseringsevne, det vil si deres evne til å se barnet, ta barnets perspektiv, og forstå barnets behov, står sentralt i barneverntjenestens vurdering av foreldrenes omsorgskompetanse. Grunlaget for vurderingen er ofte basert på at foreldrene ikke klarer å reflektere verbalt over barnas behov. De kan ikke beskrive barnet, eller de kan ikke beskrive barnet med vekt på følelser. Det er et gjennomgående funn at barneverntjenesten synes å ha krevende forventninger til at foreldre med lav utdanning og sosioøkonomisk status for øvrig, svak norsk og bakgrunn fra andre oppdragerstiler og familiekulturer enn den norske, skal formidle seg verbalt på bestemte måter.

I kapitlet prolematiserer vi at barneverntjenestens kartlegging og vurderinger av foreldrenes atferd og omsorgskompetanse vurderes ved hjelp av bestemte metoder og i henhold til en mer eller mindre eksplisitt norm for godt foreldreskap. Dette henger særlig sammen med den sterke vektleggingen av det utviklingsteoretiske perspektivet, mentalisering og emosjonell omsorgskompetanse. Barnevernets implementering av disse faglige perspektivene er allerede omdiskutert generelt (Hennum 2011, Langsrud mfl. 2017, Garberg 2017, Lauritzen mfl. 2017). Denne diskusjonen bør i større grad trekke inn et kultur- og mangfoldsperspektiv. Da mener vi ikke å si at mentalisering er mindre viktig for barn med annen kulturell bakgrunn enn norsk, men at mentalisering bør forstås og vurderes med større kultursensitivitet. Vi tenker både på hva mentalisering er, men særlig på hvordan mentalisering uttrykkes og formidles, verbalt og non-verbalt. Manglende kultursensitivitet kan

medføre at den som samtaler med eller observerer barn og foreldre, misforstår eller overser verbale og nonverbale uttrykk for omsorgskompetanse.

Når det gjelder vurderingen av foreldrenes potensiale for å endre seg og styrke foreldrekompetansen gjennom hjelpetiltak, har vi pekt på at flere barneverntjenester forventer at foreldrene selv skal sette ord på sine hjelpebehov og hvilke hjelpetiltak de mener vil være nyttige. Dette henger sannsynligvis sammen med antakelsen om at det er en sammenheng mellom å være motivert for endring og å sette ord på hva som skal til for å skape slik endring. Vi vil peke på at dette ofte er foreldre med begrenset ordforråd på norsk generelt og med manglende kjennskap til barnevernets begreper spesielt. Slik det fremstår i vårt materiale, synes det som om barneverntjenesten anfører foreldrenes manglende evne til å *sette ord på hjelpebehov* som uttrykk for manglende motivasjon. Denne slutningen tar tilsynelatende ikke høyde for andre forklaringer, som handler om foreldrenes forutsetninger for å verbalisere sine behov. Særlig er det vanskelig å forstå at foreldres manglende evne til å definere *hvilke av barnevernets hjelpetiltak de ser behov for*, skal tolkes som uttrykk for at de ikke er i stand til eller motivert for å ta til seg hjelp.

5 Veiledningstiltak

I dette kapitlet skal det handle om hjelpetiltak, og nærmere bestemt de aspekter ved tiltaksarbeidet som utmerker seg som særlig interessante i vårt materiale. Dette innebærer at vi har vekt på råd og veiledningstiltak, samt opphold på foreldre–barn-senter.

Bakgrunn

Vedtak om råd og veiledning er det hjelpetiltaket som benyttes hyppigst i barnevernet, både for familier med og familier uten innvandrerbakgrunn. Dette kommer blant annet frem i en studie av Øyvin Christiansen (2015). Han har undersøkt barneverntjenestens bruk av hjelpetiltak i tre ulike grupper barn; barn uten innvandrerbakgrunn, utenlandsfødte barn som selv har innvandret, og barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Studien viser at de samme type tiltak er mest brukt for alle tre grupper; «andre tiltak» og «råd og veiledning» (Christiansen 2015:130-131). For øvrig tilbys besøkshjem/avlastningstiltak oftere til barn uten innvandrerbakgrunn, mens økonomisk stønad og støttekontakt i større grad tilbys til barn med innvandrerbakgrunn (Haugen mfl., 2017). Haugen og kolleger har bedt barnevernsarbeidere anslå bruk av hjelpetiltak i saker om minoritetsfamilier. I likhet med Christiansen (2015) finner de at råd og veiledning er vanligst (48 %). Dernest følger andre hjemmebaserte tiltak av ulik type (34 %). Dette er tiltak som ikke er basert på bestemte metodikker som Marte Meo, COS og lignende. Frivillig tilsyn i hjemmet anslås brukt i en fjerdedel av sakene (26 %) (Haugen mfl. 2017:62). Ellers peker flere studier på at valg av tiltak i stor grad baserer seg på skjønn, og at det er lite kunnskap om hva det er i de ulike formene for hjelpetiltak som fører eller ikke fører til positive resultater (Marthinsen & Lichtwarck, 2013). Kunnskapsmangelen er enda større når det gjelder erfaringer med og utbytte av ulike typer hjelpetiltak for etniske minoriteter (Christiansen, 2015; Paulsen m.fl., 2015).

I vår egen studie har det ikke vært mulig å si noe om antall eller fordeling av hjelpetiltak. Som vi har forklart i kapittel 3, skyldes dette rett og slett at omtalen av tiltaksbruken er upresis i store deler av datamaterialet, særlig fylkesnemndvedtakene. Vi har derfor valgt ikke å gi noe anslag. Imidlertid er inntrykket at hovedtrekkene er de samme som i de representative studiene, og

at tiltaksporteføljen domineres av ulike tiltak for å styrke foreldreferdigheter: råd og veiledning, familieveileder, opphold på barn–foreldre-senter mm. Dette er også de tiltakene som resulterer i mest skriftlig dokumentasjon, og som dermed er egnet til å si noe om i en dokumentstudie som vår. For øvrig er det et generelt trekk at vi får begrenset informasjon om innholdet i hva selve veiledningen går ut på, idet det virker som om det forutsettes kjent for den som leser.

Lite samarbeid om valg av tiltak?

Når barneverntjenesten har vurdert at det er grunnlag for hjelpetiltak, blir spørsmålet hvilke hjelpetiltak som skal settes inn. Ifølge Christiansen og Kojan (2016:97) skal barneverntjenesten her bygge på «faglig kunnskap, foreldres og barns preferanser og hvilke tiltak som er tilgjengelige». De trekker opp et bredt tiltaksspekter, og peker på muligheten barneverntjenesten har til å være kreative og skreddersy tiltak i dialog med foreldrene. I materialet vårt er det få eller ingen referanser til at foreldrene har vært med på diskusjoner om hva slags tiltak som kan egne seg. Vi kan ikke si om dette skyldes at barneverntjenestens referat fra slike samtaler ikke er tatt med i materialet til nemnda, om de er tatt med, men ikke referert i vedtaket, om foreldrene ikke har vært invitert til slike samtaler, eller om de har vært invitert, men ikke ønsket å delta.

Vi har imidlertid merket oss at foreldre i enkelte saker velger å engasjere egne veiledere. Dette var tilfelle i en sak der fylkesnemnda ikke ga kommunen medhold. Her argumenterte kommunen/barneverntjenesten for at foreldrene ikke ville kunne ta til seg hjelp, basert på resultatene fra et tiltak med miljøarbeider i hjemmet. Det oppgis at barneverntjenestens miljøarbeider kun fulgte opp barna fordi far ikke ønsket tiltaket. Vitnemålet fra den private familieterapeuten, som foreldrene selv engasjerte, var sentralt for nemndas vurdering av om far ville kunne nyttiggjøre seg fremtidige hjelpetiltak og på den måten kompensere for manglene i mors omsorgskompetanse. I vedtaket heter det at den private familieterapeuten har møtt foreldrene ukentlig og «forklart at foreldrene viser god mentaliseringsevne overfor barna». Hun har uttalt at foreldrene nå forstår at de trenger hjelp, og hun vurderer at begge er veiledbare. Vi finner det interessant at en fagperson som engasjeres av familien har andre resultater og vurderinger enn et tiltak fra barnevernet. Vi ser det samme i enkelte andre saker, men vårt datamateriale er altfor begrenset til å si noe generelt. Det vil imidlertid være interessant å undersøke om andre har lignende erfaringer. Det

kan i så fall tyde på at foreldrene i større grad bør involveres i valg av veileder, blant annet for at de skal ha tillit, men også ta mer ansvar for tiltaket.

Samtale og refleksivitet

Christiansen slår fast at hjelpetiltak i hovedsak er «utformet med grunnlag i vestlige verdier, familier og oppdragelsesforståelser». Han påpeker at det er nødvendig med «oppmerksomhet om hva dette betyr i møte med familier tilhørende kulturelle minoriteter», samtidig som man må unngå stereotypiske oppfatninger (Christiansen 2015:96). Det fremgår imidlertid ikke hva slags praktiske implikasjoner dette kan ha. Berg mfl. (2017) er mer konkrete i så måte, særlig med hensyn til veiledningstiltak og den refleksive tradisjonen slike tiltak tilhører. Forskerne påpeker at slike tiltak ikke bare krever en viss språklig kapasitet, men også er sterkt basert på verbal kommunikasjon generelt:

Både foreldre og barnevernsarbeidere peker på at barnevernets samtaletradisjon kan skape barrierer i samhandlingen, dels på grunn av språklige utfordringer og dels på grunn av ulike erfaringer med tematisering og refleksjon rundt barn–foreldre-relasjonen. (Berg m.fl. 2017:100)

Skilbred og Havnen (2017) problematiserer også den sterke vektleggingen av refleksive former for veiledning og fokus på samspill fremfor det de kaller en mer bredspektret veiledningsmetodikk. Vårt materiale gir støtte til denne problematiseringen. Både Berg med kolleger og Skilbred og Havnens funn reiser en påkrevet diskusjon om hvorvidt barnevernets veiledningstiltak er relevante og til hjelp for ulike grupper av foreldre og barn. Dersom foreldrene ikke forstår eller mestrer spillereglene, eller veileder ikke forstår det foreldrene forsøker å formidle, vil deltakelse i veiledningstiltaket være mindre nyttig. Det vil sågar kunne få foreldrene til å fremstå som mindre kompetente enn de faktisk er. I slike tilfeller vil tiltaket i verste fall fungere destruktivt, særlig fordi rapporter fra veiledning brukes som del av dokumentasjonen på foreldrenes kompetanse og endringspotensiale. I vårt materiale ser vi flere indikasjoner på at så kan være tilfelle, som i følgende eksempel fra kommunens fremlegg i en fylkesnemndsak. Her slås det fast at veiledning fra tiltaks-konsulent har vært satt inn, til ingen nytte. Dermed mener barnevernet at foreldrenes ønske om en psykolog med bakgrunn fra samme kulturkrets ikke har noe for seg:

Hun [barneverntjenestens tiltakskonsulent] prøvde å få fram foreldrenes refleksjoner med hensyn til hva som ligger i det å som foreldre se seg selv utenfra og barna innenfra. Det var de ikke i stand til, til tross for at en lang rekke samtaler ble gjennomført. Da er det ikke mulig å få til noe med hjelpetiltak som kan medføre at omsorgen kommer opp på et forsvarlig nivå. Da hjelper det ikke med psykolog fra Land Ø, og ikke med råd og veiledning. Kompenserende tiltak er helt klart ikke nok. Konklusjonen er at barnevernet har prøvd hjelpetiltak på flere måter og over tid, uten at det har lyktes å få til en endring. Omsorgsovertakelse er dermed nødvendig og til det beste for barna.

Dette sitatet er representativt for flere saker, også når det gjelder barneverntjenestens argumentasjon. For det første nevnes at veileder har mye erfaring. Hvorvidt hun har erfaring fra minoritetsfamilier, nevnes ikke. Inntrykket er altså, at veiledning er en universell metodikk. Veiledningstiltak beskrives sjelden i noe detalj, men omtales mest summarisk. Her får vi imidlertid vite noe om hvordan tiltakskonsulentens jobber. Hun har hatt mange samtaler med foreldrene der hun forsøkte å få frem deres refleksjoner rundt «hva som ligger i det å som foreldre se seg selv utenfra og barna innenfra». Det ser altså ut til å være et samtalebasert veiledningsopplegg som sikter mot å undersøke og oppøve foreldrene refleksjons- og mentaliseringsevner, i tråd med tilknytningsteoretiske perspektiver på omsorgskompetanse (jæmfør forrige kapittel). Tiltakskonsulenten lyktes ikke, gjennom sin metodikk, å få foreldrene til å reflektere rundt barna sine på en måte som ble ansett å vise potensiale for endring. Når foreldrene så fremmer ønske om å få hjelp fra en psykolog med samme bakgrunn som dem, avviser kommunen dette med henvisning til tiltakskonsulentens erfaringer. De ser ut til å mene at en psykolog med kulturspesifikk kompetanse ikke har større sjanse til å lykkes. Igjen fremstår veiledning som en universell metodikk som enten fungerer eller ikke, uavhengig av hvem som utfører den og hvilken kompetanse vedkommende har.

Når det gjelder den konkrete saken som sitatet er hentet fra, vil vi understreke at dette kun er et utdrag fra en lengre argumentasjon og utredning. Barneverntjenestens argumentasjon for omsorgsovertakelse og deres tanker om hjelpetiltak er åpenbart grundigere og mer sammensatt enn dette. Like fullt er beskrivelsen av hva veiledning går ut på og hvordan barneverntjenesten/kommunen tolker mislykket veiledning som uttrykk for foreldrenes manglende endringspotensiale, typisk for materialet vi har gjennomgått. I forlengelsen av

det vi skrev i forrige kapittel om vurdering av omsorgskompetanse, vil vi etterlyse en bred diskusjon om veiledningstiltaks innhold og egnethet. Vi vil særlig oppfordre til å samle erfaringer fra barneverntjenester og andre fagfolk som har erfaring med metodikker og veiledningsstrategier som kan supplere de som har grunnlag i vestlige verdier, familier og oppdragelsesforståelser (Christiansen 2015).

Heller råd enn veiledning?

Berg og kolleger kommenterer at foreldre og barnevernsarbeidere kan ha ulike forventninger til hva råd og veiledning går ut på. De finner at noen foreldre ønsker seg *konkrete råd* i stedet for «veiledning i form av refleksjon». På denne bakgrunn spør forskerne «om refleksjonsorientert praksis bør kombineres med andre metodiske tilnærminger for å hjelpe foreldre til å forme en adekvat omsorgs- og oppdragelsespraksis» (Berg mfl. 2017:100).

Slike betraktninger er ikke reflektert i noe av materialet vårt, men som nevnt finner vi generelt ikke referanser til hva foreldre sier om tiltakenes innhold, verken av positive eller negative innspill. utfordringer knyttet til refleksive praksiser og ønsker om mer konkrete råd er imidlertid også et funn i Skilbred og Havnens forskning på barnevernets hjelpetiltak (Skilbred og Havnen 2017). De finner en viss diskrepans der saksbehandlere og veiledere «ofte var mer opptatt av å få foreldrene i en refleksiv posisjon slik at de selv kunne finne løsninger», mens foreldrene var innstilt på konkrete råd, informasjon, instruksjoner og «klar tale» (ibid: 245).

Lignende funn er kjent fra forskning i familievern, der det kommer frem at klienter med innvandrerbakgrunn, men også andre grupper, kan ha problemer med å kjenne seg igjen i og gjøre nytte av en refleksiv terapeutisk arbeidsform (Bredal & Vislie 2017, Lopez 2007). For eksempel fant Lopez (2007) at voksne klienter med minoritetsetnisk bakgrunn som kom til mekling etter samlivsbrudd hadde forventet at mekler skulle være «ekspert» eller «dommer», og ikke en nøytral part som ville ha foreldrene til å snakke seg frem til en avtale. Syrstad (2008) argumenterer på sin side for at den tradisjonelle ikke-styrende praksisen i familievern ikke passer like godt for alle klienter, og at en mer rådgivende tilnærming kan være gunstig i møte med noen klienter. Hun nevner barn, voldutsatte, ressurssvake, men også menn og minoritetsfamilier. At den psykoterapeutiske, verbale og refleksive stilen favoriserer eller

er best kjent hos vestlig middelklasse, er et poeng som reises i ulike sammenhenger (Jávo 2010).

Foreldreveiledning har vært en økende satsing fra myndighetenes side de siste årene, både i majoritets- og minoritetskontekst, blant annet i form av foreldreveiledningsprogrammet ICDP, som også har en modul spesielt beregnet på foreldre med innvandrerbakgrunn.⁴⁷ I likhet med andre slike metoder, er ICDPs læringsfilosofi basert på refleksjon og åpen samtale, i stedet for en mer styrende og rådgivende ekspert- eller lærerrolle. Tanken er at sistnevnte tilnærming ikke er egnet til å skape varig endring (Bråten & Sønsterudbråten 2016:150, se også Danielsen & Engebriksen 2007). Bråten og Sønsterudbråten fant at denne pedagogikken var omdiskutert i fagfeltet. Blant annet siterer de en fagperson med lang erfaring fra foreldreveiledning. Hun sier at foreldrekurs bygger på en logikk der foreldre skal lære å forstå barnet, og da vil det «liksom si seg selv hva man skal gjøre». Det gjør det imidlertid ikke, hevder hun. Å forstå er én ting, «men så opplever jeg at folk vil vite: men hva gjør du da? Det er det folk vil ha. De vil vite hva som er galt. Og hva som må gjøres, helt konkret.» (Bråten & Sønsterudbråten 2016:103) Bråten og Sønsterud har evaluert flere ulike foreldreveiledningsprogram, herunder Marte Meo, COS (Circle of Security), De Utrolige Årene og ICDP (generell modul), som alle også brukes som hjelpetiltak i barnevernet. De påpeker en viss forskjell mellom programmene ved at De Utrolige Årene i større grad enn de andre, tilbyr foreldre konkrete råd om hvordan de kan forbedre samspillet med barna. COS på sin side, skiller seg fra ICDP og Marte Meo ved at metoden «aktivt går inn i det vanskelige»; i situasjoner der «foreldre føler seg maktesløse og ikke opptrer optimalt» (Bråten & Sønsterudbråten 2016:85). Det faller utenfor vårt prosjekt å vurdere barneverntjenestens ulike hjelpetiltak, men vi har med dette avsnittet ønsket å vise at det finnes en faglig diskusjon om veiledningsprogrammets og metodens egnethet i forhold til ulike grupper av foreldre, både innad i majoritetsbefolkningen og blant etniske minoriteter. Denne diskusjonen er et godt utgangspunkt for metodeutvikling i barnevernet som kan sikre et mer kultur- og mangfoldssensitivt hjelpetiltaksrepertoar.

⁴⁷ International Child Development Programme. Se <http://www.icdp.info/> og https://www.bufdir.no/Familie/Fagstotte/Sertifisering_i_ICDP/

Særskilt om foreldre–barn-sentre

Et av de mest omfattende hjelpetiltakene barneverntjenesten kan iverksette, er opphold i senter for foreldre og barn. Disse sentrene er heldøgnsbemannet, og familien bor på senteret en viss periode. Foreldrene har omsorgen og ansvaret for barnet under oppholdet på senteret og mottar veiledning. I vedtakene vi har gjennomgått har opphold på foreldre–barn-senter vært benyttet i minst 18 tilfeller, hvorav mange gjelder minoritetsfamilier.⁴⁸ Det er snakk om frivillige opphold.

Ifølge Bufdirs nettside, er målgruppen for disse sentrene «gravide, enslige foreldre og par med ett eller flere barn i ulik alder, hvor det er bekymring for barnets omsorgssituasjon».⁴⁹ Formålet er å styrke foreldreferdigheter for å bedre det enkelte barns utviklingsmuligheter. Samtidig vurderer også sentrene «foreldrenes funksjonsnivå, samspillet mellom foreldre og barna, tilknytning og endringsmuligheter». I *Veileder for tilsyn med sentre for foreldre og barn* poengteres det at slik kartlegging «står sentralt både som grunnlag for å gi veiledning og som ledd i vurderingen av foreldrenes omsorgsevne» (Helsetilsynet, 2013:4). Sentrene skal altså både hjelpe, vurdere og drive tilsyn, og kan således sies å representere den norske velferdsstaten og det norske barnevernets dobbeltrolle som hjelper og kontrollør i en fortettet form. For foreldrene, og barna, kan denne dobbeltrollen skape noen utfordringer. For å få relevant hjelp og nyttiggjøre seg denne, må de åpne seg og vise frem problemer og svakheter, samtidig som disse svakhetene også kan brukes *mot* dem som en del av en vurdering av deres omsorgsevner.

Sentrene skal sikre forsvarlige tjenester til beboerne (Helsetilsynet, 2013). Det innebærer blant annet at de skal ha personell med tilstrekkelig kompetanse ut fra sentrets målgruppe og målsetting (jf. forskrift for sentre for foreldre og barn § 13, første ledd). Videre skal de avklare «behov for tolk og tilrettelegge for bruk av kvalifiserte tolker, og sørge for at ansatte er kjent med fremgangsmåter og når tolk skal brukes» (Helsetilsynet, 2013:7). I de aktuelle vedtakene i vårt materiale er det lite eller ingen informasjon om i hvilken grad sentrene har kompetanse til å drøfte samspillsvurderinger i kulturelt perspektiv eller om det er brukt tolk under oppholdet. Tolking er et eget tema i neste kapittel. Vi skal likevel kommentere tolkebruk på foreldre–barn-senter her, fordi det inngår i en bredere drøfting om premissene for hjelpetiltaksbruken.

⁴⁸ Når vi skriver «minst 18» er det fordi slike sentre nevnes som tiltak i 18 vedtak.

⁴⁹ https://www.bufdir.no/Barnevern/Tiltak_i_barnevernet/Sentre_for_foreldre_og_barn/

I enkelte vedtak beskrives det at oppholdet ved senteret har vært utfordrende både for foreldre og ansatte, fordi foreldre ikke snakker norsk. Noen ganger kommer det frem, enten under «sakens bakgrunn», partenes anførsler, eller i nemndas bemerkninger, at det er brukt tolk. Andre ganger nevnes ikke tolking eller språk i det hele tatt. Det er da vanskelig å vite om det betyr om 1) det ikke har vært behov for tolk, 2) det har vært behov og er benyttet tolk, eller 3) det har vært behov, men tolk er ikke brukt eller kun delvis brukt. Vi har imidlertid flere vedtak der vi ut fra beskrivelsen av foreldrene (for eksempel botid i Norge) kan anta at de hadde svake norskkunnskaper på det aktuelle tidspunktet, og der språk og tolk ikke berøres i senterets rapport eller dokumentasjonen for øvrig.

Et eksempel på at språk og tolking omtales eksplisitt i forbindelse med opphold på foreldre–barn-senter, er en sak med en mor og barn som er asylsøkere fra et afrikansk land. Barneverntjenesten mottar bekymringsmelding om voldsbruk mot barna fra mor. Det iverksettes tiltak om opphold på foreldre–barn-senter for «endringsbasert arbeid» for moren og barna. Mor som da har bodd kort tid i Norge, snakker ikke norsk. Oppholdet blir avsluttet etter tre måneder da barneverntjenesten vurderer at det ikke har hatt ønsket effekt. Språkutfordringen tas opp av mors advokat som ifølge vedtaket fremholder følgende:

Det er meget synd at mor ikke har fått den samme oppfølging på X [foreldre–barn-senteret] som det andre familier blir gitt, jf. sluttnotatet fra X, under overskriften «Utfordringer». Språkbarrieren var en stor utfordring for de ansatte på X, som var avhengig av tolk for å kunne kommunisere med mor. Det er av den grunn bemerkelsesverdig at barneverntjenesten engasjerte F som miljøarbeider i helgene uten at det ble satt inn tolk.

Nemnda på sin side, svarer at de ikke betviler at mors manglende norskkunnskaper gjorde oppholdet «spesielt utfordrende både for mor og de ansatte på senteret». De viser til at det finnes svært få tolker som snakker mors språk i Norge, og at det er brukt en person som ikke er autorisert til å tolke i ulike sammenhenger. I tillegg ble det i noen grad benyttet telefontolk. Nemnda konkluderer med at «slik nemnda ser det, er oppholdet tilrettelagt for mor så langt det var praktisk mulig.»

Tilgang på tolk på sjeldne språk er opplagt en utfordring i et lite land som Norge, og i en del saker vil det nok være rimelige, praktiske grunner til at tolking ikke blir ivaretatt på optimal måte. Nemnda diskuterer imidlertid ikke

hvorvidt den mangelfulle bruken av tolk har påvirket oppholdet utover at det har vært «spesielt utfordrende for mor og de ansatte på X». De gjør altså ikke en vurdering av om utfordringene knyttet til språk har innvirket på morens muligheter eller evner til å få utbytte av oppholdet, eller hvilken betydning dette bør ha for vektleggingen av rapportene fra senteret.

Et annet eksempel gjelder en omsorgsovertakelsessak med et ungt par med afrikansk bakgrunn og deres nyfødte barn som har hatt et opphold på foreldre–barn-senter. I vedtaket gjengis deler av senterets rapport. Her beskrives det blant annet at mor har smurt babyen med helseskadelige kremer. Foreldrene, via advokat, anførte på sin side at kremene var kjente og velbrukte i afrikanske familier og at de ikke var helseskadelige. I saksmappen lå det ved dokumentasjon på at saken var klaget inn for tingretten. I klagen vektlegger advokaten at foreldrene ønsker en utredning av sakkyndig med kompetanse på afrikanske omsorgspraksiser. Advokaten stiller spørsmål ved hvorvidt de ansatte på foreldre–barn-senteret har tilstrekkelig kultursensitiv kompetanse til å vurdere samspill og omsorgskompetanse.

Ut fra det materialet vi har hatt tilgang på, kan vi ikke vurdere hvorvidt denne kritikken er berettiget i den konkrete saken. Det eksisterer lite kunnskap om og forskning på arbeid med familier med etnisk minoritetsbakgrunn på foreldre–barn-sentre. Likevel er det holdepunkter i vår studie for å si at advokaten reiser spørsmål av generell relevans. Det ser ut til at rapportene fra sentrene ofte tillegges stor vekt både av barneverntjenesten og av fylkesnemnda i vurderinger av foreldrenes omsorgskompetanse og endringspotensiale. Dette gjelder særlig i saker der barneverntjenesten har lite annen informasjon om familien, for eksempel i saker med relativt nyankomne familier. I noen tilfeller kan nok vekten som tillegges disse rapportene sammenlignes med vektingen av en sakkyndigrapport. Slike rapporter kan bygge på et bredt materiale, gjerne en kombinasjon av samspillsvurderinger, samtaler med foreldre, og samtaler med barn foretatt over et lengre tidsrom. Likevel bør det understrekes at disse rapportene i motsetning til rapporter fra sakkyndige ikke har vært igjennom en kvalitetssikring av barnesakkyndig komité.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi tatt utgangspunkt i at veiledningstiltak er den vanligste tiltaksformen i vårt materiale, og den tiltaksformen som dokumentene gir mest opplysninger om. Vi har vist at slike tiltak ofte er basert på refleksive,

samtalebaserte metoder, som i varierende grad egner seg i familier med etnisk minoritetsbakgrunn. Berg m.fl. (2017) og Skilbred og Havnen (2017) er inne på noe vesentlig når de etterlyser andre metodiske tilnærminger som supplement eller alternativ til samtalebasert veiledning, både generelt og særlig i forhold til en del familier med innvandrerbakgrunn. Blant annet handler dette om at noen foreldre er mer innstilt på konkrete råd enn refleksiv samtale. Likeledes etterspør vi en større oppmerksomhet rundt veiledningstiltakenes relevans når barneverntjenesten vurderer foreldres behov før tiltak og deres endringspotensiale etter tiltak. Vi ser at noen tjenester konkluderer med at manglende effekt av tiltak skyldes foreldrenes manglende motivasjon eller veiledbarhet. Alternativt kan det skyldes at tiltaket ikke var tilpasset foreldrenes situasjon og bakgrunn. Det trengs mer kunnskap om hjelpetiltaks egnethet og effekt for barn og foreldre med etnisk minoritetsbakgrunn.

Til slutt har vi stilt spørsmålstegn ved kultursensitiv kompetanse og tolkebruk ved foreldre–barn-sentre. Vi etterlyser en større oppmerksomhet mot slike aspekter både i barneverntjenestens oppdrag til sentrene, og i vektleggingen av sentrenes rapporter i omsorgsovertakelsessaken.

6 Deltakelse, kommunikasjon og relasjonsarbeid

Kapitlet tar for seg hvordan foreldrenes deltakelse eller manglende deltakelse i barnevernssaken beskrives og håndteres i vårt materiale. Første del fokuserer på tendensen til at foreldre trekker seg unna eller viser mistillit. Andre del handler om tolking og kommunikasjon som premisser for samarbeid og opplysning av saken. Til slutt har vi en egen del om barn som deltakere.

Når foreldre ikke vil medvirke

«Barn og foreldre er undersøkelsens viktigste informanter og samarbeidspartnere» heter det i Christiansens og Kojans fremstilling av barnevernsundersøkelsen (Christiansen & Kojan, 2016:89). De påpeker at deltakelse og medvirkning har fått stadig mer oppmerksomhet og prioritet i velferdstjenestene. Dette kommer også frem i Sommerfeldt og kollegers studie av sosialfaglig arbeid med vold mot minoritetsetniske barn og unge, der de drøfter premisser for sosialfaglig relasjonsarbeid (Sommerfeldt mfl., 2014). De hevder at den økte vekten på åpenhet og brukermedvirkning kan være spesielt krevende å realisere i møte med minoritetsetniske familier. Målet om å etablere en likeverdig relasjon som basis for dialog og medvirkning, er særlig vanskelig der relasjonen preges av normativ dominans: «Majoritetsbefolkningen har definisjonsmakten på hva som betraktes som god ivaretagelse av barn og unge» (Sommerfeldt mfl., 2014). Dette kommer i tillegg til en allerede skjev maktrelasjon mellom profesjonsutøver og klient, sier forskerne.

I saksmappene i vårt materiale finner vi mange referat fra samtaler med foreldrene, hver for seg og sammen, både fra undersøkelsesfasen og senere. Det kan være korte referater fra det første møte der barnevernet gjennomgår bekymringsmeldingen med foreldrene, eller lengre referat fra foreldresamtaler (se forrige kapittel). I saker der det er fattet akutte tvangsvedtak om å plassere barna, er det referat fra møtet da foreldrene får vite at barnet er plassert utenfor hjemmet. Videre finner vi ulike samtaler på telefon og i møter, der barnevernet har notert hva de selv og foreldrene sier om ulike temaer. På denne måten fremgår det at barneverntjenesten involverer foreldre i saken, og at foreldre deltar. Imidlertid er det et trekk ved sakene vi har gjennomgått, at foreldrene kan være avvisende, benektende og unndra seg innsyn, enten helt fra starten, eller etter hvert. Typisk nekter de for å ha brukt vold mot barnet, men foreldre

kan også stille seg avvisende til andre problembeskrivelser. Det blir vanskelig å undersøke saken skikkelig når foreldre ikke deltar eller – slik det fremstår i enkelte saker – bevisst saboterer, ved for eksempel ikke å møte til avtaler, ikke være hjemme eller legge seg syke når barneverntjenesten kommer på besøk. Et annet mønster er at foreldrene takker nei til hjelpetiltak eller avslutter tidlig. Kort sagt, de vil ikke samarbeide med barnevernet, slik barneverntjenesten oppfatter det. Tilsynelatende kan vi si at de ikke *vil* medvirke.

Denne tendensen er også beskrevet av Berg og kolleger (Berg mfl. 2017). De fant flere eksempler på at barneverntjenesten etter endt undersøkelse mente det var behov for veiledningstiltak, men der foreldrene var uenige og takket nei, og barnevernet dermed avsluttet saken. Da står barneverntjenesten overfor vanskelige og svært belastende dilemmaer. De vurderer at situasjonen ikke er så alvorlig at de kan benytte tvang, men de er samtidig sterkt bekymret for barnet. Berg og kolleger peker på at slike saker kan pågå over lengre tid med nye bekymringsmeldinger, tilbud om og avvisning av hjelpetiltak, og henleggelse, slik de beskriver i dette eksempelet:

Barnevernet ga tilbud om råd og veiledning og andre hjelpetiltak, men tiltakene ble hver gang avvist av både foreldrene og etter hvert ungdommen i familien. Dette førte til at barnevernet henla saken under henvisning til at det er lite hensiktsmessig å fortsette saken så lenge foreldrene og barnet ikke ønsker hjelp eller mangler motivasjon og forståelse for at det kreves en innsats også fra deres side. (Berg mfl. 2017:94)

Forskerne kommenterer at det i slike forløp ikke blir mulig å komme inn tidlig med veiledning, slik at man kan jobbe med endring over tid og dermed forhindre omsorgsovertakelse. Det er derfor viktig å se nærmere på denne fasen og hvordan barneverntjenesten og foreldrene jobber for å etablere en samarbeidsrelasjon.

Mistillit og frykt

Mistillit til og frykt for barnevernet blant innvandrere er etter hvert grundig dokumentert (Fylkesnes mfl., 2015; Hofman, 2011, Øverlien, 2012, Sommerfeldt mfl. 2014, Berg mfl. 2017). Forskning viser at forholdet mellom barnevernet og minoritetsfamilier ofte er konfliktfylt og preget av misforståelser og samarbeidsproblemer (Vike & Eide, 2009; Paulsen mfl. 2015; se også Norsk innvandrersforum 2013), og foreldre med ikke-vestlig bakgrunn har i større grad enn

majoritetsforeldre forestillinger om at tjenesten diskriminerer. De tror oftere at barnevernet er ute etter å ta barn fra foreldre og at barnevernet ikke ønsker dialog med foreldre (Fylkesnes mfl., 2015; Marthinsen mfl., 2013). Barnevernsarbeidere på sin side, oppfatter det å jobbe med familier med minoritetsbakgrunn som særlig utfordrende eller problematisk (Hærem & Aadnesen 2008; Rugkåsa 2008; Eide mfl., 2009; Bø 2010; Kriz & Skivenes 2010; Aadnesen 2012). Dette var derfor ett av temaene vi var forberedt på å undersøke: I hvilken grad og hvordan kommer mistillit frem i saksmaterialet, og hva slags beredskap og redskap har barnevernsarbeidere i slike situasjoner?

Mistillit tematiseres i flere av sakene, på litt ulike måter. I flere saker skriver saksbehandlere at foreldrene har mistillit til barnevernet, noen ganger basert på eksplisitte utsagn, mens det andre ganger fremstår mer som barneverntjenestens tolkning. Mistillit kan komme frem både tidlig og senere i saken. Her skal vi først se på et nærmest paradigmatisk eksempel på uttrykt mistillit, slik vi kjenner det fra media og andre aktører (Holm-Hansen, 2017; Bredal & Vislie, 2017). Saken gjelder en familie med bakgrunn fra et øst-europeisk land. Datteren i tenårene hadde rømt hjemmefra og selv kontaktet politiet som involverte barnevernvakta. Hun hadde gitt alvorlige opplysninger om rus og vold fra foreldrene, mens foreldrene benektet alt. Vi skal se på utdrag fra barneverntjenestens to første møter med foreldrene, der de informerer om grunnlaget for plasseringen. Her er et sitat fra første møte, like etter at datteren er plassert:

Far sier at de som foreldre er svært redde og stresset over situasjonen. Far gjentar at han har problemer med magen, spiser lite og har blod i urinen. Videre er han redd for at politiet skal komme og sjekke ham. Far sier at han opplever Norge som et naziland, med politikontroller. Foreldrene sier de er redde for politiet og barnevernet. (...) Saksbehandler sier hun ønsker å fortelle om barnevernet og hvordan de jobber. Far sier de har hørt om barnevernet, at barnevernet tar barn. Han sier at han har sett en film om dette, at barna blir stjålet fra foreldre. Far sier at barnevernet bare skriver stygge ting, aldri noe positivt. (...) Saksbehandler oppfordrer foreldrene til å ikke være redde for barnevernet, men at det er ønskelig med et godt samarbeid med foreldrene for å sikre at familien har det bra, og at noen ganger må man få hjelp til å endre måten å være sammen på. Mor sier hun ikke ønsker å snakke stygt om datteren og at det går opp og ned imellom dem.

Slik vi leser referatet, uttrykker far eksplisitt sinne, mistillit og frykt, både overfor Norge og barnevernet spesielt. Saksbehandler forsøker å komme

foreldrene i møte, blant annet ved å oppfordre dem til ikke å være redde og understreke at barnevernet ønsker samarbeid.

Barneverntjenesten følger opp med et nytt møte noen dager etterpå. I referatet kommer det frem at far har fortalt at han er sliten fordi han må stå opp grytidlig for å gå på jobb, og at han har sovet svært lite denne uka på grunn av situasjonen de er i. Mor sier hun er lei seg. Det fremgår at foreldrene har snakket med advokaten sin og bestemt seg for ikke å anke akuttvedtaket til fylkesnemnda. Foreldrene spør om forskjellige ting, blant annet om det er vanlig at politiet kommer uten å si fra. Barneverntjenesten forklarer om saks- gang og sier at det jenta har fortalt er alvorlig. Vi siterer fra rapporten:

Far sier at han beklager sin oppførsel tidligere. Han sier han er sliten og det er mye med å miste barnet sitt. Saksbehandler sier at hvis det blir slik at jenta kan flytte hjem så kan barneverntjenesten være med familien for å hjelpe dem videre. Mor sier at de skal samarbeide. Far sier at det er vanskelig å ha tillit. (...) Foreldrene spør hvordan det er der [jente] er nå og om hun kan spille. Saksbehandler sier at hun er et sted med stramme rammer og regler. Hun får ikke lov til å spille data- spill til langt på natten. Far sier at han tror da at hun kommer hjem fort. (...) Mor sier at jenta spiller med andre mennesker på nettet og de vet ikke hvem disse er. Saksbehandler sier at de utfordringene de forteller om vedrørende spill er det mange foreldre og familier som opplever som et problem.

Til slutt siterer vi mesteparten av vurderingsavsnittet i rapporten:

Far fremsto irritert og opprørt store deler av møtet ved at han blant annet avbrøt flere ganger. Det var til dels et anstrengt møte hvor man måtte minne foreldrene på at de måtte snakke en om gangen og ta hensyn til at tolken måtte få tid og mulighet til å tolke det som ble sagt. Det opplevdes som at foreldrene bagatelliserte uttalelsene til jenta og at de tillå jenta all skyld i situasjonen. Det var lite fokus på jenta og det opplevdes som at foreldrene ikke så sin egen rolle eller tok del i det som er bekymringen i saken. Det var tydelig at de er preget av en mistillit til barneverntjenesten noe som skaper utfordringer med endrings- arbeid og samarbeidet.

Slik vi leser rapportene, er det flere interessante aspekter å merke seg med hensyn til spørsmålet om mistillit og tillit. For det første er det interessant at far er så eksplisitt og konkret på sin frykt og skepsis, både til barnevernet og

andre offentlige instanser, og på hvor denne mistilliten kommer fra. Han formidler det både verbalt og med sterke emosjonelle uttrykk. Samtidig legger han vekt på å forklare at situasjonen er krevende, og på møte nummer to beklager han oppførselen sin sist – antakelig at han var oppfarende og anklagende. Dernest merker vi oss flere eksempler på at saksbehandler kommer foreldrene i møte, både med å ta deres perspektiv – dataspill kan bekymre andre foreldre også – og å vektlegge ønsket om å hjelpe og samarbeide. Hun jobber med å etablere tillit, særlig gjennom å gi verbalt uttrykk for et ønske om samarbeid. Rapporten er ellers relativt nøytral i beskrivelsen av foreldrene og møtet. Derfor er det overraskende når saksbehandlers vurdering til slutt er så pass negativ.

I vurderingsavsnittet skriver saksbehandler at det var lite fokus på jenta. Vi regner med at det siktes til at foreldrene ikke kom datteren i møte på det hun har sagt om vold og rus. Eventuelt kan det også sikte til manglende empati med datterens situasjon etter plassering. Det fremgår imidlertid at foreldrene sier de savner datteren og ønsker henne tilbake. De bruker mye plass på å benekte det jenta har fortalt, og på å gi sin forklaring av årsaken til konfliktene, at jenta spiller mye dataspill. Hvorvidt foreldrene bagatelliserer, avhenger blant annet av om det jenta forteller er riktig. Når barnevernet bruker ordet bagatellisere, synes det som at de allerede i oppstarten av undersøkelsen har konkludert med at jenta snakker sant og foreldrene ikke gjør det. Uansett er ordet bagatellisere et negativt ladet ord som impliserer at foreldrene ikke bare benekter, men også krenker datteren, noe vi skal komme tilbake til i kapittel 7. Her skal vi begrense oss til å påpeke at på det på dette tidspunktet er en liten uke siden foreldrene har hatt besøk av barnevernvakta og jenta ble akutt-plassert. De er enten allerede anmeldt til politiet, eller vet fra advokaten sin at de kan bli det. Når de benekter det datteren forteller, kan det tolkes som bagatellisering, men også som en krisereaksjon og forsvarsmekanisme, blant annet utløst av frykten for straffesaken.

Til slutt vil vi kommentere den siste setningen i barneverntjenestens vurdering, om at det er tydelig at foreldrene har mistillit. Slik vi ser det, kunne dette tilsi forsiktighet fra saksbehandlers side når det gjelder å tolke, vurdere og forskuttere. Når saksbehandler skriver at denne mistilliten «skaper utfordringer med endringsarbeid og samarbeidet», vil vi spørre om dette ikke er prematurt og unødvendig negativt, særlig i lys av at foreldrene skal lese denne rapporten. Alternativt kunne det vektlegges at relasjonsarbeid og tillitsbygging

ville bli viktig fremover. Uavhengig av hva som faktisk har skjedd i familien, ville det være gunstig for samarbeidet med foreldrene, at barneverntjenesten formidlet forståelse for at far er så redd og skeptisk når han har sett denne filmen og hørt så mye negativt om det norske barnevernet. Når en far som her deler sin frykt med saksbehandleren, kan det også ses som en tillitserklæring. Vi vil spørre om det i denne og andre saker snarere blir slik at mistillit oppfattes som en egenskap ved foreldrene, som preger barneverntjenestens syn på deres endringsevne. Når mistillit blir en egenskap, er det risiko for at ansvaret for manglende samarbeid legges på foreldrene. Slike forståelser kan komme til å låse saken.

For tidlig og for seint

I en del fylkesnemndvedtak kommer det frem at foreldrene og barneverntjenesten «skylder på» hverandre når det gjelder hvorfor ikke hjelpetiltak er utprøvd i henhold til minste inngreps prinsipp. Barnevernet forteller at foreldrene har takket nei til tiltak eller avsluttet tiltak etter kort tid. Foreldrene på sin side forteller om hjelpetiltak som ble vedtatt, men ikke iverksatt, blant annet fordi det ble gjort vedtak om å akutt plassere barna. De hevder at de har bedt om hjelpetiltak, men blitt avvist av barneverntjenesten. Det er åpenbart at denne posisjoneringen kan være preget av at mye står på spill. Foreldre har en klar interesse av å fremstå som endringsvillige overfor nemnda som skal vurdere nødvendighetskriteriet. Vi kan ikke vurdere hvem som har rett, men vi har merket oss et mønster som kan forklare noe av denne mismatchen i barneverntjenestens og foreldrenes påstander.

Ett typisk trekk synes å være at barnevernet er tidlig på tilbudssiden. Foreldrene på sin side, kan være avvisende i starten av prosessen, for så å be om hjelpetiltak først når barna er akutt plassert, eller når barneverntjenesten varsler om at de vil fremme sak om omsorgsovertakelse. Når foreldrene kommer så seint på banen, vil barnevernet kunne tolke det som strategisk tilpasning. De vurderer at foreldrene ikke har et genuint ønske om hjelp, kun om å unngå omsorgsovertakelse. Vi tviler ikke på at denne tolkningen i noen saker er riktig. Tregheten fra foreldrenes side kan imidlertid tolkes på flere måter. Særlig i akuttsakene, men også ellers, synes det som mange foreldres første innskytelse er å benekte at det er problemer og unndra seg innblanding utenfra. Dermed blir det også logisk å takke nei til hjelp. Har man ikke problemer, trenger man ikke hjelp. Som vi skal komme tilbake til i de neste kapitlene, er dette særlig tydelig – og prekært – i saker der foreldrene mistenkes

for å bruke vold mot barnet. For øvrig ser flere foreldre ut til å være mest preget av frykt og panikk, der benekting og noen ganger sinne inngår. Noen foreldre blir mer åpne og imøtekommende overfor barnevernet etter hvert, mens andre blir mer mistenksomme. Atter andre synes å ha unnvikelse som hovedstrategi gjennom hele saken. Slike strategier kan være bevisste eller mer automatiske og ureflekterte, og de kan ha flere forklaringer. For noen handler det om en grunnleggende skepsis til myndighetene, staten, som er innarbeidet gjennom mange års sosialisering i et land med totalitære regimer og korrupsjon, eventuelt også som flyktning fra politisk undertrykkelse. I andre tilfeller er det snakk om en mer spesifisert frykt for barnevernet i Norge.

Vi ser at barneverntjenesten forsøker å komme redde foreldre i møte, men vi ser også at relasjonen kan låse seg tidlig. Spørsmålet er om dette noen ganger kunne forhindres ved at barneverntjenesten i større grad tok hensyn til at de og foreldrene har ulik «fremdrift» i saken, og at foreldre som i barnevernets øyne ber om hjelpetiltak «for seint» kan ha et genuint ønske om endring. Likeledes er det behov for en nærmere diskusjon rundt bruk av hjelpetiltak etter akutt-plassering. Vi har sett at noen barneverntjenester setter inn tiltak med sikte på tilbakeføring, mens andre sier til foreldrene at de må avvente hva fylkesnemnda sier. Det er uklart hvorvidt denne vurderingen er begrunnet i selve saken, eller mer generelt i ulike måter å tenke om hjelpetiltak i denne fasen.

Språk og kommunikasjon

Manglende norskkunnskaper og andre hindre for kommunikasjon er et helt sentralt tema i en studie av barnevernets arbeid med familier med annen etnisk bakgrunn enn norsk. Her skal vi først ta for oss noen aspekter ved tolking, før vi knytter noen kommentarer til kommunikasjonsutfordringer i bredere forstand.

TOLKING

Utfordringer knyttet til mangel på felles språk og bruk av tolk trekkes frem i en rekke studier av barnevernet (Gotaas 2007; Paulsen mfl., 2015; Berg mfl., 2017). Her avdekkes både underforbruk av profesjonelle tolker og manglende rutiner for tolkebruk (jf. IMDi, 2008; Barneombudet, 2009). Det kommer frem at mangel på felles språk fører til økt tidsbruk i undersøkelsessaker (Paulsen mfl., 2015), og at mangelfull bruk av tolk kan føre til at barn og foreldre ikke får tilgang til tjenester og hjelp de har behov for (Kriz & Skivenes, 2010, se også Berg & Tronstad, 2015). Det trekkes også frem at det å bruke tolk har sine egne utfordringer. Blant annet kan tilstedeværelsen av en tredjepart med samme

etniske bakgrunn gjøre det vanskeligere å oppnå en åpen og tillitsfull samtale. For øvrig ser det ut til at tolking oftest ses som et anliggende i kommunikasjonen mellom barnevernet og foreldrene, mens barns behov for og erfaring med tolk, inkludert særskilte utfordringer med å tolke for barn, i mindre grad berøres (se også Kjelaas & Eide 2015:110). I den grad barn nevnes, er det i forbindelse med bruk av barn som tolk, noe som tidligere har vært et stort problem i ulike offentlige tjenester. Det er innført forbud mot bruk av barn som tolk eller formidler mellom forvaltning og privatpersoner, jf. forvaltningsloven § 11e. Ifølge Skjørten og Vorland kan unntak kun gjøres «dersom det står om liv eller alvorlig helseskade» og der «spesielle hensyn til det enkelte barn gjør at dette anses som forsvarlig» (Skjørten & Vorland 2017:72).

I vår studie er tolk aktuelt både i barneverntjenestens håndtering av saken og i fylkesnemndas behandling. Vi skal først se på nemnda. Tabell 5 viser hvor mange av vedtakene om minoritetsfamilier der det fremgår at det ble brukt tolk i nemndas behandling. Som vi ser, er det oppgitt at tolk ble bruk i 22 prosent av sakene, mens hele 59 prosent av vedtakene ikke hadde opplysninger om tolk. Her vet vi ikke om 1) det ikke var behov for tolk, 2) det var behov og ble benyttet tolk, eller 3) det var behov for tolk, men tolk ble ikke brukt. Mange av sakene gjelder familier som enten har kort botid, eller de beskrives eller fremstår som dårlig integrerte i samfunnet. Vi regner derfor med at det har vært behov for tolk i en stor andel av disse nemndsakene. Det er sannsynlig at det også er brukt tolk og at dette fremkommer av møteboka. Vi vil anbefale at dette blir tatt med i selve vedtaket.

Tabell 5. Bruk av tolk i «minoritetssaker» i fylkesnemnda⁵⁰

Brukt tolk	Absolutte tall	Prosent
Ja	14	22%
Nei	1	2%
Ikke oppgitt	38	59%
Ikke aktuelt	11	17 %
Totalt	64	100 %

⁵⁰ «Ja» betyr at det oppgis at tolk er brukt, «nei» at det oppgis at tolk ikke ble brukt til tross for at behovet var til stede. I den ene «nei-saken» er det opplyst at tolk ikke ble brukt fordi tolk ikke dukket opp og foreldre syntes det var greit uten. «Ikke oppgitt» er saker der det ikke står noe om tolk. Kategorien «ikke aktuelt» er saker der det ikke har vært ordinært nemndsmøte og således ikke aktuelt med tolk i nemndsmøte. Det kan være en akuttsak, der det ikke er forhandlingsmøte, eller at saken ble løst før forhandlingsmøtet, for eksempel fordi foreldre har gått med på frivillig plassering, at foreldre ikke har vært med på forhandlingsmøtet mm.

Når det gjelder barneverntjenesten, står det gjennomgående bra til med hensyn til bruk av tolk i samtaler med foreldrene og informasjon om tolkebruk i referat fra slike samtaler. Referat fra samtaler med barn har sjeldnere opplysninger om tolk. Samtidig har vi sett en del eksempler på at tolk ikke blir brukt, der det er opplagt at det burde gjøres. I en del samværsrapporter oppgis det at tolken av ulike grunner ikke møtte. I slike situasjoner står barneverntjenesten overfor et vanskelig dilemma. Skal samvær avlyses eller gjennomføres uten tolk? Inntrykket er at samvær gjennomføres, og at tolkens uteblivelse søkes kompensert på ulike måter. I noen slike tilfeller får foreldrene og barna beskjed om å snakke norsk, slik at tilsynspersonen kan følge med. Andre ganger velger man en løsning der barnet skal si fra dersom foreldrene sier noe de ikke skal, for eksempel at de begynner å snakke om saken eller prøver å påvirke barnet til å trekke tilbake påstander om vold. Denne praksisen er ikke i tråd med det ovennevnte forbudet mot å bruke barn som tolk, og vi stiller spørsmålstegn ved denne bruken av barn som «rapportører». Generelt vil vi spørre om det er rimelig å bruke rapporter fra samvær der tolk uteblir i nemndsaken.

I vårt materiale er altså inntrykket at barneverntjenesten bruker tolk i formelle samtaler og møter med foreldre. Vi har også sett eksempler på at saksbehandler kommenterer at tolk bør bestilles til neste møte, etter at det viste seg å bli større språkproblemer enn antatt. For å illustrere hva slike problemer kan bestå i helt konkret, skal vi se på et eksempel der tolk ikke ble brukt, antakelig fordi far snakket en del norsk. Det dreier seg om en «foreldreferdighetssamtale» kort tid etter en akutt plassering som følge av at barna fortalte at far brukte vold. Advokat er til stede. I rapporten gir saksbehandler en god beskrivelse av hvordan små nyanser i språket kan medføre betydningsfulle misforståelser:

Saksbehandler spør far om mor og far krangler eller diskuterer. Far sier at de krangler av og til. Far sier videre at de diskuterer hver gang de spiser sammen. Saksbehandler spør da hva far mener med diskuterer, far beskriver da at de snakker sammen om hvordan dagen har vært og hvordan det har vært på jobb. Saksbehandler sier at når hun sier diskuterer mener hun uenig om ting. Far sier da ok til det. Og saksbehandler anser det som en misforståelse det første far sier om diskuterer. Far sier da at de diskuterer noen ganger, men ikke alltid. Saksbehandler spør om hvordan far blir ved diskusjoner, advokaten bryter inn og spør om saksbehandler kan bruke ordet krangle i stedet for slik at det ikke blir flere misforståelser. Saksbehandler spør da far om hvordan far blir når

de krangler. Far sier at de går hvert til sitt, og etter ca. to dager så blir de venner igjen. Far forteller videre at hvis han har gjort feil så sier han det. Far forteller at han aksepterer det hvis han tar feil.

Tolking er ikke bare et spørsmål i barneverntjenestens egen kontakt med familien. Som beskrevet i kapittel 3, består beslutningsgrunnlaget også av informasjon fra andre instanser. Ut fra saksmappene ser det ut til at barnevernet er flinkere enn andre instanser til å opplyse om tolkebruk, muligens også til å bruke tolk. Uten at vi har foretatt en systematisk undersøkelse, ser det ut til at slike opplysninger ofte mangler i skolers uttalelser, men også i epikriser og uttalelser fra leger og helsestasjoner. I en del tilfeller fremgår det imidlertid eksplisitt eller implisitt at manglende bruk av tolk har hatt avgjørende betydning for informasjonen. Det mest graverende eksemplet vi har kommet over, gjelder en mor som hadde fått en alvorlig psykiatrisk diagnose. Hun hadde vært tvangsinnlagt og underlagt tvungen medisinerings. Ifølge nemndas fremstilling var diagnosen stilt uten at det var brukt tolk i undersøkelsene. I forbindelse med barnevernssaken hadde foreldrene innhentet en «second opinion» fra et distriktpspsykiatrisk senter (DPS). Her ble det i første samtale vurdert at mor hadde så store språkvansker at det ikke var mulig å undersøke hennes psykologiske fungering uten å bruke tolk. Det ble antydning at hun antakelig heller var deprimert eller hadde posttraumatisk stresslidelse (PTSD). DPS sa seg også uenig med tidligere uttalelse, om at mor manglet sykdomsinnsikt. Nemnda mente at det ikke var grunnlag for å konkludere med at mor var så alvorlig psykisk syk som hennes opprinnelige diagnose tilsa. For øvrig viser vi til forrige kapittel, der vi problematiserte hvordan manglende tolking på foreldre–barn-senter blir vurdert i forbindelse med fylkesnemndsaken. Disse eksemplene viser at barneverntjenesten bør være oppmerksom på hvorvidt andre instanser bruker tolk i sine samtaler med barn og foreldre, når de innhenter informasjon.

Barn og foreldres språkkunnskaper er for øvrig viktig med hensyn til deres tilgang til skriftlig informasjon om saken. De som behersker norsk kan gjennomgå referater fra møter, samspillrapporter m.m. og kommentere hvis de mener noe er feil. Vi vet at enkelte advokater hjelper sine klienter med å få sakkyndigrapporter oversatt, men har ikke kommet over informasjon om dette i materialet.

Til sist vil vi nevne at språkkunnskapene kan variere mellom foreldrene, typisk at far kan mer norsk enn mor. Dette er særlig prekært i saker der det er konflikt mellom foreldrene, eller der far er voldelig eller kontrollerende overfor mor. Inntrykket er at det varierer hvorvidt barneverntjenesten tar hensyn til slike forskjeller. Dersom de ikke bruker tolk eller kun snakker med foreldrene sammen, kan det medvirke til at far får hovedansvaret for kontakten med barneverntjenesten. Da er mor mer prisgitt far når det gjelder informasjon om saken og barnevernets vurdering av henne. Det kan imidlertid også bety at far er mer utsatt for å komme i konflikt med barneverntjenesten og de konsekvensene det kan medføre for vurderingen av ham som omsorgsperson, noe vi kommer tilbake til i kapittel 8.

KOMMUNIKASJONSSTILER

Kommunikasjon handler ikke bare om språk i teknisk forstand. Det er også vanlig å snakke om kulturspesifikke forskjeller i kommunikasjonsstil. I norsk sammenheng er det særlig psykologer og andre fagfolk med bakgrunn i interkulturell og krysskulturell teori som har løftet dette temaet frem (Salole 2013, Jávo 2010). Vi tenker særlig her på det som i litteraturen om interkulturell kommunikasjon kalles høykontekst og lavkontekst, eller indirekte og direkte, kommunikasjonsstiler. Lill Salole (2013:80–81) forklarer denne forskjellen som følger, i vår forkortede versjon: Høykontekstkommunikasjon er en kommunikasjonsstil der det som ikke blir sagt er viktigere enn det som blir sagt. Ordene har mindre betydning i budskapsovervekkelsen, og man må lytte til det som blir sagt mellom linjene. Stilen er ikke-konfronterende og vag, og kjennetegnes av bruk av metaforer og anekdoter. I ekstrem form tar kommunikasjonen form av å snakke i sirkel – «rundt grøten» – kanskje uten at det kommer et eksplisitt budskap. Ansvar for tolkningen av budskapet ligger hos mottakeren. Lavkontekstkommunikasjon bygger på motsatte prinsipper; direkte kommunikasjon der ord er sentrale. Innhold presenteres typisk lineært, kronologisk og sekvensielt. Kommunikasjonen har individfokus og er faktaorientert, mens digresjoner, uthaling eller utstrakt metaforbruk oppfattes som ustrukturerte og irrelevante innslag. Det er avsender som har ansvar for å få frem budskapet. Salole knytter den høykontekstuelle stilen til blant annet arabiske, søramerikanske, afrikanske og sørasiatiske land, mens den lavkontekstuelle er vanlig i Norge og andre vestlige land.

Vi har ikke påtatt oss å gjøre næranalyser av materialet ut fra teorier om krysskulturell kommunikasjon. Noen mulige eksempler forekommer imidlertid i forrige kapittel. Da tenker vi blant annet på moren som ifølge barneverntjenesten ikke svarte på spørsmål, men svarte på noe annet. Det er sannsynlig at forskjeller i kommunikasjonsstil kan være med og forklare at barnevernsarbeidere noen ganger ikke får foreldre med på en direkte samtalestil. Med enkelte unntak for fylkesnemnda, har vi ikke sett henvisninger til slike grunnleggende aspekter ved kommunikasjon i de dokumentene vi har gjennomgått.

Barn som deltakere

I denne siste delen av kapitlet skal vi se spesifikt på barnas rolle som aktører i saken, det vil si hva vi får vite om barna som aktører, og deres medvirkning i saken.

Barnets rett til å medvirke saker som angår det, er en grunnleggende rettighet i norsk lov og en sentral del i fortolkningen av barnets beste.⁵¹ Barnevernloven § 6-3 angir at «barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører ham eller henne». Når et barn har fylt 15 år kan det opptre som part i saken og har dermed partsrettigheter, for eksempel rett til egen advokat. Barns uttalerett er en rett til medbestemmelse, ikke selvbestemmelse. Barnet er ikke forpliktet til å uttale seg. Barnets mening skal vektlegges i samsvar med barnets alder og modenhet, og skal ses i lys av hva som er barnets beste. Vurderingen og vektleggingen av barnets mening er med andre ord basert på en høy grad av skjønn.

I forbindelse med sak i fylkesnemnda, kan nemnda oppnevne en egen talsperson for barnet (bvl. § 7-9).⁵² Talspersonen skal forsikre seg om at barnet forstår hva ordningen innebærer, og samtalen skal tilpasses barnets alder, modenhet, språk og kultur, jf. forskriftenes § 5 andre ledd. Talspersonen skriver rapport og formidler barnets synspunkter til fylkesnemnda.

⁵¹ Rettigheten er nedfelt i FNs barnekonvensjon artikkel 12, og i nasjonal lovgivning, barnelova § 31 og adopsjonsloven § 6. I 2014 ble barnets rett til å bli hørt, sammen med hensynet til barnets beste, barnets rett til utvikling og vern om barnets personlige integritet, opphøyd i Grunnloven i ny § 104.

⁵²Retningslinjer presiseres i egen forskrift; forskrift om barnets talsperson i saker som skal behandles i fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker.
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2013-02-18-203>

Barns rett til medvirkning i egen barnevernssak gjelder hele sakens forløp (jf. bvl. § 6-3). Flere studier peker imidlertid på at dette ikke følges opp i praksis (se blant annet Christiansen, 2012; Christiansen & Anderssen, 2010; Juul, 2010; Paulsen, 2016; Vis & Thomas, 2012; Vis & Fossum, 2013, Strandbu & Vis 2016). Noen studier viser at, selv om barnevernet mener at barn trekkes inn og høres, kan barna selv oppleve at de i liten grad medvirker. Det pekes på at det gjerne er voksne, foreldre og andre som er barnevernets hovedinformanter (se Bunkholdt & Kvaran 2015 s. 114). I den sammenheng eksisterer det lite kunnskap om barn med etnisk minoritetsbakgrunn, som for eksempel om de medvirker i mer eller mindre grad enn barn med majoritetsbakgrunn, om de medvirker på andre måter, eller om det er behov for kultursensitive tilnærminger for å bringe barna inn som aktive aktører.

Vårt materiale

Som nevnt, snakker barneverntjenesten med barnet i egne samtaler, der fokus gjerne er på hva som har skjedd i hjemmet. Barna er altså tydelig til stede som informanter om det de har vært utsatt for, og som troverdige vitner. Spesielt i voldssaker, er de også til stede som varslere, som den som sier fra. Dette kan tyde på at barn i økende grad har forstått at foreldrene ikke har lov til å bruke vold, og at de tør å si fra; typisk på skolen. Utover dette, er det særlig rapporter og vitnemål fra barnets talsperson som synliggjør barnets deltakelse i saken. Det fremkommer i liten grad hvorvidt det er brukt tolk i samtaler med barnet, eller om det på andre måter er tatt hensyn til at barnet har en annen etnisk bakgrunn enn norsk, i kommunikasjonen med barnet.

TALSPERSON

Av 79 saker som omhandler omsorgsovertakelse etter § 4-12, er det oppgitt i vedtaket at det er oppnevnt barnets talsperson i 47 saker. I de resterende 32 sakene er talsperson enten ikke oppnevnt, eller spørsmålet er ikke berørt i vedtaket. At det er oppnevnt barnets talsperson i en sak betyr ikke nødvendigvis at det gjelder for alle barna. Et eksempel er en sak angående tre brødre på 6, 12 og 14 år, hvor de to eldste har fått oppnevnt talsperson. Det ser i all hovedsak ut til at det ikke oppnevnes talsperson for barn under 7 år, med enkelte unntak der foreldre ber om at barnet høres. I vårt materiale var det for eksempel en sak der foreldrene ber om at det oppnevnes talsperson for datteren på 6 ½ år. Her beslutter nemndleder ikke å etterkomme ønsket fordi jenta er

vurdert som umoden av flere instanser, også av foreldrene, og av den grunn har fått utsatt skolestart. Andre hensyn kan også spille inn. I en klage på et akuttvedtak står det: «På grunn av tidsnød er det ikke oppnevnt talsperson for barna i denne saken, men de har begge fått anledning til å uttale seg til henholdsvis beredskapsmor og til et av personalet i institusjonen der A er plassert». Barna i denne saken var 8 og 9 år da saken ble behandlet i nemnda.

Når talspersoner oppnevnes, får de en instruks om hva de skal spørre barnet om. Dette handler typisk om hvor han eller hun ønsker å bo, hos foreldrene eller utenfor hjemmet, og om samvær og annen kontakt, gitt at de ikke kan bo hjemme. Vi har ikke sett eksempler på at talspersonen bes om å snakke med barnet om hans eller hennes ønsker med hensyn til å ivareta kulturell tilhørighet, språk eller religionsutøvelse (se også kapittel 9). Rapportene fra barnets talsperson ligger ved i saksmappene. Disse er oftest korte, på 2–3 sider med begrenset tekst, og beskriver hva talspersonen har sagt til barnet, men mest hva barnet har sagt. Dette gjengis enten ordrett eller som referat. Det kan også gå frem av dokumentene for øvrig, at barnet har uttalt seg om disse temaene til andre voksne, som barneverntjenesten og beredskapshjemmet. Basert på vedtakene, er det vårt inntrykk at barn som har fylt 7 år blir spurt om hva de ønsker angående bosted og samvær, og at nemnda har satt seg inn i barnets ønsker.

LOJALE BARN

Når fylkesnemnda kommenterer barnas ønsker, legges det vekt på om barna er tydelige og konsistente over tid. Et annet sentralt tema, er barns lojalitet. Dersom barnet sier at hun eller han ønsker å bo hjemme, kobles dette ofte til at barn vanligvis er lojale, slik vi ser det i følgende to sitater, fra to forskjellige nemndvedtak:

Alle tre har gitt uttrykk for at de ønsker å flytte hjem til foreldrene. Det legges til grunn som deres ønske, selv om barna har stor lojalitetsfølelse til foreldrene og kan ha følt seg presset. Fylkesnemndas flertall har vektlagt barnas ønsker, vi mener imidlertid at hensynet til behovet for gode nok oppvekstvilkår tilsier at en omsorgsovertakelse er nødvendig på nå værende tidspunkt. (Klage på akuttvedtak)

Fylkesnemnda har lagt vekt på barnas mening, men finner samlet sett at de øvrige momentene i saken tilsier en annen løsning enn det barna gir uttrykk for. Det er sannsynlig at barna er i en vanskelig lojalitetskonflikt. (Omsorgsovertakelse)

Resonnementet går på at barn normalt sett vil ønske å være hos foreldrene. Samtidig kan det å ønske å være hos foreldrene tolkes som lojalitet eller resultat av press. Når barnet ikke ønsker å flytte hjem igjen, ses dette som et brudd med det forventede, med den normale lojaliteten, og det kan se ut som om det dermed oppfattes som mer genuint, mer troverdig, i seg selv. Her er et eksempel på dette resonnetet i en sak om to barn på 8 og 10 år, der barna har formidlet til teamleder ved institusjonen at de ikke vil hjem:

Nemnda mener at barnas syn underbygger den vanskelige situasjonen i hjemmet og peker på at det er uvanlig at barn ikke er lojale mot sine foreldre. Det må derfor etter nemndas syn legges stor vekt på barnas uttalelser. Nemnda mener således at en videre opprettholdelse av vedtaket også er til barnas beste.

I likhet med dette eksempelet er slike begrunnelser ofte ganske korte og summariske. Det følgende sitatet, der barna er 6 og 10 år, viser et mer utførlig resonnement der flere momenter trekkes inn:

Alle barna har snakket med talsperson i anledning saken. De er helt klare på at de ikke vil hjem til foreldrene. Dette har de gjentatt over tid til flere andre – blant annet til fostermor.⁵³ As kontaktlærer har også forklart at A ønsker å bruke fosterforeldrenes etternavn fremfor eget. Det er opplyst at beredskapsmor flere ganger har forklart barna at de ikke kan bli boende i beredskapshjemmet. Det er sjeldent at barn er så tydelige på at de ikke vil hjem til foreldrene. Disse barna har også fastholdt dette over lang tid. Nemnda finner derfor grunn til å legge stor vekt på deres syn i saken, til tross for at de er unge, og det derfor må legges til grunn at de muligens ikke helt forstår hva dette innebærer på lang sikt. På kort sikt er nemnda imidlertid ikke i tvil om at de til fulle forstår konsekvensene av det de har gitt uttrykk for. Slik de forholder seg til foreldrene under samværene, underbygges for øvrig også deres syn.

For øvrig er alder ett av de momenter som nemnda trekker inn i avveiningen mellom barnets ønsker og barnets beste. Det ser ut til at ønskene til barn i tenårene oftere blir lagt til grunn av nemnda, i tråd med regelen om at barnets mening skal vektlegges i samsvar med dets alder og modenhet. Samtidig kan alder også tilsi at det haster med å skape endring, slik nemnda resonnerer i dette sitatet:

⁵³ Som det fremgår senere i sitatet, er det snakk om beredskapsmor, ikke fostermor.

A er snart 15 år gammel, og har via sin talsperson fastholdt det han har gitt uttrykk for ovenfor barneverntjenesten, nemlig at han har det bra hjemme og ikke ønsker å flytte i fosterhjem. Slik fylkesnemnda ser det, er det problematisk å plassere A utenfor hjemmet mot guttens egen vilje. Fylkesnemnda er likevel kommet til at de beste grunner taler for at dette gjøres. Nemnda ser ikke at gutten ved å bli boende hjemme vil kunne få den stimulering og oppfølging som han trenger for å tilegne seg grunnleggende skoleferdigheter og bli integrert i det norske samfunnet. Det er ikke gitt at en plassering vil bli vellykket, men guttens fremtidsutsikter ved å bli boende hjemme er etter fylkesnemndas syn så dårlige at det vil være uforsvarlig å ikke forsøke å bedre hans situasjon. Siden gutten snart er 15 år, kan han ikke vente lenger på at situasjonen skal endre seg.

BARNETS RETT TIL INFORMASJON

Når saken kommer opp for fylkesnemnda, ser fokus ut til å være på barnets rett til å uttale seg om bosted og samvær. Vi får færre opplysninger om hva slags informasjon barnet får underveis i saken, fra barneverntjenesten og andre, og på hvilket informasjonsgrunnlag de uttaler seg til talspersonen sin. Vi har imidlertid sett enkelte indikasjoner, i talspersonens rapport eller vitnemål (referert i vedtaket) eller i dokumentasjonen fra barneverntjenesten. Da er det særlig ett tema vi har festet oss ved, nemlig barn som har vært utsatt for vold, og som sier at de helst vil bo hjemme, men bare hvis foreldrene slutter å slå. Her kan det noen ganger virke som om barna får vite at barneverntjenesten skal forsøke å hjelpe foreldrene til å slutte å bruke vold. Dette gjelder også i noen saker der barneverntjenesten ikke jobber med foreldrene i tiden mellom akutt-plassering og omsorgsovertakelsessaken. Dette antydes i en samværsrapport etter akutt-plassering, der jenta tydeligvis har forventet at hun skulle bli med foreldrene hjem:

[Jente] sa til barneverntjenesten at hun trodde hun skulle hjem nå og at hun lurte på hva dommeren hadde bestemt. Barneverntjenesten sa at dommeren hadde bestemt at de ikke skulle hjem nå og at de skulle bo en lang stund i beredskapshjemmet. Hun sier da at hun tror at foreldrene ikke kommer til å slå mer fordi da vet de at de ikke kan bo hjemme. Barneverntjenesten sier at de ikke er sikre på at foreldrene vil slutte og slå og da kan ikke barna bo hjemme for det er ikke bra for dem. Jente aksepterer dette. Hun er rolig og i godt humør da hun forlater samværsstedet.

I en del saker kan det se ut som om barnevernet har fortalt barna at barnevernet skal finne ut av om foreldrene kan klare å slutte å slå/hjelpe dem å slutte å slå. Vi vil spørre om dette i noen saker medvirker til at barna får tillit til barneverntjenesten og åpner seg, fordi de tror det vil gjøre at foreldrene slutter å slå. Det synes problematisk dersom barneverntjenesten ikke følger opp med tiltak overfor foreldrene. Et annet spørsmål, er hvorvidt og når barnet får vite at foreldrene er anmeldt til politiet, og hva dette innebærer.⁵⁴ Dette finner vi ikke opplysninger om i vedtakene eller saksmappene.

Oppsummering

Deltakelse og dialog er sentralt i barnevernfaglig arbeid. I vårt materiale ser vi mange eksempler på at foreldre tilsynelatende ikke vil delta og samarbeide, der de takker nei til hjelpetiltak og der de viser skepsis og frustrasjon overfor barneverntjenesten. Vi ser foreldres (manglende) deltakelse omtalt i termer av mistillit og mistenksomhet, og vi identifiserer en viss risiko for at slike oppfatninger skal «låse» saken altfor tidlig. I vår analyse advarer vi mot å se på mistillit som en egenskap ved foreldrene, eller barnet, da det lett kan bety at ansvaret for manglende samarbeid legges på dem. Dersom foreldre formidler sin frykt og mistenksomhet åpent, kan det også tolkes som et utgangspunkt for dialog og relasjonsbygging.

Kapitlets andre del handler om språk og kommunikasjon. Vi finner at de kommunale barneverntjenestene er gjennomgående gode på å bruke og dokumentere bruk av tolk i samtaler med foreldre, selv om det også finnes eksempler på det motsatte. Det informeres sjelden om behov for og bruk av tolk i samtaler med barn. Barnevernet bør stille krav til andre instanser som leverer opplysninger til barnevernet, om at disse oppgir om det er brukt tolk i kontakten med barn og foreldre som ikke snakker godt norsk. Dette inkluderer også en del barneverntiltak, som foreldre–barn-sentre. Videre har vi vist til at kommunikasjon ikke bare handler om språk, men om (kulturspesifikke) kommunikasjonsstiler. Dette er et tema som ikke berøres i dokumentasjonen vi har gjennomgått.

⁵⁴ Vi kommer noe tilbake til forholdet til straffesaken i neste kapittel. Spørsmål knyttet til barns vitneplikt vil ikke bli diskutert. Vi ser behov for mer informasjon og avklaring av dette temaet i tilknytning til barnets rett til informasjon.

Når det gjelder barnets medvirkning i saken, kommer dette tydeligst frem gjennom at barnet uttaler seg til sin talsperson, oppnevnt av fylkesnemnda. Fokus i slike uttalelser er på barnets ønske om bosted og om samvær. Barns uttalelser blir tolket i lys av en forestilling om barns lojalitet til foreldre. Dette kan innebære at barns ønsker om å flytte fra hjemmet, som bryter det normale mønsteret, blir oppfattet som mer genuine enn ønsker om å bo hjemme. For øvrig etterlyses mer dokumentasjon av hva slags informasjon barnet har fått fra barneverntjenesten og andre, for å kunne vurdere på hvilket grunnlag barnet uttaler seg. Opplysninger om bruk av tolk bør inngå i saker om barn med etnisk minoritetsbakgrunn.

7 Vold

Foreldres vold mot barn var tema i flere av sakene i vårt materiale. I dette kapitlet skal vi se nærmere på *noen aspekter* ved det som skrives om volden i dokumentene. Fokus er på hvilke forståelser av vold som fremmes, og på hvilke måter familiens kulturelle bakgrunn gjøres relevant. Som bakgrunn for denne analysen, skisserer vi innledningsvis noen hovedtrekk ved diskusjonen rundt vold mot barn i Norge. I kapitlets siste del, identifiserer vi det vi kaller et erkjennelsesperspektiv som preger barneverntjenestens tilnærming til voldsaker i vårt materiale.

De siste årene har oppmerksomheten mot og kunnskapen om vold mot barn økt betydelig. Økt fokus på barneverntjenestens håndtering av vold mot barn generelt og vold mot barn i etniske minoritetsfamilier spesielt, er en del av denne trenden. Omfangsstudier fra de nordiske landene gir indikasjoner på at minoritetsetniske barn er noe mer utsatt for vold i nære relasjoner enn majoritetsetniske barn (jf. Haugen mfl, 2017; Sommerfeldt mfl., 2014; Stefansen & Mossige, 2016). Barn med etnisk minoritetsbakgrunn er overrepresentert når det gjelder tiltak iverksatt av barneverntjenesten på bakgrunn av vold i hjemmet (Kalve & Dyrhaug, 2011) Ifølge Berg mfl. (2017) oppgir mange barneverntjenester at det å bruke ulike former for vold er «en vanlig og viktig oppdragelsesmetode for foreldre med etnisk minoritetsbakgrunn».

Forståelser av vold mot barn

VOLD ER VOLD

Tidligere ble fysisk refselse sett som et legitimt virkemiddel i barneoppdragelse i det norske samfunn, og familievold ble ansett som et privat anliggende utenfor området for statlig inngripen. Både menns vold mot kvinner, men også vold mot barn, inkludert som vitne til partnervold, har blitt bagatellisert gjennom begreper som «husbråk» (i politiet), «familietragedie» (medias begrep for mord-selv mord, som også kan inkludere barn) og «parkonflikt» (bl.a. i familievernnet). Når det gjelder barn spesielt, ble ordbruk som «klaps» oppfattet som å bagatellisere konsekvensene av vold, som man etter hvert fikk mer kunnskap om. Å dreie språkbruken bort fra slik bagatellisierende ordbruk og omskrivninger, ble derfor sentralt. Dette standpunktet ble gjerne formulert som at «all vold er vold», og forsøk på å skille mellom milde og mer alvorlige

former for vold ble oppfattet som legitimering og bagatellisering av vold. Et helt konkret uttrykk for denne diskusjonen, er prosessen rundt den såkalte klapsedommen fra 2006, der flertallet i Stavanger tingrett frikjente en mann for gjentatte ganger å ha slått to stesønner på baken som straff. Retten mente at handlingene «lå innenfor foreldrenes refselsesrett». Argumentasjonen hvilte altså på et skille, eller nyanse, mellom legitim og illegitim fysisk refselse. Blant de som reagerte sterkt på tingrettsdommen, var Redd Barna. Leder Marianne Borgen uttalte den gang at «artikkel 30 i barneloven er krystallklar: Det er ikke lov å slå barn i oppdragelsesøyemed. (...) Det er bare tull at dette ligger innenfor rammene.»⁵⁵ Hun krevde at justisministeren sikret totalforbud mot all form for fysisk avstraffelse i Norge. Mot tingrettens nyansering hevdet Redd Barna og mange andre et mer kategorisk syn; vold er vold, og all vold er illegitim. Barneloven ble endret i 2010, slik at det ifølge § 30 tredje ledd er tydelig at alle former for vold mot barn er forbudt, også om det er som ledd i oppdragelsen.⁵⁶ Dette blir gjerne kalt nulltoleranse.

Det som tidligere legitimerte foreldres refselse, var dels at den var knyttet til en rett foreldre hadde i kraft av å være voksen og forelder, dels at den var gjort i beste mening. I motstanden ble det sentralt å fremheve at barn er likeverdige mennesker med egne rettigheter, og at vold er skadelig selv om den er godt ment. Denne utviklingen hang blant annet sammen med økende kunnskap om hvor skadelig vold er for barn. I nulltoleranse-perspektivet er det således mer fokus på voldens konsekvens eller effekt, og at vold er skadelig uavhengig av intensjon. Det å snakke om ulike intensjoner bak volden kan i seg selv assosieres med legitimering av vold.

En beslektet diskusjon finner vi i tilknytning til såkalt «kulturelt forsvar» (cultural defense). Begrepet, som er utviklet i en vestlig kontekst, henspiller på hvordan tiltalte med ikke-vestlig opprinnelse og deres forsvarsadvokater påberoper seg kultur og kulturell tradisjon som formildende omstendighet i rettssaker der de står tiltalt for vold og drap, typisk såkalte æresdrap (Phillips, 2007): Fordi drapet er begrunnet med et kulturelt imperativ om å rense familiens ære, bør dette tale i drapsmannens favør.

⁵⁵ www.dagbladet.no/nyheter/redd-barna-raser-mot-klapse-dommen/66274338 Lest 10. januar 2018

⁵⁶ «Barnet må ikkje bli utsett for vald eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare. Dette gjeld òg når valden brukast som ledd i oppsedinga av barnet. Bruk av vald og skremmande eller plagsam framferd eller annan omsynslaus åtferd overfor barnet er forbode.»

Kort sagt har forståelsen av og tiltak mot vold mot barn vokst frem i et politikk- og forskningsfelt preget av en kamp mot bagatellisering. Forsøk på å skille mellom ulike former og grader av vold, henvisninger til intensjoner og referanser til kultur, har dels fungert og dels blitt oppfattet som bagatelliserende.

NYANSERTE FORSTÅELSER

«Vold er vold» og nulltoleranse har altså stått sterkt i den offentlige debatten og i det vi vil kalle «voldsfeltet». Med økt forskning og kunnskap har det imidlertid på ulike måter blitt tatt til orde for å nyansere. For eksempel argumenterte forskere på kvinnemishandling for å differensiere mellom grove voldsregimer og mer episodisk vold (Johnson, 2008). Dette var tydelig kontroversielt, i tråd med beredskapen mot tidligere tiders bagatelliseringsdiskurs. Likevel har det vokst frem en gradvis større aksept for å kartlegge omfang av vold i nære relasjoner, også mot barn, i termer av mild og grov vold (se for eksempel Mossige & Stefansen 2017). Man har i noen grad fått gjennomslag for at dette ikke handler om at den milde volden er mer legitim enn annen vold, men om forskjeller i voldens art, og om hvorvidt disse forskjellene tilsier ulike tilnærminger når man skal bekjempe volden.

Et annet eksempel på nyansering, er når Sommerfeldt mfl. (2014) kommenterer nulltoleranse for vold mot barn som normativt utgangspunkt for hjelpeinstanser. Nulltoleranse understreker alvoret i situasjonen, sier forskerne, samtidig som de peker på at dette utgangspunktet kan komme til å begrense potensialet for dialog og samarbeid om løsninger:

Vold mot barn er ikke akseptert i en nordisk kontekst, og det å sikre barn og unge en oppvekst fri fra vold er et overordnet mål. For å åpne for og skape dialog er imidlertid et normativt standpunkt mindre egnet. Når fordømmelse legges til grunn for dialogen innskrenker man samtidig muligheten for å få tak i nyanser og forståelser som utvider kunnskapsgrunnlaget. Det er således en utfordring og kilde til dilemma å ta avstand til voldshandlingen uten å samtidig lukke for videre dialog. (Sommerfeldt mfl., 2014: 46)

Nulltoleranse og lovforbud kan føre til at barn og/eller foreldre vegrer seg mot å fortelle om vold i familien. Frykten for at dette skal føre for eksempel til akutt plassering, varig omsorgsovertakelse og/eller at det opprettes en straffesak kan medføre at foreldre ikke vil være åpne overfor barnevernet.

Når det gjelder vold mot barn i etniske minoritetsfamilier, er det særlig psykologen Judith van der Weele som har tatt til orde for en nyansert forståelse, med utgangspunkt i refleksjoner rundt det som gjerne kalles oppdragervold eller vold i oppdragelsen.⁵⁷ I en artikkel av van der Weele, Ansar og Castro defineres dette som «bruk av fysisk og psykisk disiplinering av barn» (van der Weele mfl. 2011:120). Forfatterne tar utgangspunkt i et skille mellom instrumentell og impulsiv vold. Den instrumentelle oppdragervolden er som oftest kontrollert og ment til et bestemt formål. Til forskjell vil den impulsive volden være spontan, ukontrollert, og styrt av sterke følelser som sinne, frustrasjon og aggresjon (ibid:122). Basert på dette hovedskillet, differensierer van der Weele og kolleger mellom fire ulike typer vold mot barn: 1) Vold som intendert omsorgsfull oppdragelse (instrumentell). 2) Tankeløs overføring av skadelige familietradisjoner (instrumentell). 3) Foreldrefrustrasjon som tas ut på barna av emosjonelt dysregulerte foreldre (impulsiv). 4) Oppdragervold som et systematisk ledd i familieterror (instrumentell og impulsiv) (ibid:122–123). Hensikten med typologien er todelt. Dels å påpeke viktige forskjeller i voldens rasjonale og form, dels å problematisere en forestilling om at all vold er like skadelig, på den samme måten. Oppdragervolden sikter særlig mot å korrigere atferd, fremholder disse terapeutene. Hensikten er å «få barnet til å slutte å gjøre noe de har lyst til, eller å innordne seg fellesskapets normer og regler». Videre peker de på at foreldrene oftest har en god intensjon, og at det handler om å «oppdra barnet til å bli en ansvarlig og lovlydig borger og sikre at det vil få det godt i livet» (ibid:127). De to første voldstypene kan lettest bearbeides med gode pedagogiske intervensjoner i et kultursensitivt perspektiv. De siste mest alvorlige formene, vil trenge en mye bredere og mer omfattende tiltaksplan, gjerne med tvangsinngrep i familien.

Som vi ser, tar disse psykologene til orde for å nyansere både når det gjelder intensjon og alvorlighetsgrad. Van der Weele har utviklet denne posisjonen blant annet i et studiehefte (van der Weele udatert). Slik vi oppfatter det, har van der Weele et handlings- og endringsperspektiv. Fokus er på hva som skal til for å få foreldre til å slutte å bruke vold. Hva er det som fungerer, som fremmer dialog og samarbeid, fremfor konflikt og unndragelse i rela-

⁵⁷ Begrepet «oppdragervold» har blitt kritisert for å fungere bagatelliserende, og «vold i oppdragelsen» anbefales som et alternativ.

sjonen? For eksempel anbefaler hun at man i dialog med foreldre med bakgrunn fra land der fysisk grensesetting (vold) er vanlig i oppdragelsen bruker andre begreper enn vold for ikke å skyve foreldrene fra seg og for å unngå misforståelser. Dersom barneverntjenesten bruker ordet «vold», vil mange foreldre med bakgrunn fra andre kulturelle kontekster forstå det som «mis-handling» og ikke kjenne seg igjen. Siden de selv oppfatter å ha en god intensjon med det de gjør, vil de ikke assosiere det med vold, og dermed benekte voldsutøvelse (van der Weele udatert:9).

Våre funn: Volden og barnet tas på alvor

Vold er tema i mange av sakene i vårt materiale. Typisk er at barnet har fortalt om vold på skolen eller i barnehagen, og at disse instansene melder bekymring til barneverntjenesten. Et gjennomgående trekk i materialet vårt, er at barneverntjenesten og fylkesnemnda legger barnets utsagn om vold til grunn. Vi finner altså at imperativet om *å tro på barnet* står sterkt i de sakene vi har gjennomgått. Dette er et viktig funn i lys av den kritikk barneverntjenesten har fått, for å lytte mer til foreldrene enn barnet. I disse sakene blir barn som forteller om vold tatt på alvor, og det nedlegges et betydelig arbeid i å avdekke volden.

Barna vurderes gjennomgående som troverdige, begrunnet med at de er konsistente i sin forklaring, ved at det samme gjentas i flere sammenhenger, inkludert i tilrettelagt avhør på Barnehuset. Videre fremheves at han eller hun har fortalt om volden uoppfordret, og til tross for at han eller hun risikerer sanksjoner, slik det resonneres i dette sitatet fra et fylkesnemndvedtak:

Slik kommunen ser det, er Gutt 1 troverdig i sin første forklaring. Den er detaljert og han beskriver her stemningen i hjemmet. Han har holdt fast sin forklaring i flere avhør og samtaler, helt frem til han endret forklaringen [dato]. Det er vanskelig å tenke seg hvorfor Gutt 1 opprinnelig skulle forklare seg som han gjorde, om det ikke var riktig. Den forklaringen foreldrene har gitt om dette, står ikke til troende. Derimot er det høyst forståelig at Gutt 1 har følt seg presset til å endre forklaring. Slik det hele har utviklet seg, har han følt ansvaret for situasjonen på sine skuldre. Dette gjelder ikke bare ansvaret for at guttene ikke lenger bor hjemme, men også ansvaret for at foreldrene kanskje blir utsatt for straff – kan komme i fengsel – som følge av det han har fortalt.

Det barna forteller om volden varierer fra enkelte episoder eller vold i et begrenset tidsrom til flere tilfeller over flere år. Det gjelder fysisk vold, men

også psykisk vold i form av nedsettende bemerkninger, som at barnet er tjukt, tregt mm. Vi ser en del saker der vold dels ser ut til å utløses av foreldres frustrasjon og manglende forståelse for et barn med særskilte utfordringer. I flere saker finner BUP eller PPT at barnet har alvorlige lærevansker eller andre kognitive handikap. I en del saker er bekymringen for barnet også, eller primært, begrunnet i fars vold mot mor. Av avgrensningssyn og fordi materialet er begrenset, har vi valgt ikke å ta med dette aspektet i analysen.

I vårt materiale benytter kommunen/barneverntjenesten sjelden 4-12 første ledd, bokstav c om mishandling og andre alvorlige overgrep i hjemmet, når de fremmer sak til fylkesnemnda. Vold inngår i stedet i en vurdering etter bokstav a, og ses som del av «alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet som det trenger etter sin alder og utvikling».

Forståelser av vold: Fire posisjoner

Vi skal se på hvordan volden forstås og snakkes om, eller det vi kan kalle diskursive posisjoner. I vårt materiale ser vi grovt sett fire måter å snakke om volden på. For å forklare nærmere skal vi bruke noen eksempler. Først tar vi utgangspunkt i en omsorgsovertakelsessak i fylkesnemnda, der voldens karakter tematiseres både av barnevernet/kommunen, foreldrenes advokat og nemnda. I denne saken valgte nemnda å oppnevne en sakkyndig med kompetanse på vold og etniske minoritetsfamilier, som la et nyansert voldsbegrep til grunn.

Foreldrenes advokat vektla at volden var *oppdragervold* forankret i en annen kulturell tradisjon, og derfor mindre skadelig for barnet:

Det må ansees som mindre bekymringsfullt at dette er utført av foreldre som har vokst opp med en annen kultur, enn foreldre som har vokst opp i en norsk kultur med norske tradisjoner og holdninger.

Dette synspunktet, som vi kan kalle *en kulturell oppdragervold-posisjon*, fremmes utelukkende av foreldrenes advokat: Fordi volden er motivert og forankret i kulturelle tradisjoner, er den nærmest per definisjon mindre alvorlig. Posisjonen kommer i en mer eller mindre avansert form. Med forbehold om at teksten er skrevet av fylkesnemndleder, kan det se ut til at noen advokater trekker frem kulturhensyn i en summarisk, innholdsløs form, uten å forklare *på hvilken måte* kulturelle aspekter har relevans i den konkrete saken. Denne type argumenter er neppe egnet til å skape forståelse for foreldrenes

situasjon, men vil snarere bli oppfattet som bagatellisering, og slik sett antakelig heller svekke enn styrke foreldrenes sak. Vi har imidlertid også sett eksempler på at advokaten fremfører mer substansielle resonnementer.

I denne saken var kommunen svært kritisk til de sakkyndiges rapport, som de oppfattet som bagatellisierende. Selv hevdet de en *vold er vold-* eller *nulltoleranse-posisjon*, som også målbæres av flere andre barneverntjenester og fylkesnemnder:

I de sakkyndiges rapport skilles det mellom oppdragervold og mishandling. Norsk barnevernrett skiller ikke mellom dette. Omfattende mishandling er ikke forenlig med god omsorg. Fysisk avstraffelse er skadelig om den er regelmessig og hard. Hvem skal definere hva som er innenfor eller utenfor tålegrensen. Her åpner en for at oppdragervold i en annen kulturkontekst enn den norske er mer unnskyldbar. En spør seg om det er slik at barn ikke skades av slik villet vold.

Fylkesnemnda var av et noe annet syn. De mente det var sannsynliggjort at barna var blitt utsatt for vold, men at volden var «ikke så alvorlig at den vil kunne subsumeres til mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet i henhold til § 4-12 bokstav c.» I stedet la nemnda til grunn bokstav a:

Det ved handlinger som i art og grad kan gå under betegnelsen ‘oppdragervold’, og utført i det alt vesentlige grunnet kulturell tradisjon. Volden har ikke preg av mishandling, og heller ikke vært uforutsigbar eller gjort i ond hensikt.

Her fremmer nemnda det vi vil kalle en nyansert voldsforståelse, og de forankrer den i barnevernloven. Forskjellen mellom bokstav a og c åpner for å skille mellom ulike grader eller former for vold, ifølge denne nemndas resonnement, slik vi forstår det. De trekker inn et kulturelt betinget rasjonale, og kommenterer voldens intensjon og forutsigbarhet, men slik vi leser vedtaket, innebærer ikke argumentasjonen at volden er mer unnskyldbar *fordi* den er kulturelt betinget. Derimot mener nemnda at den kulturelle konteksten må trekkes inn for å forstå hvorfor og med hvilken hensikt foreldrene har brukt vold, og det er denne forståelsen av foreldrenes bruk av vold som er (noe av) grunnlaget for nemndas vurdering, både av selve voldsutøvelsen/omsorgs-svikten og av foreldrenes omsorgskompetanse og endringspotensiale.

Den fjerde posisjonen er det vi vil kalle en «*dette er ikke oppdragervold*»-posisjon. Denne posisjonen er ikke representert i nevnte sak, men fremkommer

i flere andre saker, både fra barneverntjenesten og fylkesnemndas side, som for eksempel i dette sitatet fra kommunens fremlegg:

Det gir ikke mening å kalle dette oppdragervold. Foreldrene har tydd til vold når de har fått nok, og far forklarte selv at han mistet kontrollen.

Her er nemnda enig. De bruker samme argumentasjon som kommunen/barneverntjenesten og legger til grunn at foreldrene har brukt vold «når de har fått nok» og «mistet kontrollen». De peker på at volden ikke har vært forutsigbar, og at den ikke har hatt «karakter av såkalt 'oppdragervold'». Her anvendes tilsynelatende et nyansert syn på volden, i og med at den aktuelle volden kontrasteres mot noe som kalles oppdragervold. Vi får inntrykk av at det siste kan handle om en mer instrumentell, kontrollert og dermed forutsigbar vold. Resonnementet er imidlertid stikkordspreget og vi får ikke tilgang til hva som i det enkelte tilfelle defineres som grensen mot den mindre alvorlige oppdragervolden, og om den i så fall ville blitt sett annerledes på. I «dette er ikke oppdragervold»-posisjonen er altså oppdragervold primært en udefinert kontrastkategori som anvendes for å understreke alvorret i den aktuelle saken. Indirekte fremstår dermed vold i oppdragelsen som mindre alvorlig.

Samtidig har vi merket oss at kategorien «oppdragervold» også kan brukes motsatt, at vold i oppdragelsen i en aktuell sak fremstilles som mer alvorlig ved at den utøves systematisk og over tid, i kontrast til mer episodisk og vilkårlig vold. Oppdragervold er med andre ord en kategori med ulike funksjoner i partenes beskrivelser og resonnementer rundt den aktuelle voldens karakter og alvorlighet. Når vold i oppdragelsen både kan fremstilles som mer alvorlig enn episodisk, vilkårlig vold og motsatt, mindre alvorlig enn episodisk, vilkårlig vold, kan det synes som om kategorien mangler et faglig innhold.

Ut fra vårt materiale ser vi behov for å utvikle en mer faglig fundert måte å forstå og snakke om vold mot barn i barnevernssaker, der nyanser ikke automatisk blir forstått som bagatellisering, og der nyanser og henvisninger til kulturell kontekst ikke brukes på en bagatelliserende måte.

Et erkjennelsesparadigme

I vårt materiale er det typiske mønsteret, at foreldrene benekter at de har utøvd vold. Dette er også kjent fra annen forskning på barnevern og minoriteter. Et eksempel er Haugen og kollegers studie av barnevernets arbeid med vold i minoritetsfamilier. Her oppga de intervjuede barnevernsarbeiderne at foreldre

med minoritetsbakgrunn ofte benekter at det har vært voldsbruk, mens etnisk norske foreldre oftere erkjenner (Haugen m.fl. 2017:56). Berg mfl. (2017) refererer til forskning som viser at barneverntjenesten har problemer med å få informasjon fra foreldrene om fysisk avstraffelse fordi foreldrene vet at det er forbudt. Både de og barna frykter konsekvensene av å fortelle om voldsbruk. Også ifølge van der Weele, Ansar og Castro (2011), er det vanlig at foreldre med etnisk minoritetsbakgrunn benekter at de har brukt oppdragervold når barna forteller at de har vært utsatt for vold. Benekting av vold kan være «et alvorlig symptom på bagatellisering», sier terapeutene. Det kan også handle om andre ting enn at foreldrene ikke faktisk erkjenner at de har utøvd vold; som for eksempel skamfølelse eller frykten for å miste ansikt, slik vi også var inne på i kapittel 4. For øvrig fremholder Heltne og Steinsvåg (2011) benekting som et mer generelt trekk ved voldsutøvere, men også ofre, uten at de kommenterer etniske minoriteter spesielt. Likeledes er Kvello (2015) inne på at flere foreldre, generelt, tier om vold fordi det er straffbart.

Det som kjennetegner sakene i vår studie, er imidlertid ikke bare at foreldrene benekter, men at barneverntjenesten/kommunen gjennomgående har et kategorisk syn på erkjennelse som kriterium for endring. Dette er i mindre grad omtalt i barnevernsforskningen vi har gjennomgått, men Dahle og Hennem (2008) berører temaet i sin studie av barnevernets arbeid med voldssaker. De fant at barneverntjenesten vurderte en samarbeidslinje som mindre aktuell hvis voldsutøveren ikke var «i en erkjennende posisjon». Da ville barneverntjenesten vurdere at barna måtte beskyttes, noe som aktualiserte spørsmålet om omsorgsovertakelse (Dahle & Hennem 2008:51). Van der Weele mfl. (2011) viser til det samme fenomenet og problematiserer krav om erkjennelse tidlig i saken. De anbefaler at barnevernet først jobber med å etablere tillit og kjennskap til foreldrene, og gjennom dette kan oppnå at foreldrene vil snakke mer om voldsutøvelsen. Et alternativ er å velge å «opprettholde foreldrenes ytre verdighet og ikke ta benektingen bokstavelig». Samtidig hevder de, at verbal innrømmelse ikke nødvendigvis er avgjørende for endring (se også van der Weele udatert).

I vårt materiale er altså barneverntjenesten/kommunen preget av det vi vil kalle et *erkjennelsesparadigme*: Foreldre må erkjenne at de har utøvd vold, for

å vurderes som veiledbare.⁵⁸ Dersom de benekter volden, blir dette sett på som uttrykk for at de ikke er motiverte for eller i stand til å ta til seg endrende tiltak, og at det derfor ikke vil nytte å sette inn hjelpetiltak. I det følgende vil vi utdype hvordan dette paradigmet ser ut ved hjelp av noen eksempler, først fra en kommunes fremlegg i nemnda:

Barneverntjenesten vurderer at en omsorgsovertakelse er nødvendig. Det er ikke mulig å avhjelpe situasjonen med hjelpetiltak basert på at barna bor hjemme. Så lenge foreldrene kategorisk avviser at de har øvd vold mot barna eller noe av det andre kommunen mener de har gjort seg skyld i, er det ikke mulig å komme i posisjon til å hjelpe familien videre. Da er det ingen annen løsning enn omsorgsovertakelse.

Selve resonnementet om at endring forutsetter erkjennelse, begrunnes ikke i sakene. Det nærmeste vi kommer et mer substansielt resonnement, er et vedtak der nemnda henviser til en tingrettsdom fra 2016. I denne dommen skriver retten:

Dersom det skal skje reparative prosessar etter vald i nære relasjonar, er det ein viktig føresetnad at den som har utøvd vald tek ansvar for sine handlingar. Det betyr at vedkommande klarer å sjå seg sjølv utanfrå og forstå korleis han eller ho har blitt opplevd av andre. Den som har utøvd vald må anerkjenne at andre kjenner seg krenka, redde og sårbare. Dersom dette skjer, gir det grunnlag for muleg endring, og det vil vere muleg å gjenopprette tryggleiken i ein relasjon.

Dette er det nærmeste vi kommer en forklaring på hvorfor erkjennelse er avgjørende for endringsevne. Utover dette ser det ut til at begrunnelsen forutsettes å være kjent, eller intuitiv.⁵⁹ Erkjennelsesparadigmet synes videre å bestå i at erkjennelsen må være verbal og fullstendig, og at den må komme tidlig i saken. En erkjennelse som kommer seint i sakens forløp oppfattes ofte som en strategisk manøver fra foreldrenes side, slik denne kommuneadvokaten argumenterer:

Så har foreldrene nå erkjent en del krangel og vold. Er erkjennelsen troverdig? Nemnda bør merke seg at foreldrenes erkjennelse ikke går en centimeter utover det [barn] har fortalt. Det er også påfallende at

⁵⁸ Ordet «erkjenne» brukes her fordi det er det som brukes i dokumentene, som motsats til «benekte».

⁵⁹ Dette kommer vi kort tilbake til i siste kapittel.

Psykolog 1 etter to samtaler med foreldrene ikke har hørt noe om at de har utøvd vold. Vi hører fortsatt en nedtonet og forbeholden forklaring. Foreldrene er benektende og ser ikke sitt hjelpebehov. De sier seg villige til hjelpetiltak, men de har fortsatt en manglende erkjennelse som er tilpasset de foreliggende bevis.

NYANSERINGER

I en del saker har nemnda et mer nyansert syn på foreldrenes benekting av volden. De mener den kan være begrunnet i den situasjonen foreldrene er kommet i, både med tanke på selve akutt plasseringen/krisen, og politianmeldelsen. Dette utelukker ikke nødvendigvis at nemnda gir kommunen medhold, men de understreker i større grad at plasseringen er midlertidig, og at foreldrene må følges opp med hjelpetiltak. Som i en sak der jenta ble plassert akutt og foreldrene politianmeldt etter at hun fortalte om vold. Nemnda viser til at det så langt ikke er forsøkt hjelpetiltak. De er enige med kommunen i at hjelpetiltak ikke er et alternativ til omsorgsovertakelse på det nåværende tidspunkt, «blant annet på bakgrunn av foreldrenes avvisende holdning til behov for egen endring». Resonnementet fortsetter som følger:

Nemnda legger imidlertid til grunn at mange foreldre i slike situasjoner kan ha en tendens til å underkommunisere problemer i hjemmet. En akutt plassering og politianmeldelse kan stenge for både viljen til åpenhet og grunnlaget for å utvikle tillitsfulle samarbeidsrelasjoner i forhold til hjelpeapparatet. Dette kan forandre seg. Barnevernet må da iverksette tiltak og vurdere om omsorgsevnen kan bedres og omsorgen kan tilbakeføres til foreldrene.

Som vi ser, har nemndas forståelse av benektingen konsekvenser for vurderingen av endringspotensialet. Det blir avgjørende at barnevernet følger aktivt opp med tiltak. Vi har ikke data om hvordan barneverntjenestene følger opp, men vil peke på behovet for mer kunnskap om dette. Særlig gjelder det saker som starter med akuttvedtak etterfulgt av omsorgsovertakelse, og der det ikke er forsøkt hjelpetiltak (se neste kapittel).

Vi merker oss at nemnda i ovennevnte sitat velger ordet «underkommunisere», og ikke for eksempel «bagatellisere», om benektingen. Dette er også med på å nyansere tolkningen av foreldrenes manglende erkjennelse. I enkelte vedtak trekkes også kulturelle forhold inn, som i dette vedtaket: «Erfaringsmessig er det også slik at det kulturelt sett er vanskelig for foreldre å erkjenne vold mot egne barn. Når foreldrene som her nektet for det som har skjedd, er

det i tråd med det som er erfaringer i tilsvarende saker.» Denne referansen til kultur kan tolkes på flere måter. For det første kan det sikte til at voldsbruk bryter med de kulturelle normer foreldrene bekjenner seg til, eller som omgivelsene målbærer. Når det oppfattes som illegitimt å bruke vold, vil det være stigmatiserende og skamfullt å innrømme at man har brutt denne normen. Alternativt kan nemndas utsagn forstås som en kommentar til selve det å innrømme, at det er kulturelle normer som gjør det å innrømme feil til noe negativt, eller at det å være åpen og ærlig overfor en statlig tjeneste er farlig. Uansett oppfatter vi dette som et interessant forsøk på en nyansert tilnærming til erkjennelse.

DIKOTOMISK LOGIKK

Som nevnt tidligere i kapitlet, er barneverntjenestene i vårt materiale opptatt av å tro på barnet og å ta alvorlig det de forteller om vold. Et annet mønster er at barnevernet legger til grunn en dikotomisk, binær logikk der det barna og foreldrene sier enten er sannhet eller løgn, og der den enes sannhet impliserer den andres løgn. Der barnet forteller om vold og foreldrene benekter voldsbruk, blir konklusjonen ikke bare at foreldrene lyver, men at de beskylder barnet for løgn. Det er ikke så lett å se av dokumentasjonen, hvorvidt foreldrenes påstand om at barnet lyver kommer fra dem eksplisitt, eller om det er en slutning barnevernet trekker og konfronterer foreldrene med.

I flere saker savner vi en mer detaljert fremstilling av hvordan foreldrene møter barnas uttalelser på, i lys av at dette brukes som et moment i vurderingen av deres omsorgskompetanse. Når foreldre ikke bekrefter det barnet sier om vold, tolkes det som at de ikke anerkjenner barnets opplevelse og følelser, og at de ikke klarer å ta barnets perspektiv, ved å forstå hvor vondt det er å bli beskyldt for å lyve. Benekting blir altså et tegn på manglende mentaliserings-evne, og dermed et moment i vurderingen av foreldrenes omsorgskompetanse. For eksempel peker nemnda i en sak, på at en gutt er utsatt for «en dobbel krenkelse» idet han først har blitt slått og så utsatt for foreldrenes benektelse av det han forteller. Her ser det ut til at nemnda mener benektingen i seg selv er krenkende. Slik vi ser det, er det et tankekors, når andre nemnder ser benekting som en sannsynlig konsekvens av at barneverntjenesten politianmelder foreldrene (se under). I andre saker er det mer snakk om at foreldrene aktivt kommer med beskyldninger mot og åpenlys kritikk av barna sine, slik det fremkommer i dette fylkesnemndvedtaket:

De har ikke gjort noen forsøk på å forstå barna og hvorfor de har fortalt om vold og trusler. De har heller ikke overfor barna tatt noen skritt i retning av forsøk på forsoning og hjelp, eller til å forstå hvordan barna oppfatter dem. Vitnene fra [tiltak X] og [tiltak Y] har begge forklart hvordan foreldrene har ydmyket barna under samvær ved blant annet å beskyldt dem for å lyve, ikke snakke morsmålet, og kommentere barnas utseende på en negativ måte.

Slike eksempler underbygger behovet for å være presis med hensyn til når foreldres benekting innebærer en krenking av barnet og et tegn på manglende mentalisering, og når benektingen i større grad må forstås som en respons på barnevernssaken og politianmeldelsen.

For øvrig skal det nevnes at det i noen få saker kommer frem at foreldrene innrømmer at de har gjort noe galt. I en sak beskriver nemnda dem som «angrende og fortvilet over hvilke konsekvenser deres konflikter har hatt for barna». I en annen nemndsak der kommunen ikke fikk medhold, heter det: «I vurderingen av foreldrenes endringspotensiale tillegges det vekt at foreldrenes fortellinger om hendelsene er preget av anger, ydmykhet og bønn om veiledning.» Vi minner igjen om at vårt materiale består av omsorgsovertakelsessaker. Vi har dermed ikke tilgang til saker der foreldre har innrømmet vold og regnes som veiledbare av barneverntjenesten, slik at omsorgsovertakelse forhindres.

HISTORIER OM BARN SOM LYVER

Som nevnt, vil flere foreldre som benekter voldsutøvelse, enten på eget initiativ eller på spørsmål fra barneverntjenesten hevde at barnet lyver. Slike påstander er også del av foreldrenes anførsler i nemndsaken. Vi har merket oss at det er noen historier som går igjen, når foreldre skal forklare disse løgnene. En vanlig påstand, er at barna er sinte på foreldrene fordi de ikke får spille så mye dataspill som de ønsker. En annen historie går på at barna er frustrerte over familiens dårlige økonomi, at de har hørt at en fosterhjems plassering kan skaffe dem materielle goder, og at disse forestillingene skyldes påvirkning fra venner som har erfaring fra barnevernet. Vi skal se på et eksempel fra foreldrenes advokat i et nemndvedtak:

Gutt 1 har hatt en utvikling hvor han i stadig større grad har mistrivdes på skolen og har isolert seg fra medelevene og de som var hans venner. Han har i stadig sterkere grad brukt all fritid på data og dataspill. Når

foreldrene så har tatt skritt for å bremse på dette, har han, uten å tenke seg om tilstrekkelig, kokt sammen denne historien for å presse foreldrene i forhold til å gi etter for hans krav knyttet til databruk. Han overskuet overhodet ikke hva han satte i gang ved å fortelle det han gjorde. Etter at han og broren ble akutt plassert, har han naturlig nok angret seg og har gjort det han kunne for å avhjelpe situasjonen. Dette har naturlig nok satt ham i en svært presset og vanskelig situasjon.

I en annen sak hevder foreldrene gjennom sin advokat, at tenåringsdatteren feilaktig har beskyldt foreldrene for vold fordi hun ønsker å vokse opp i «en norsk familie med norsk økonomi», og at hun skammer seg over foreldrene og bakgrunnen sin:

Jenta har gjentatte ganger gitt uttrykk for sterk misnøye med sine foreldre. Hun klager og klandrer de for at de ikke har høyere utdanning og gjentatte ganger forteller at hun skulle ønske de hadde en høy utdanning og høyinntektsyrker. Hun gir uttrykk for at hun ikke er fornøyd med sin [øst-europeiske] bakgrunn her i Norge.

Advokaten fremholder videre at jenta har en gjennomgående tendens til å lyve. Hun skal for eksempel ha fortalt til venninner at hun ble gravid og tok abort som trettenåring. Videre skal hun etter akuttplasseringen ha sagt til venner at «hun nå føler seg fri, og at ingen vet at hun lyver masse». Advokaten varsler at det vil bli ført vitner om dette.⁶⁰ Videre oppgis at foreldrene er bekymret for jentas psykiske helse. De mener hun trenger hjelp til å styrke sitt selvbilde og «få slutt på sin misunnelse overfor alle som tilsynelatende har bedre økonomi, dyrere klær og mindre fokus på nødvendigheten av materiell luksus».

Det er flere måter å lese disse historiene om barnas angivelige løgner på. For det første fremstår de som et lite strategisk forsvar, i en kontekst der det å tro på barnet er et så sterkt imperativ, slik vi har forklart over. Foreldre som i en omsorgsovertakelsessak sier at barna deres lyver om vold, vil nok sjelden bli trodd. Samtidig vil vi spørre om dette er den eneste måten å møte foreldrenes historier om barn som lyver på; å avvise dem som usanne, ustrategiske beskyldninger. Kan det tenkes at det er noe å hente i historiene om løgn, selv om barnet faktisk snakker sant om volden? Her bygger vi på informasjon som fremkommer sporadisk i datamaterialet, sammenholdt med det vi ellers finner

⁶⁰ Vi finner ikke spor av slik vitneførsel i saksmappen.

om foreldrenes frykt og mistillit (kapittel 5). For eksempel har vi lest et vedtak der det fremgår at barnet har sagt til talspersonen at hun/han ønsker å bo i en «bedrestilt familie» etter opphold i beredskapshjem. Og vi har sett en samværsrapport der tilsynspersonen skriver at tenåringsjenta ler av far og kommenterer at han snakker dårlig norsk. Kanskje kan slike opplevelser få foreldre til å tro, at barna deres ønsker seg bort. Kanskje er historiene om barn som lyver mest uttrykk for den generaliserte frykten for barnevernet i de miljøene foreldrene tilhører. Uansett, kan slike historier si noe viktig om familien, og om barnet. For eksempel, noe som kan forklare hvorfor foreldrene har brukt vold – i møte med barnas frustrasjon over å bli nektet dataspill – eller noe som kan tilsi at fosterhjemmet bør være ekstra bevisst på å støtte barnet i å utvikle en trygg, flerkulturell identitet.

Vårt poeng er at det å tro på barnet ikke nødvendigvis gjør en dikotomisk tilnærming til spørsmålet om løgn og sannhet. Vi vil spørre om det viktige imperativet om å tro på barnet, noen ganger kan forhindre barneverntjenesten i å fange opp informasjon, og i å etablere en relasjon som på sikt vil få frem innrømmelser og fakta fra foreldrene. Vi presiserer imidlertid at det da først og fremst er de tidlige fasene av saken vi tenker på. Det er en åpenbar forskjell mellom foreldre som i nemndas vitneboks sier at barna lyver, og foreldre som sier dette når de konfronteres med barnas utsagn om vold tidlig i saken.

Politianmeldelse

I saker der det er påstand eller mistanke om vold, må barneverntjenesten vurdere å anmelde til politiet. I vårt materiale ser anmeldelse ut til å være vanlig. Det kan synes som om barneverntjenesten leverer anmeldelse tidlig i saken, gjerne samme dag som de akutt plasserer barna, få dager etter at barnet har fortalt om volden. Materialet gir ikke informasjon om de avveiningene som er gjort rundt anmeldelse. Heller ikke trekkes anmeldelsen inn når barneverntjenesten beskriver foreldrenes handle- og reaksjonsmåter, som for eksempel i forbindelse med at foreldrene benekter volden. Som vi har sett, vil fylkesnemnda i noen tilfeller påpeke at anmeldelse kan medvirke til at foreldrene ikke innrømmer volden.

Skjørten og Vorland har undersøkt samarbeidet mellom barnevern og politi i akutte saker. Forskerne har hatt særlig oppmerksomhet på endringer knyttet til nye forskrifter fra 2015 om tilrettelagte avhør av barn og andre sårbare grupper, som ifølge studien har ført til et intensivert samarbeid mellom

de to etatene. De har blant annet intervjuet etterforskere i politiet og saksbehandlere fra det kommunale barnevernet, om deres erfaringer med og vurderinger av anmeldelse i saker om vold. I politiet fant forskerne to syn. De fleste mente at barnevernet bør melde alt, slik at politiet kunne gjøre videre vurderinger. Videre, at anmeldelse må gjøres tidlig, fordi barnevernet ved å undersøke nærmere selv, risikerer å ødelegge for politiet. Det andre synet går på at barnevernet ikke skal melde de mindre alvorlige sakene. Skillet trekkes altså i henhold til voldens alvorlighet.

Når det gjelder barneverntjenesten, er Skjørten og Vorlands overordnede funn, at barneverntjenesten melder flere saker på et tidlig stadium. (Skjørten & Vorland 2017:124) Forskerne rapporterer at de fleste av de intervjuede saksbehandlerne hadde relativt lav terskel for å anmelde, men flere mente at det må gjøres individuelle vurderinger. I slike vurderinger kobles anmeldelse til spørsmålet om endrings- og samarbeidspotensialet, slik en informant forklarer det her:

I saker hvor foreldrene samtykker til at de skal samarbeide med oss videre, da anmelder vi sjelden. Dette handler om at tilliten mellom oss og dem vil kunne brytes. (Skjørten & Vorland 2017:125)

Etter dette synet er det altså ikke primært voldens grovhet eller bevissituasjonen som avgjør hvorvidt barnevernet anmelder, men om foreldrene er åpne for hjelp eller ikke. Dersom foreldrene benekter volden, mener barnevernsarbeiderne at det ikke er mulig å få til endring, og da overlates saken til politiet: «Da kommer vi ingen vei, og da kan kanskje politiet komme lenger enn oss.» Ifølge forskerne, mener disse barnevernsarbeiderne at de har rett og plikt til å vurdere om en anmeldelse er i tråd med barnets beste:

Dersom saksbehandlerne opplever at de får et godt forhold til familiene, mener flere at dette er et viktig utgangspunkt for et videre samarbeid som på sikt kan bedre livssituasjonen for det enkelte barnet. Om voldsutøver erkjenner volden og angrer på det som er skjedd, mener ofte saksbehandlerne at deres etat er best egnet til å hjelpe via ulike barnevernfaglige hjelpetiltak. Stiller derimot familiene seg avvisende til å motta en slik hjelp, mener de samme saksbehandlerne at de vil

være mer tilbøyelige til å politianmelde saken for videre etterforskning etter straffeloven. (Skjørten & Vorland 2017:125)⁶¹

Ved disse barneverntjenesten er det altså slik at foreldre som erkjenner volden og ønsker hjelp, ikke blir anmeldt. De som benekter og unndrar seg hjelp, blir anmeldt. Logikken synes å være at sistnevnte saker overlates til politiet slik at de kan finne ut hva som har skjedd og at barnet får beskyttelse på den måten. Uansett er vårt poeng, at denne måten å vurdere spørsmålet om politianmeldelse står i kontrast til det man må anta at flere foreldre intuitivt vil legge til grunn, nemlig at hvis vi erkjenner vold overfor barnevernet, så blir vi anmeldt og straffet. Vi lurer derfor på, om barneverntjenestene som har denne differensierte tilnærmingen til anmeldelse hjelper foreldrene til å forstå hvordan de vurderer. Så er det tydeligvis slik at andre barneverntjenester anmelder mer generelt, uavhengig av om foreldrene erkjenner eller ikke. Og det er barneverntjenester som anmelder umiddelbart etter at barnet har fortalt om vold, slik politiet ønsker de skal, og slik vi ser det i vårt materiale. Denne ulike praksisen reiser spørsmål om likhet for loven og forutberegnelighet.

En generell diskusjon om forholdet mellom barnevernrett og strafferett, og om barnevernets samarbeid med politiet, ligger utenfor vårt oppdrag. Vi vil likevel fremheve de særskilte problemstillingene som reises i kjølvannet av økt satsing på strafferettslig håndtering av saker om vold mot barn, og av den klare tendensen til at barnevernet i større grad anmelder saker til politiet som reflekteres i vårt materiale. Siden det er en høyere andel vold i barnevernssaker om minoritetsfamilier, og siden det kan være særskilte utfordringer knyttet til barnevernets arbeid med voldssaker i minoritetsfamilier, vil barnevernets anmeldelsespraksis og samarbeid med politiet ha særlig relevans for slike familier. Vi ser behov for mer kunnskap og en høyere bevissthet om sammenhengene og motsetningene mellom barnevernssporet og straffesakssporet; generelt og i den enkelte sak. Og vi ser stort behov for å utvikle andre metoder for å få til en dialog med foreldre om voldsutøvelse og endringspotensiale, der en eksplisitt, fullstendig erkjennelse ikke inngår som absolutt krav. Kort sagt bør erkjennelsesparadigmet revurderes.

⁶¹ For øvrig minner Skjørten og Vorland om avvergeplikten (straffelovens § 196) som tilsier at barnevernet i noen tilfeller må anmelde for å avverge, uavhengig av hva slags relasjon de har til foreldrene, og om forvaltningslovens § 13b, punkt 6 om melding til politiet av hensyn til samfunnets allmenne interesser.

Oppsummering

Kapitlet trekker opp ulike måter å forstå og snakke om vold mot barn, der et hovedskille går mellom «vold er vold» og nulltoleranse på den ene siden, og en nyansert forståelse på den andre. Henvisninger til kulturspesifikke forskjeller inngår i slike nyanseringer, men oppfattes gjerne som – og fungerer noen ganger som – bagatellisering.

Videre rapporteres et hovedfunn, at barneverntjenesten gjennomgående tror på barn som forteller om vold, og at bekymring for vold mot barn tas på alvor. Dette er i tråd med politiske føringer og prioriteringer fra sentrale myndigheter og samfunnsdebatten mer generelt, samt forskning på voldens skadelige konsekvenser for barn. Dermed stilles barneverntjenesten og fylkesnemnda overfor krevende faglige avveininger, for eksempel når det gjelder å vurdere hva barnet har vært utsatt for og om det er mulig å forhindre videre vold på andre måter enn å overta omsorgen.

Når det gjelder forståelse av volden, viser vi at materialet inneholder flere posisjoneringer, der henvisninger til kulturforskjeller inngår, men ofte på summariske og substansløse måter. I flere saker dreier diskusjonen seg eksplisitt eller implisitt om hvorvidt volden er mer «unnskyldbar» fordi den er kulturelt betinget. Samtidig ser vi enkelte eksempler på at fylkesnemnda legger en mer substansiell forståelse av kulturell kontekst til grunn, der det handler om forstå hvorfor og med hvilken hensikt foreldrene har brukt vold, som et grunnlag for nemndas vurdering, både av selve voldsutøvelsen og av foreldrenes omsorgskompetanse. Våre funn indikerer et behov for å utvikle barneverntjenestens og fylkesnemndas faglige forståelse av vold mot barn, der det går an å konkretisere forskjeller og nyanser, uten å bagatellisere.

Videre har vi tatt for oss det vi kaller barneverntjenestens *erkjennelsesparadigme*: Foreldre må erkjenne at de har utøvd vold, for å vurderes som veiledbare. Benekting tolkes som mangel på motivasjon eller endringsevne, og fører til vurderinger om at hjelpetiltak ikke vil nytte. Vi har særlig stilt spørsmålsteget ved dette paradigmet i lys av at barneverntjenesten i økende grad anmelder foreldre til politiet, gjerne tidlig i saken. Som fylkesnemnda fremholder i en del vedtak, vil slik anmeldelse kunne skremme foreldre fra å innrømme volden i barnevernsaken. Vi spør om det da er rimelig å stille opp erkjennelse som betingelse for å bli vurdert som veiledbar og endringsdyktig. Endelig anbefaler vi at det satses på erfaringsutveksling og metodeutvikling rundt barneverntjenestens relasjonsbygging og endringstiltak i familier der foreldre benekter vold.

8 Saker som starter med akutt plassering

I dette kapitlet skal det handle om akutt plasseringer, men med vekt på en spesiell type saksforløp, nemlig saker om omsorgsovertakelse som starter med et akuttvedtak. Særlig gjennomgangen av saksmapper vekket vår interesse for denne sakstypen som i liten grad er beskrevet i forskningslitteraturen. Vi har spesielt merket oss samværsrapportenes sentrale plass i saken, og mye av fremstillingen her vil handle om samvær. Først skal vi imidlertid skissere noen mer generelle trekk ved barnevernets akuttarbeid med bakgrunn i forskning.

Forskning på akuttvedtak

Det har vært en kraftig økning i akuttvedtak de senere årene, og økningen har vært større blant barn med innvandrerbakgrunn enn blant barn uten slik bakgrunn. Forskning antyder flere mulige årsaker. En vanlig forklaring er at mange saker har dratt ut i tid og hjelpetiltak har vært utprøvd for lenge; såkalte «omsorgsovertakelser på overtid» (Skivenes & Søvig 2016:56, se også NOU 2012:5). Denne kunnskapen tilsier at barneverntjenesten bør gripe inn tidligere, eller jobbe enda bedre med hjelpetiltak for å forhindre plassering overhodet. I samme retning peker den forklaringen som vektlegger økt saksbehandlingstid i fylkesnemnda (Oxford Research mfl. 2015), ved at barneverntjenesten ser seg nødt til å akutt plassere barn mens de venter på at omsorgsovertakelsessaken skal komme opp.

Et akuttvedtak har på den ene side høyere terskel enn planlagt omsorgsovertakelse. Det skal være «fare for at et barn blir vesentlig skadelidende ved å forbli i hjemmet». På den andre side er godkjenningssprosenten i nemnda høyere i akuttsaker enn i omsorgssaker. Ifølge Skivenes & Søvig (2016) er akuttvedtak et eksempel på at unntaket har blitt regelen (se også Pedersen 2016). Andre har pekt på at økningen i akutt plasseringer sammenfaller med en kraftig økning i saker om vold (Bufdir 2014:31). Barnevernsansatte som ble intervjuet av Berg mfl. nevnte flere årsaker til at det oftere blir akutt plassering i minoritetsfamilier. De mente dette blant annet kunne skyldes at de som er utsatt for eller vitne til vold, er «støttende til voldsutøveren». Et eksempel er når voldsutsatte kvinner ikke flytter på krisesenter med barna, slik at barna fjernes fra volds situasjonen. En annen forklaring gjaldt nyankomne familier, der det er mindre nettverk å spille på. Slike forklaringer antyder at det ikke

bare er alvorlighetsgraden som avgjør om barneverntjenesten velger å akutt-plassere, men også mangel på alternative løsninger. Flere studier viser for øvrig betydelig variasjon med hensyn til å skjønnsvurdere når en sak er akutt (Berg mfl. 2017).

Det er ingen tvil om at en akutt plassering kan oppleves som svært dramatisk, både for barn, foreldre og barneverntjeneste (Baugerud & Melinder 2011, Baugerud & Augusti 2016, Falck-Eriksen 2016; Slettebø 2009, Redd Barna 2017). Større oppmerksomhet rundt belastningene som følge av en akutt plassering har medført større fokus på å få til flere planlagte plasseringer. For øvrig er det gjort lite forskning på barnevernets arbeid under akuttfasen, på gjennomføringen av samvær mellom barn og foreldre, og på oppfølgingen av barn og foreldre i denne akuttperioden. Tilsvarende vet vi lite om hvordan et akuttvedtak påvirker det videre forløpet i saken. Vi har ikke funnet forskning som ser særlig på akutt plasseringer som går rett over i omsorgsovertakelse, og der barneverntjenesten ikke kjenner familien fra før.

Vårt materiale: Lange og korte forløp

Et stort flertall av sakene, både i minoritets- og majoritetsfamilier, hadde hatt ett eller flere akuttvedtak før kommunen fremmer sak om omsorgsovertakelse. Dette gjaldt for 87 prosent av minoritetssakene.⁶² Vi har identifisert to typer av forløp i materialet. For det første har vi saker med mer eller mindre *lange forløp* før omsorgsovertakelse: Dette er saker der barneverntjenesten har hatt kontakt med familien over tid, der det kan ha vært flere bekymringsmeldinger og undersøkelser, henleggelse, ulike hjelpetiltak og så en akuttsak, gjerne utløst av at barnet forteller om vold for første gang, for så å bli tilbakeført, men også saker der utsagn om vold først dukker opp senere i forløpet. Disse forløpene minner om de som beskrives i andre studier, der det blir spørsmål om hvorvidt barnevernet noen ganger venter for lenge.

Korte forløp som starter med akutt plassering: Her starter saken med at barnevernet akutt plasserer barnet etter at han eller hun har fortalt om vold fra en eller begge foreldre, og de begjærer om omsorgsovertakelse mens barnet befinner seg i beredskapshjem. Dette er saker der barnevernet ikke kjenner familien fra før, og der saksforløpet blir svært komprimert. Det er denne sakstypen vi har valgt å se særskilt på i dette kapitlet, men det som følger vil

⁶² I majoritetssakene lå dette tallet på 63 prosent.

ha relevans for andre saker med akuttvedtak også. Først skisser vi hvordan en typisk sak forløper.

En typisk sak

Saken starter med at et barn forteller om vold på skolen, eventuelt i barnehagen. Skolen melder fra til barneverntjenesten som raskt følger opp med å snakke med barnet og eventuelle søsken. Samtalene foregår på skolen. Barnet som har fortalt, bekrefter overfor barneverntjenesten at far, mor eller begge bruker vold. Barnet kan samtidig si at han er redd for å bli utsatt for ny vold når foreldrene får vite at han har fortalt om det. Barneverntjenesten kontakter foreldrene og har samtaler med dem hver for seg. Foreldrene benekter bruk av vold. Foreldrene ønsker ikke hjelp fra barneverntjenesten og er generelt avvisende. Barna plasseres i beredskapshjem samme dag, og det blir vedtatt at barn og foreldre skal ha samvær med tilsyn. Foreldrene blir anmeldt til politiet samme dag eller kort tid etter. Første samvær gjennomføres ikke før barnet er avhørt på Barnehuset.

Samvær gjennomføres først i regi av barneverntjenesten, men gis så i oppdrag til et barneverntiltak. Tilsynsfører skriver samværsrapporter til barneverntjenesten. For øvrig varierer det hvordan barneverntjenesten følger opp. I noen saker får foreldrene tilbud om hjelpetiltak, som de enten avslår eller – sjeldnere, i vårt materiale – tar imot. I andre saker mener barneverntjenesten at det ikke er aktuelt med hjelpetiltak, typisk fordi foreldrene ikke erkjenner at de har utøvd vold (se forrige kapittel). Manglende erkjennelse oppgis også som grunn til at situasjonen ikke kan løses med andre tiltak, som for eksempel kontrolltiltak.

I disse sakene *starter* altså barnevernets undersøkelse med at barnet akutt plasseres og at foreldrene politianmeldes. Dermed blir alle samtaler med foreldrene preget av dette, og informasjonsinnhenting fra foreldre og barn blir særlig krevende, også fordi barneverntjenesten har lite eller ingen kjennskap til familien fra før. Det innhentes informasjon fra skole, lege mm, men for noen vil det på grunn av kort botid i Norge være få slike komparentopplysninger å innhente. Når barneverntjenesten så fremmer sak om omsorgsovertakelse, uten at barna er tilbakeført i mellomtiden, har derfor samværsrapportene en sentral plass i dokumentasjonen. Dette gjelder særlig der det ikke oppnevnes sakkyndig, som er langt de fleste sakene. Samvær og samværsrapporter blir derfor et hovedtema i vår videre fremstilling.

Samvær

Samvær er at barn og foreldre møtes og er sammen, etter at barnet har blitt plassert utenfor hjemmet. Samvær er en rettighet for barn og for foreldre. Den kan begrenses i utgangspunktet, basert på en vurdering av risiko, eller etter hvert, basert på erfaringer fra samværene og en barnets beste vurdering. Ifølge Slettebø (2009) viser forskning at samvær ikke blir viet nok plass i saker om omsorgsovertakelse. Dette kan synes paradoksalt, idet fastsettelse av samvær «påvirker det fremtidige forløpet og oppfølgingen av barnevernsaken» (ibid:72). Han peker på at hvordan samvær legges opp og håndteres kan ha stor betydning for tilbakeføringsmulighetene. Her sikter han nok primært til samvær etter en planlagt omsorgsovertakelse, men poenget gjelder åpenbart også for samvær etter akutt plassering. Kanskje gjelder det *særlig* i slike saker.

Med utgangspunkt i Backe-Hansen (Backe-Hansen 1993, i Slettebø 2009), trekker Slettebø opp flere formål med samvær: 1) Å vurdere innholdet i kontakten mellom foreldre og barnet med tanke på tilbakeføring. 2) Å opprettholde tilknytning mellom foreldre og barn med tanke på tilbakeføring. 3) Å opprettholde kontakt og slektsbånd med familien og nettverk selv om barnet ikke skal tilbakeføres. 4) Å hjelpe barnet over sitt savn og sorg etter familie og nettverk, og trygge barnet på hvordan foreldrene har det, samt lage seg realistiske bilder av foreldrene (Slettebø 2009:71–72). Med unntak av punkt 3, som er spesifikt rettet mot langvarige omsorgsovertakelser, gjelder disse formålene også for samvær etter akutt plassering. Her kommer imidlertid noen flere formål inn, særlig at samværene blir en del av barnevernsundersøkelsen, og dermed potensielt en del av forberedelsene til en omsorgsovertakelse. Samværene vil kort sagt være en sentral arena for å kartlegge og dokumentere foreldrenes omsorgskompetanse. Dette har også blitt tydelig i vår gjennomgang av saksmappene, og vi vil derfor gå nærmere inn på hvordan samvær fungerer og håndteres.

GJENNOMFØRING AV SAMVÆR

Deltakere i en samværs situasjon er ett eller flere barn, en eller begge foreldre, en tilsynsperson⁶³, eventuell tolk og i noen tilfeller, forelder i beredskapshjem.

⁶³ I vårt materiale er det alltid samvær med tilsyn. Som regel er det én tilsynsperson, men enkelte ganger to.

Samvær avholdes enten hos barnevernet eller på et særskilt samværssted.⁶⁴ Tidsrammen er gjerne på en eller to timer. Det varierer hvem som fungerer som tilsynsperson. Ofte starter det med barneverntjenesten, for så å bli overført til et barneverntiltak som eget oppdrag, eventuelt inkludert veiledning av foreldrene. Tilsyn ved samvær er en sammensatt oppgave. Det er den samme personen som veileder, observerer og kontrollerer underveis og tar notater til tilsynsrapporten. Sikkerheten skal ivaretas. Det er ikke vanskelig å forstå at det er krevende å ivareta så mange roller og funksjoner på én gang, og særlig i samvær med mye aktivitet og følelser. Denne delen av samværet, tilsynspersonens reaksjoner og vurdering av egen oppgaveløsning tematiseres i liten grad i tilsynsrapportene. I stedet beskrives samværet oftest med et utenfrablikk, i termer av «mye som skjedde», eller at «det var roligere enn forrige gang».

Også forelder fra beredskapshjem er en del av samværsituasjonen. Som et minimum vil han eller hun bringe barnet til samvær og hente etterpå, men noen er også med under samværet. Vi antar at dette er etter barnets ønske, men det forklares sjelden i rapporten. Dessuten rapporterer beredskapsforelder til barneverntjenesten om samværets effekt på barnet, i forkant og etterkant. Samspillet mellom barnet og beredskapsmor/far kommenteres i noen rapporter. For eksempel kan det fremgå at barnet over tid foretrekker og søker seg til beredskapsforelder fremfor foreldrene. I flere samvær blir det også snakk om beredskapshjemmet i samtaler mellom barn og foreldre, enten fordi foreldrene spør eller barna tar det opp selv. I noen rapporter fremstår beredskapshjemmet som en kontrast til barnas biologiske hjem. For eksempel kan det fremgå at de har dyr, går turer, og plukker blomster, noe som i starten omtales som fremmed og kanskje skummelt for barna, men som de lærer å sette pris på. Vi har ikke sett samværsrapporter der beredskapsforeldre omtales i negative termer.

VEILEDNING

Av datamaterialet ser vi at barneverntjenesten gir foreldrene grunnleggende informasjon om hva samvær skal være og ikke være før første samvær. Det kan også gis ytterligere veiledning i forkant, etterkant og under samvær. Dette er ofte tilsynspersonens oppgave og kan gis som et eget tilleggsoppdrag fra barneverntjenesten. Målet med veiledningen er at foreldrene skal forstå hva som er riktig og feil atferd med tanke på hva som utgjør et godt samvær for

⁶⁴ Det finnes flere tiltak som har spesialisert seg på samvær med tilsyn, både etter barnevernloven og barneloven mm.

barna. De skal også forhindres i å påvirke barna, ved å true, overtale mm, slik at det blir vanskelig å avdekke omsorgssituasjonen.

Hva som blir sagt i veiledningen, fremgår sjelden direkte, men kan forstås mer indirekte fra samværsrapportene, for eksempel når tilsynspersonen refererer hvordan foreldrene måtte korrigeres, eller ved at foreldre kritiseres eller roses. En formulering som ofte brukes, er at dette skal være et «hyggelig møte» med barna. Ellers ser det ut til å være vanlig å tipse foreldrene om å ta med mat, leker, og spill. Noen tar med gaver, men det fremgår at de ikke bør ta med for store eller for mange gaver. Slik vi forstår det, handler dette om at gavene kan ta fokus bort fra det å være sammen (samspill), eller det oppfattes som at foreldrene vil «kjøpe» barna. I enkelte samværsrapporter får vi vite at foreldre har forsøkt å love barna goder, for eksempel en ny mobiltelefon, dersom de trekker tilbake det de har sagt om voldsbruk.

Det følgende sitatet fra en samværsrapport illustrerer hvordan rådene til foreldrene kommer frem indirekte og hva innholdet er:

Foreldrene var flinke til å skifte tema når det ble snakk om barneverns-saken. De var også flinke til å si til barna at det var viktig at de hadde det bra der de var og at det ikke var deres skyld det som hadde skjedd. Foreldrene gir tydelig uttrykk for at de savner og er glade i barna sine. Barneverntjenesten opplevde at foreldrene evnet å gi barna en hyggelig bursdagsfeiring med fokus på å gjøre det koselig med kake og gaver. (...) Barna spurte flere ganger etter gavene, men foreldrene klarte å formidle til barna på en fin måte at gavene skulle åpnes litt senere.⁶⁵ Barneverntjenesten vurderer også at [jente] uttrykker behov for å snakke med sine foreldre om det som har skjedd. De gangen hun kommer inn på temaet, evner foreldrene å skifte tema. Det vurderes at det kan være hensiktsmessig med en samtale der det tilrettelegges for en egen samtale med dette som tema.

Det har vært vanskelig å undersøke hva slags informasjon og veiledning *barnet* får før og etter samvær. Det fremgår at barnet får vite at foreldrene ikke skal snakke om saken. Mer usikkert er det om barnet selv får samme beskjed. I en del saker er det, som i sitatet over, barnet som tar initiativ til å snakke om saken, gjerne for å konfrontere foreldrene. Da kan det virke som at foreldrene er i villrede om hvordan de skal respondere, gitt at de selv er blitt nektet å snakke

⁶⁵ Vi forstår dette som at tilsynspersonen mener at gaveåpning vil ta fokus bort fra vanlig samspill mellom foreldre og barn.

om saken. Det varierer hvorvidt tilsynspersonen går inn og hjelper foreldrene, men i enkelte rapporter kommenteres behovet for å følge dette opp eksplisitt, som i sitatet over.

På samme måte som vi leser samværsrapportene som uttrykk for hva et godt eller riktig samvær er, og hva som er feil, kan også foreldrene bruke rapportene som veiledning. De har tilgang til sakens dokumenter, og vil se hvordan tilsynspersonen beskriver og tolker deres atferd. Noen forstår nok selv, mens andre trenger hjelp til å forstå. Dette er den mer indirekte formen for veiledning. I flere samværsløp ser det ut til at foreldrene gradvis tilpasser seg til det barnevernet vurderer som ikke bare god samværsatferd, men også god foreldreatferd. Foreldre som ikke kan lese norsk og ikke får forklart eller oversatt rapportene, vil gå glipp av denne veiledningseffekten.

SAMVÆRSRAPPORTENES OPPBYGGING OG INNHOLD

En typisk rapport starter med opplysninger om hvor samværet foregikk, hvem som var til stede, og hvordan samværet startet. Så følger en beskrivelse av hvordan samværet forløp, og hvordan det ble avsluttet. Som i andre av barnevernets referater, gir tilsynspersonen en kort vurdering til slutt. Det varierer hvorvidt det forutgående er rent beskrivende eller har mer eksplisitte og implisitte vurderinger.

Rapportene er vanligvis korte (3–4 sider), men varierer noe både mht. lengde og innhold/stil. Vi vet ikke hvor mye som tas med av det som skjer, eller hva som ikke er tatt med. Det er imidlertid ingen tvil om at det er gjort et utvalg, og vi finner et visst mønster. I noen tilfeller skyldes nok dette at det brukes en mal, mens det i andre virker som en mer implisitt struktur, basert på hva som regnes som vesentlig å se etter. Her er det to trekk som peker seg ut. For det første synes tilsynspersonens blikk å være preget av tilknytningspsykologiske perspektiver. Dette kommer både eksplisitt frem ved at mentaliserings- evne kommenteres, dels ved at mye handler om samspill, blikkontakt etc. Samvær blir en arena for samspillsobservasjon. For det andre er det en viss slagside mot negative aspekter i beskrivelsene av foreldrene. Dette kan skyldes at det faktisk er mest negativt å si om disse foreldrene. Likevel spør vi oss om det noen ganger også skyldes behovet for å opplyse en mulig fremtidig omsorgssak. I det følgende vil vi belyse noen temaer og tolkninger som går igjen i samværsrapportene.

GRÅT OG FØLELSER

Et vanlig tema i samværsrapportene, og i veiledningen, er følelser. For det første kan det handle om *hvorvidt* barn og foreldre viser følelser, typisk ved ankomst og avskjed, som i dette eksempelet, der vi også ser hvordan kontrasten til beredskapsfar inngår i beskrivelsen av relasjonen mellom barn og foreldre:

Far gråt. Mor klarte å holde tilbake gråten foran barna. Ingen av barna gråt eller klamret seg til foreldrene. De sa heller ikke at de ønsket at foreldrene ikke skulle gå. Da beredskapsfar kom inn, gikk gutt rett bort til han og ville bli løftet opp. Han la da armene om beredskapsfar og koste med han.

For det andre tematiseres foreldre som viser *for mye* følelser, ved at de gir uttrykk for sin fortvilelse eller sinne, og de veiledes på at dette er belastende for barnet. Det følgende sitatet viser hvordan gråt er et tema i veiledningen, noe vi ser i flere saker. Her viser barneverntjenesten forståelse for at samvær er krevende for foreldrene og gir dem støtte på at gråt er naturlig.

Far spurte barneverntjenesten om det var lov til å gråte når han så barna. Barneverntjenesten sier til far at det selvfølgelig er lov, men at det er mors hysteriske anfall barna ikke skal utsettes for. Barneverntjenesten sier i tillegg at vi vet at situasjonen er vanskelig for foreldrene.

Fra andre saker er inntrykket imidlertid at dette ikke er så selvfølgelig som denne saksbehandleren oppfatter det. I andre saker instrueres foreldre om å holde gråten tilbake.⁶⁶

ENSIDIG SAMSPILL OG UTRYGGHET

I flere samværsrapporter kommenterer tilsynsfører at hun eller han ser et ensidig samspill der foreldrene initierer kontakt og aktivitet, mens barna dels er passive, dels responderer på foreldrenes initiativ, som i dette sitatet:

Barneverntjenesten observerte et ensidig samspill der foreldrene tar all initiativ til kontakte med barna. Barna henvender seg mye til barneverntjenesten under samværet og bruker barneverntjenesten like mye som støtte/spørsmål som foreldrene. Barneverntjenesten observerte at særlig jente unngikk øyekontakt med mor. Mor forsøkte å få henne til å se på henne, men hun unnvek blikket hennes. Barna blir tatt opp på fanget til foreldrene for å bli kost med. Begge barna er slappe i

⁶⁶ Se også Bredal og Vislie 2017.

kosesituasjonen. De ligger slapt og holder ikke rundt foreldrene sine, stryker på dem, eller nusser på dem slik foreldrene gjør med barna. Derimot så observerer barneverntjenesten at beina til barna er urolige når de koser med foreldrene. Særlig jente virker usikker i både den fysiske og muntlige kontakten med foreldrene. Hun ser flere ganger bort på barneverntjenesten og det er tydelig at hun er ukomfortabel i flere nærkontaktsituasjoner med foreldrene. (...) Det vurderes at dette samværet var fint, men som også forsterker barneverntjenestens vurdering om at barna har en utrygg tilknytning til sine foreldrene. Barna har mest sannsynlig ikke vært vant til situasjoner der de trygt kan sitte på fanget til sine foreldre og kose.

Rapportene beskriver foreldre som tar mest initiativ til kos og fysisk kontakt, mens barnet heller vil leke, ser mot tv'n eller lignende. Dersom foreldrene likevel koser med det uinteresserte barnet, tolkes det som at foreldrene ikke er lydhøre for barnets ønsker og behov. At barnet ikke er interessert i å kose, prate eller leke med foreldrene, men heller vil leke alene med lekene på samværsstedet tolkes i flere rapporter som tegn på svak tilknytning mellom foreldre og barn. Vi oppfatter at det finnes flere alternative tolkninger som ikke nevnes. Kanskje er ikke barnet vant til å kose og leke med foreldrene på denne måten. Vi er usikre på om dette skal ses som et problem i seg selv, gitt at det ikke er vanlig i alle samfunn og grupper at voksne og barn leker sammen, og at normer for fysisk kontakt også kan være forskjellige. Ved å lese rapportene over tid får man inntrykk av at foreldrene forsøker å tilpasse sin oppførsel til det de har lært er god samspills- og samværsatferd, og er bevisst på at de er under vurdering. Vi spør oss om slike endringer i foreldrenes atferd kan gjøre noen barn forvirret, slik at de reagerer med usikkerhet og trekker seg unna. Poenget her er ikke å avvise at ensidig samspill under samvær kan være tegn på en problematisk tilknytning, men det synes som tilsynspersonens tolkning i flere tilfeller er mer entydig enn konteksten tilsier. Særlig gjelder dette når tilsynspersonen i sitatet over (siste setning) tilsynelatende trekker en direkte slutning fra observasjon under samvær, til barnas omsorgssituasjon før plassering og generelle tilknytning til foreldrene. Når barna er usikre overfor foreldrenes initiativ til kos og fysisk nærhet i samværsituasjonen, ses dette som tegn på at de ikke har «vært vant til situasjoner der de trygt kan sitte på fanget til sine foreldre og kose». En tilsvarende vurdering gjentas i en annen samværsrapport: «Barna fremstår som usikre i kontakten med foreldrene, det vurderes at dette kan handle om at de mest sannsynlig ikke har vært vant til at det er trygt å være

i fysisk kontakt med foreldrene.» Denne vurderingen blir senere sentral i barneverntjenestens/kommunens argumentasjon for omsorgsovertakelse. Da synes det spesielt påfallende at barnas usikkerhet overfor foreldrene ikke knyttes til den spesielle konteksten som samvær etter akutt plassering er. Heller ikke nevnes at barna i de aktuelle samværene nylig har fortalt at de har vært utsatt for vold og må antas å være engstelige for at foreldrene er sinte eller skuffet. Vi vet ikke om de har fått vite at foreldrene er meldt til politiet. Parallelt med disse samværene har imidlertid jenta sagt tydelig til sin talsperson at hun savner foreldrene og vil hjem, men at de må slutte å bruke vold. For øvrig besluttet nemnda å oppnevne sakkyndig med særskilt kompetanse på minoriteter. Hun gjorde andre vurderinger av barnas tilknytning.

En annen observasjon i forbindelse med samspill og tilknytning, gjelder omtale av barnas relasjon til beredskapsforeldre. I flere rapporter leser vi om barn som raskt søker nærhet med beredskapsforelder og andre voksne. Dette ser ut til å bli tolket som tegn på tilknytningsforstyrrelser eller manglende tilknytning til foreldrene. I en sakkyndigrapport ser vi imidlertid den motsatte slutningen, at hvis et barn lett viser tillit til andre voksne, kan dette skyldes at barnet har fått med seg en grunnleggende trygghet hjemmefra.

MISTENKSOMHETSATFERD

Mistenksomme foreldre, og særlig fedre, er et annet trekk som går igjen. For eksempel leser vi i en samværsrapport at foreldrene spør sønnen om han dusjer på institusjonen, noe han svarer nei til. Far spør saksbehandlerne fra barneverntjenesten hvorfor barna ikke blir dusjet. Saksbehandler svarer «at gutten nok blir vasket der han er». Vi siterer fra rapporten:

Far blir sint i stemmen og svarer saksbehandler at han ikke tror noe på det barneverntjenesten sier, og når gutten sier han ikke blir dusjet så tror han på det. Far lukter gutt i håret og sier æsj flere ganger. Han kommenterer at det lukter vondt av gutten og at det virker som han ikke blir vasket.

Slik vi oppfatter denne saken, har vi å gjøre med en far som i stigende grad har blitt skeptisk og mistenksom overfor barneverntjenesten etter at barna ble akutt plassert. I sitatet over, oppfatter han tydeligvis at barneverntjenesten benekter det gutten sier. Han sier at han tror på sønnen sin, altså at han ikke blir dusjet/vasket, og demonstrerer dette ved å vise at det lukter vondt av ham. Det er neppe tvil om at gutten kan bli lei seg av at far sier dette, men konteksten

for uttalelsen er sentral for å forstå hva som er fars budskap – at han ikke tror på barneverntjenesten. Når opplysningen blir brukt for å underbygge at far ikke har mentaliseringsevne eller bryr seg om sønnens følelser, forsvinner det andre elementet i budskapet – at han trodde på sønnen. Dette er ett av flere eksempler på foreldre som tilsynelatende er så opptatt av saken og så sint på eller skeptisk til barnevernet, at de sier og gjør ting under samvær som er sårende eller vanskelig for barnet. Hvorvidt barnet opplever det som like krenkende som tilsynspersonen tror, er ikke alltid like klart. Dette skyldes at tilsynsrapporten ikke beskriver reaksjoner hos barnet, men tilsynspersonens tolkning. Uansett er vårt poeng ikke at foreldrenes handlinger er uproblematiske. Poenget er at samværssituasjonen som kontekst, og kompleksiteten i det som skjer, ofte forsvinner når opplysningene brukes inn i omsorgssaken. Dette skjer både ved at opplysningene løsrives fra sammenhengen de ble sagt i og ved at de fremstilles som mer entydige enn de virker å være i rapporten; som i denne saken der det som løftes videre er en far som sier det lukter vondt av sønnen.

Likeledes stiller vi spørsmålsteget ved at det vi har kalt mistenksomhetsatferd blir tolket som uttrykk for foreldrenes manglende endringspotensiale. At de ikke klarer å følge reglene for samvær, eller ta til seg veiledning i forhold til samvær, bør ikke ses som ensbetydende med at de ikke vil kunne ta til seg veiledning og hjelpetiltak generelt. Dette synes som et særlig viktig poeng i disse sakene, der barneverntjenesten ikke kjenner foreldrene fra andre situasjoner enn etter at barnet deres er akutt plassert.

KJØNNET ARBEIDSDELING

Et annet mønster vi har festet oss ved, og som i noen grad henger sammen med forrige tema, er at barneverntjenestens syn på henholdsvis mor og far endres over tid. Det handler om mødre som i utgangspunktet blir sett som den forelderen med dårligst omsorgskompetanse og fedre som barneverntjenesten vurderer mer positivt. Så ender saken med at vurderingen snus tvert om, og far anses som den mest problematiske. I de sakene vi bygger på, kommer dette skiftet gjerne etter at barna forteller om vold fra far, dels om far og mors opptreden i samvær.

Vi skal illustrere nærmere med et eksempel. Det gjelder en familie som nylig har fått avslag på asylsøknaden. I starten av saken beskrives mor som psykisk syk, svært dårlig fungerende og fraværende, både fysisk og mentalt. Det knyttes stor bekymring til hennes omsorgskapasitet. Far derimot, oppfattes

som omsorgsfull og tilstedeværende for barna, men som forstrekt og sliten. Etter at barna er akutt plassert fordi datteren forteller om vold, endrer synet på foreldrene seg gradvis, basert på måten de oppfører seg og vurderes i samværsituasjonen. Mor beskrives som varm og nær, med fokus på barna, mens far i økende grad er mistenksom og bruker samværet til å skaffe informasjon. Det innebærer blant annet at han kommenterer barnets utseende, lukt, og hygiene, slik vi også så i saken i forrige avsnitt.⁶⁷ Her er et utdrag fra en samværsrapport:

Mor får et følelsesutbrudd i starten som virker overveldende på gutten. Mor lar seg regulere av barneverntjenesten og hun roer seg fint ned. Mor viser videre mye gjensynsglede, varme og kjærlighet overfor gutten gjennom samværet. Mor bruker tiden på fysisk kontakt og stryker på gutten, kysser og klemmer på han mens hun har han på fanget. Far har til tider vansker med å ta perspektivet til gutten. Han kommer med direkte krenkende kommentarer som at gutten ser tykkere ut og at han lukter vondt. Far trenger mye veiledning og flere påminnelser gjennom samværet om å gjøre tiden hyggelig for gutten. Far møter ikke guttens følelser da han forteller at han blir ertet på institusjonen. Fremstår mer opptatt av materielle ting og å kunne ta barneverntjenesten på noe i forhold til omsorgen av sønnen. Samtalen styres i stor grad av far, som tidvis har en forhørsaktig tone overfor gutten. Opptatt av om han får mat, dusjer, om han sover og om han går på skole. Far ønsker å få all den informasjonen han kan få av gutt, da han ikke stoler på hva barneverntjenesten sier.

Slik vi leser denne og andre samværsrapporter, er far åpenbart opptatt av barnevernsaken og ute etter å få informasjon, slik tilsynspersonen sier. Han er også opptatt av hvordan sønnen har det, med vekt på praktiske ting. Fars atferd synes uansett kontraproduktiv med hensyn til å vise foreldrekompetanse og samarbeidsvilje. Antakelig er den preget av at han er i krise og svært redd for hva som skal skje med familien hans. Med fars kulturelle bakgrunn, er det neppe tvil om at hans rolle er å ta vare på og forsvare familien utad. Når det i denne og andre saker er far som er mest opptatt av å skaffe informasjon, forholde seg til barnevernet osv., mens mor tar ansvar for mat og fysisk nærhet, er det nærliggende å se dette i lys av tradisjonelle kjønnsroller og kjønnsarbeidsdeling. Fars rolle har dessuten blitt enda mer utpreget på grunn av mors langvarige dårlige fungering. I samværsrapporten og dokumentene for øvrig

⁶⁷ Vi presiserer at det dreier seg om to ulike saker.

tematiseres ikke kjønn i tolkningen av mor og fars atferd, og de vurderes ikke i relasjon til hverandre, men som individer. Hovedinntrykket er en far som krenker barnet sitt, ikke en far som forsøker å få kontroll over situasjonen og beskytte familien sin. Tidligere beskrivelser og vurderinger av far som omsorgskompetent og sensitiv overfor barna, synes å bli fortrent av hans økende mistenksomme og dysfunksjonelle oppførsel under samvær. Dette mønsteret ser vi i flere saker.

FILMING

I noen saker oppgis det at far filmer samværet. Det forstås som, antakelig med rette, at han bygger sin egen dokumentasjon fordi han ikke stoler på barnevernet. Opplysninger om foreldres filming brukes i noen av nemndsakene som tegn på dårlig samarbeidsrelasjon og potensiale for endring. Vi skal derfor se litt nærmere på dette temaet.

I en rapport fra samvær mellom en jente og hennes foreldre og søsken beskrives samværet stort sett som vellykket. Det påpekes at det snakkes morsmål i begynnelsen, men at dette avsluttes når tilsynspersonen sier de må snakke norsk.⁶⁸ Det står også at far og mor ikke vil at datteren skal ha smarttelefon. Videre fremgår det at jenta forteller at hun skal få ny telefon, en iPhone 5s. «Hun smiler veldig fornøyd», har tilsynsfører skrevet. Søsteren spør om hun ikke allerede har telefon, og jenta svarer jo, men den skal foreldrene ha tilbake. Far tar så opp sin telefon og begynner å filme, og tilsynsfører beskriver følgende forløp:

Han spør [jente] om telefonen på nytt, hvem hun skal få av, hva hun skal få, hvem som har lovet osv. [Jente] svarer, men helt kort. Faren spør igjen flere ganger. Ut [undertegnede] avbryter, og sier at far må ta sånne samtaler med barneverntjenesten, og at det er samtaler mellom voksne. Ut sier jenta må få slippe å svare mange ganger på samme spørsmål for at han skal filme det. Ut tror det fortsatt filmes.

Basert på rapporten for øvrig, forstår vi det som at far filmer for å dokumentere det han oppfatter som at beredskapshjemmet «kjøper» jenta. Tilsynspersonens fokus i samværsituasjonen er på den belastningen det legger på jenta, som må svare om igjen på det samme spørsmålet og blir dratt inn i konflikten mellom de

⁶⁸ Av vedtaket og sakkyndiges uttalelse, kommer det frem at far snakker dårlig norsk. Det gis ingen begrunnelse for at det ikke brukes tolk under samvær.

voksne. Dette synes som rimelige betraktninger. Samtidig lurer vi på hvorfor jenta må få en smarttelefon mens hun bor i beredskapshjem, dersom foreldrene har sagt at hun ikke kan få smarttelefon. Sett i lys av andre opplysninger om familien, skyldes dette mest sannsynlig at de ikke har råd. Det er forståelig dersom foreldre som fra før er engstelige for å miste barnet sitt, blir ekstra redde om de opplever at beredskapsfamilien har flere materielle goder å tilby.

Foreldres filming kan også forstås mot bakgrunn av at filming brukes av barneverntjenesten, tilsynspersoner og sakkyndige. I samme saksmappe finner vi referat fra et tidligere møte mellom foreldrene, tolk og barneverntjenesten der de skulle evaluere veiledningen som foreldrene hadde fått. Det fremgår at familieveileder har filmet hjemme hos familien, og foreldrene har sett på noen av filmene som ledd i veiledningsopplegget. På møtet spør de om hva som skjer med filmene, og om det er lov å filme barna på badet. Ifølge mor har datteren sagt til familieveileder at hun ikke ville bli filmet i dusjen. I referatet har saksbehandler notert at det er uklart om foreldrene har undertegnet på samtykke for filming, og at hun vil sjekke dette med veileder. Foreldrene blir informert om at de kan trekke samtykke når de ønsker, og de sier at de ikke synes det er nødvendig med filming. Slik vi ser det, kommer fars filming i et noe annet lys når det fremgår at denne familien har blitt filmet selv. Vi ser for øvrig at det varierer hvordan barneverntjenesten forholder seg til foreldre som filmer, der noen ser ut til å ha større forståelse for deres behov for dokumentasjon, mens andre har en mer kritisk eller sågar fordømmende tone i rapportene.

Oppsummerende diskusjon

En sak som starter med akutt plassering har sin egen særegne dynamikk. Omsorgsovertakelsesløpet i slike saker blir komprimert i tid og fortettet i saksbehandling, og – fremfor alt – kontakten mellom barneverntjenesten og familien starter med en krise. Vi vil spørre om denne dynamikken i seg selv kan øke sjansene for omsorgsovertakelse. Slik vi ser det, settes flere av barnevernets og nemndas utfordringer på spissen i slike saker, fordi både barnas, foreldrenes og barneverntjenestens sårbarhet er særlig stor.

Akuttvedtaket utløses av at barnet forteller om vold, som barneverntjenesten tar på alvor og følger opp raskt. Foreldrene benekter, og i det videre forløpet blir det mye fokus på deres manglende erkjennelse av vold, med de utfordringer dette innebærer (se neste kapittel). Barneverntjenesten anmelder foreldrene til politiet. Undersøkelsen starter med andre ord i en akutt krisesituasjon, og foreldrenes krisereaksjoner kan bli brukt som del av dokumentasjonen

på omsorgskompetanse.⁶⁹ Opplysningen av saken preges av at relasjonen mellom barnevernet og foreldrene er anstrengt. Foreldrenes atferd under samvær utgjør en sentral del av grunnlaget for å vurdere omsorgskompetanse og veiledbarhet. Foreldrenes mistillit og mistenksomhetsatferd øker eller avtar utover i forløpet. Barna knytter seg gradvis til beredskapshjemmet. Den sosio-økonomiske og materielle kontrasten kan være med på å styrke barnas tilknytning til beredskapshjemmet, eller styrke foreldrenes frykt for at så skal skje.

Vi stiller et særlig spørsmålstejn ved at samværsrapporter får så sentral betydning i disse sakene, av flere grunner. For det første er dette en helt spesiell sosial situasjon, preget av krise og ekstraordinære forhold, som gjør det vanskelig å bruke det som arena for «naturlig» samspill og dokumentere omsorgssituasjonen for barnet forut for plassering. For det andre fordi samværet skal ivareta så mange, til dels uforenlige hensyn. For barnevernet er samværene en del av undersøkelsen, samtidig som de jobber under tidspress med hensyn til en mulig omsorgsovertakelse. Mens undersøkelsesfasen skal preges av et åpent sinn, vil forberedelse av sak til nemnda uunngåelig handle om å «ha nok» til å få medhold. Sikkerheten skal ivaretas, samtidig som det skal legges til rette for et hyggelig og trygt møte mellom barn og foreldre. Et eksempel på at disse formålene står i motsetning til hverandre, er en sak der foreldrene klaget på akuttvedtaket. Nemnda avviste klagen. I diskusjonen omkring samvær, sier nemnda at samvær bør være mest mulig «hverdagslige», og at dette skulle tilsi at barn og foreldre kunne snakket sitt eget språk som de bruker til daglig hjemme. Det er imidlertid behov for tilsyn for å trygge barnet, og da må tilsynspersonen forstå hva som sies. Nemnda viser til at begge foreldre er i arbeid og «snakker en del norsk», og anviser at «man får for øvrig forsøke å legge forholdene til rette så samværene blir så lite anspent som mulig ut fra forutsetningene». Bruk av tolk nevnes ikke i dette vedtaket.⁷⁰ Far omtales for øvrig som svak i norsk i den påfølgende omsorgssaken. Dette trekkes imidlertid ikke inn som moment når han i samværsrapporter beskrives som tilbaketrukket og lite deltakende, noe som taler imot ham når omsorgskompetansen hans vurderes. Det vurderes altså ikke hvorvidt fars passivitet kan henge sammen med at han er nødt til å snakke norsk. I denne saken ser det ut til at målet om et mest mulig hverdagslig samvær må vike for kontrollhensynet.

⁶⁹ Se også casen i kapittel 4 for en illustrasjon av dette.

⁷⁰ Det aktuelle språket er et «stort» språk i Norge, og det burde ikke være problem å finne tolk.

Samtidig brukes observasjoner fra samværet som informasjon om hvordan barn og foreldre har det sammen i hverdagen.

For foreldrene er samværene også mye forskjellig. Det handler om å være sammen med barnet sitt, få vite hvordan barnet har det, sjekke om det barnevernet sier er riktig, og skaffe dokumentasjon som kan brukes i en mulig nemndssak. De skal vise seg frem for barnevernet, vise at de er gode (nok) foreldre, ta hensyn til barnevernets regler for samvær og veiledning om hvordan man er god forelder på samvær, samtidig som de skal forholde seg til barnet på en mest mulig kjent måte, slik at barnet ikke blir forvirret og utrygg av at mor og far er annerledes. Det må være ekstremt krevende å være seg bevisst, sortere og ivareta alle disse funksjonene som et samvær skal ha, både for barneverntjenesten og foreldrene. Likeledes for barnet.

En tredje og siste begrunnelse til at vi problematiserer vektleggingen av samværsrapporter, gjelder tilsynspersonenes kompetanse og mandat. Her tenker vi dels på beskrivelsen vi nettopp har gitt av den omfattende og motsetningsfylte oppgaven det er, å føre tilsyn ved samvær. Vi lurer på om det er overkommelig å ha så mange roller samtidig. For det andre vil vi spørre om tilsynspersonene har tilstrekkelig faglig kompetanse til å gjøre de vurderingene som foretas i mange samværsrapporter, særlig med tanke på å vurdere omsorgskompetanse og tilknytning. For å underbygge disse poengene, vil vi trekke en parallell til reglene for samvær med tilsyn etter barneloven. Her avgrenses tilsynet, både der formålet er beskyttelse og der formålet er støtte, mot ulike former for sakkyndig bistand og utredning. Det presiseres at samværet ikke skal «benyttes til observasjon av barnet og samværsforelderens der det skal være sakkyndig bistand etter barneloven § 61 første ledd nr. 1 og 3.»⁷¹ Selv om konteksten er forskjellig, vil vi spørre om resonnementene rundt behovet for å skille mellom oppgaver knyttet til sikkerhet, støtte og faglig vurdering, også kan ha relevans for samvær etter barnevernloven.

Barneverntjenesten har utvilsomt et stort dilemma i saker der de ikke kjenner familien fra før og foreldrene er tilbakeholdne med informasjon. Dersom det også foreligger lite komparentopplysninger, vil samværsrapportene få større betydning grunnet mangel på annen informasjon. Dette kan tale for økt bruk av sakkyndig i omsorgsovertakelsessaker som starter med akuttvedtak.

⁷¹ Veileder om samvær med tilsyn etter barneloven § 43a
<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/veileder1220.pdf>

9 Kultur

Påstander om barnevernets manglende kunnskap om og problematiske håndtering av kulturelle hensyn, er en sentral del av diskusjonen om barnevernets arbeid med minoritetsfamilier. Vi har derfor valgt å undersøke hvordan «kultur» omtales i saksmaterialet. For det første har vi sett etter eksplisitte henvisninger til kultur og kulturelle aspekter, herunder barnevernlovens bestemmelse om å ta tilbørlig hensyn til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn ved plassering. For det andre har vi sett etter hvorvidt og hvordan kulturelle normer og verdier aktualiseres mer implisitt. Dette har vi allerede kommentert i andre kapitler, og her trekker vi noen tråder tilbake til disse diskusjonene. Vi innleder med en kort diskusjon om hovedposisjoner i debatten om barnevern og kulturforståelse.

Barnevern og kultur

Flere har tatt til orde for at barnevernet ikke har nok kulturforståelse, at de ikke er kultursensitive nok. Andre hevder det tilsynelatende motsatte, at barnevernet tar for mye hensyn til kultur. Diskusjoner om hensyn til kultur i barnevernets praksis blir altså ofte strukturert rundt motsetninger som «for lite» eller «for mye» kulturhensyn, der hva det innebærer å ta hensyn til kultur oftest ikke defineres. Implisitt dreier det seg gjerne om enten å *akseptere* eller ikke akseptere kulturelt forskjellige foreldrepraksiser. Gitt denne betydningen, kan vi snakke om to ulike posisjoner. 1) *Kulturhensyn som aksept for forskjell*, anser kulturforklaringer og kultursensitivitet som noe som bør gjøre foreldrenes handlinger mer akseptable i barneverntjenestens øyne. Handlingene må både forstås og *vurderes* ut fra foreldrenes kulturelle bakgrunn, at dette er normalt og legitimt der «de kommer fra». Motsatsen til dette, vil være å se på kulturhensyn som noe som innebærer at barn med annen kulturell bakgrunn enn norsk må tåle dårligere omsorg enn etnisk norske barn, før barneverntjenesten griper inn. Denne posisjonen vil vektlegge at alle barn må vurderes i en norsk kontekst og etter en felles, norsk standard. Vi kaller den derfor 2) *Kulturhensyn som dårligere standard*. Disse to posisjonene forbinder altså det å ta hensyn til kultur med barnevernets *vurderinger* av hva som er god og dårlig omsorg. En tredje posisjon vil vi kalle 3) *kulturhensyn som analytisk blikk*. Her vil en vektlegge kultursensitivitet og kulturkunnskap som en nødvendig del av kompetansen når

barneverntjenesten skal avdekke og forstå (informasjonsinnhenting og analyse) hva foreldrene og barna formidler og gjør, både i samtaler med dem og observasjon. Uten slik kultursensitivitet kan man risikere å ta feil av hva som foregår. Fra denne posisjonen vil man hevde at det å forstå er en forutsetning for å vurdere, og vurderingen skal gjøres i henhold til en universell standard for god nok omsorg. For å være universell, må standarden ta høyde for at god nok omsorg kan utøves på flere måter. Dette kan bety at norsk barneverntjeneste skal akseptere flere former for omsorgsutøvelse; ikke fordi de er «kulturelle», men fordi de er gode nok. Tilsvarende må barneverntjenesten utvide forståelsen av hvordan dårlig omsorg kan utøves. Kulturhensyn som analytisk blikk betyr altså en mer nøytral tilnærming til kulturspesifikke forhold, der hensikten først og fremst er å forstå og unngå misforståelser. Posisjon 3 skiller seg dermed fra de to foregående, ved at det innføres et skille mellom å forstå (innhente relevant informasjon, analysere/tolke informasjonen) og vurdere.

En fjerde posisjon forholder seg ikke til diskusjonen om aksept, men er opptatt av at barnevernet i for stor grad forklarer familiers problemer med at de har en annen kulturbakgrunn enn norsk. Dette omtales gjerne som *kulturalisering* og forbindes med et statisk og essensialistisk syn på kultur (Rugkåsa mfl., 2017). Denne posisjonen mener barnevernet i større grad burde fokusere på forklaringer som er felles på tvers av etnisitet, som lav sosial status og dårlig økonomi.

Mot bakgrunn av denne debatten, var vi interessert i hvordan «kultur» ble trukket inn i barnevernets dokumentasjon og vurderinger, og i nemndbehandlingen. Er det slik at barnevernet og nemnda ofte legger kulturforklaringer til grunn, i stedet for å forstå familiens problemer i et sosioøkonomisk perspektiv? Og i den grad kultur trekkes inn, er det en «formildende», nøytral eller kanskje «skjerpene» omstendighet?

I tillegg til at kultursensitivitet diskuteres i forhold til barnevernets arbeid generelt, finnes det en egen bestemmelse i barnevernloven som gjelder omsorgsovertakelsessaker spesielt. Dette er § 4-15 om valg av plasseringssted, som vi for enkelhets skyld vil kalle *kontinuitetshensynet*: «Det skal også tas tilbørlig hensyn til at det er ønskelig med kontinuitet i barnets oppdragelse, og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.»⁷² Med tilbørlig menes at dette hensynet må balanseres mot andre sentrale prinsipper, og det er

⁷² Se også fosterhjemforskriften § 4.

viktig å minne om at det er underordnet den generelle regelen om barnets beste. Det foreligger begrenset kunnskap om hvordan denne bestemmelsen praktiseres. I en studie fra 2010 hevder Sanne Hofman at det rettslige hensynet til barnets kulturelle bakgrunn kun fungerer som en formalitet (Hofman, 2010). I en analyse av 17 rettsavgjørelser⁷³ i barnevernssaker om omsorgsovertakelse av minoritetsbarn, fant hun at hensynet til barnets kulturelle bakgrunn ikke ble tatt opp ved valg av plasseringssted.

En annen relatert studie, er Proba samfunnsanalyse undersøkelse av bruk av fosterhjem for barn med minoritetsbakgrunn (Proba samfunnsanalyse, 2017).⁷⁴ Når det gjelder videreføring av språk, religion og kultur for barn i fosterhjem, finner de at dette i praksis ofte er overlatt til fosterforeldrene, samt at flere fosterforeldre melder at de har fått lite eller ingen veiledning av den lokale barneverntjenesten (ibid.:55). Fosterforeldre forteller for øvrig om utfordringer med å sikre kontinuitet der barnet/ungdommen tar avstand fra egen kulturelle og etniske bakgrunn. Proba har også intervjuet syv tidligere fosterbarn. Funnene tyder på at barna blir mer opptatt av sin bakgrunn etter hvert som de blir eldre. Mens aktører i debatten kritiserer barnevernet for ikke å finne fosterhjem med samme etniske bakgrunn som barnet, finner Proba at de tidligere fosterbarna ikke er så opptatt av dette, men de legger vekt på at fosterhjemmet er romslig og åpent. Ungdommene sier at de vil ha mulighet til å praktisere sin religion og tradisjoner hvis de ønsker det, og til å vedlike morsmålet. Videre vektlegger de at deres flerkulturelle/etniske bakgrunn blir anerkjent.

I vår analyse har vi sett særlig på hvordan kontinuitetshensynet (bvl 4-15) blir omtalt og håndtert i nemndas behandling av sakene. Som en indikasjon på omfang av henvisninger til disse temaene, kan vi oppgi at søkeordet kultur* dukker opp i nærmere 50 av de 91 vedtakene vi har gjennomgått, språk i 44 vedtak og relig* i 14 vedtak.

Kultur i kartlegging av foreldres omsorg

Vi har allerede kommentert mangel på kultursensitivitet i barneverntjenestens kartlegging og vurdering av foreldres omsorgskompetanse og i valg av hjelpe-tiltak, i kapittel 4 og 5. I dokumentene vi har gjennomgått, finner vi ikke spor

⁷³ Datamaterialet var hentet fra Lovdata og besto av avgjørelser fra fylkesnemnda, tingrett, lagmannsrett og Høyesterett.

⁷⁴ Forskningsprosjektet ble gjennomført i samarbeid med Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

av at barneverntjenesten anvender kunnskap om den enkelte kultur i sin kartlegging av foreldrenes omsorgskompetanse. Heller ikke ser vi mange antydninger til kulturalisering på den måten at barnevernet kulturforklarer forhold som snarere burde forklares med økonomi, fattigdom etc. Derimot finner vi, som vist i kapittel 4, at dette arbeidet er preget av et bestemt faglig blikk, som vi har assosiert med utviklingspsykologiske perspektiver og vektlegging av foreldres mentaliseringsevne. Slik sett, er det først og fremst *fraværet* av referanser til kultur, og fravær av kultursensitivitet, som slår oss når vi leser barneverntjenestens kartlegging og vurderinger. Eller sagt på en annen måte, fravær av bevissthet rundt det kulturspesifikke ved de metoder som brukes og vurderinger som gjøres. Dette innebærer at vi finner indikasjoner på at manglende kultursensitivitet kan medføre at den som samtaler med eller observerer barn og foreldre misforstår eller ikke ser verbale og nonverbale uttrykk for tilknytning, og for omsorgskompetanse, for eksempel.

Et unntak fra dette fraværet gjelder for omtalen av foreldres vold, i de saker der dette forekommer. Her trekkes gjerne kultur eksplisitt inn i resonneringer og vurderinger, men oftest på en overfladisk og stikkordsmessig måte, slik vi har vist i kapittel 7. Vi ser at forestillingen om «kultur som bagatellisering» er virksom i flere av fylkesnemndforhandlingene/vedtakene, og det kan virke som om diskusjonen om kultur lett fanges i en polarisert referanseramme som ikke fremmer den faglige forståelsen av saken. For å utdype dette, vil vi gå tilbake til saken vi også brukte som eksempel i kapittel 7 om vold, der nemnda oppnevnte to sakkyndige med særskilt volds/traume- og kulturkompetanse. Det er ikke tvil om at sakkyndigrapporten fikk stor betydning for at nemnda sa seg uenig med kommunen og bestemte at barna skulle tilbakeføres til foreldrene. De sakkyndige mente det var sannsynlig at foreldrene hadde utøvd vold, men de vurderte at foreldrene hadde omsorgskompetanse og var veiledbare. I rapporten trakk de på flere punkter inn kulturkunnskap for å vise at foreldrenes utsagn og atferd kunne tolkes annerledes enn det barneverntjenesten la til grunn. Sentralt i deres vurderinger sto en nyansert tilnærming til ulike former for vold, slik vi har beskrevet den i kapittel 7. Slik vi leser der sakkyndiges rapport, inntar de det vi ovenfor har kalt posisjon 3; kulturperspektiv som analytisk blikk. Kommunen derimot, tilla de sakkyndige en posisjon 1, kulturhensyn som aksept for forskjell; altså at de brukte kultur-

hensyn på en måte som bagatelliserer volden. Selv inntok kommunen/barneverntjenesten posisjon 2, idet de hevdet at kulturhensyn fører til at man aksepterer en dårligere standard på omsorgen.

Kommunen anklaget med andre ord de sakkyndige for å akseptere mer vold og omsorgssvikt fra foreldre med annen kulturell bakgrunn enn norsk. Slik vi forstår sakkyndiges rapport, er det ikke grunnlag for denne kritikken. Derimot er den relevant for de argumenter som fremføres av foreldrenes advokat, når han hevder det er mindre grunn til bekymring *fordi* volden er kulturbetinget:

Det må ansees som mindre bekymringsfullt at dette er utført av foreldre som har vokst opp med en annen kultur, enn foreldre som har vokst opp i en norsk kultur med norske tradisjoner og holdninger.

Slik vi forstår utsagnet, også ut fra konteksten, er det rimelig å lese det som en bagatellisering. Nemnda synes på sin side å se de sakkyndiges vurdering mer som en faglig analyse i tråd med posisjon 3, og oppfatter kommunens innvendinger som dårlig funderte:

Kommunen sin anførsel om at de sakkyndiges vurderinger tar et foreldreperspektiv, og ikke et barneperspektiv, og legger for stor vekt på det kulturelle aspektet i saken, er et synspunkt som nemnda ikke deler. (...) Nemnda finner det uforståelig at barneverntjenesten så lett underkjenner de sakkyndiges vurderinger uten nærmere faglige funderte og kvalifiserte begrunnelser.

Her peker nemnda etter vår oppfatning på noe sentralt. Diskusjonen om kultur blir som nevnt ofte lite substansiell og faglig. Dette gjelder kanskje særlig fra en del advokaters side, som kommer med generelle og lettvinne betraktninger om kulturelle hensyn som formildende omstendighet. Vi oppfatter at denne type omgang med kulturhensyn ikke er egnet til å skape forståelse for foreldrenes situasjon. Snarere tvert imot fungerer det som en bekreftelse på posisjon 2, at kulturhensyn legitimerer dårlig omsorg og senker standarden. Et annet eksempel er når en advokat trekker inn kulturelle normer når han argumenterer imot omsorgsovertakelse. Han hevder at barn i visse kulturer vil ta spesiell skade av å skilles fra sin biologiske familie:

Barnas ønske om å flytte hjem er ikke ivaretatt, heller ikke det faktum at de har en kulturell bakgrunn der det å skilles fra biologisk familie er ansett som usedvanlig byrdefullt.

Slike mer eller mindre løse påstander synes kontraproduktive med hensyn til å skape forståelse for og sympati med barn og foreldre med annen etnisk bakgrunn enn norsk. Vi har imidlertid også sett eksempler på mer substansielle og begrunnede anførsler fra privat part, som når én advokat påpeker at barnevernets kartlegging og vurdering av mors mentaliseringsevne ikke hadde tatt høyde for at hun har «en annen kulturell bakgrunn som preger hvordan hun til tider kan fremstå i sin væremåte og refleksjonsevne ovenfor ‘utenforstående’». Og følgende sitat fra en annen advokat som også er opptatt av mentaliseringsevne som noe kulturspesifikt, konkretiserer dette ved å peke på at følelser kan uttrykkes forskjellig:

Det må utvises forsiktighet når en omsorgsovertakelse alene er begrunnet med mangler i den emosjonelle omsorgen. Når det gjelder mentaliseringsevne, må det tas hensyn til at ulike kulturer omtaler følelser ulikt. Det må også tas hensyn til språkbegrensninger.

Kontinuitetshensyn ved valg av plasseringssted

Som sagt har vi hatt særlig fokus på barnevernlovens føring i § 4-15 om valg av plasseringssted, her kalt *kontinuitetshensynet*: «Det skal også tas tilbørlig hensyn til at det er ønskelig med kontinuitet i barnets oppdragelse, og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.»

Vi finner få henvisninger til dette hensynet når plasseringssted omtales. Både i barneverntjenesten/kommunens fremlegg og i fylkesnemndvedtakene er det gjennomgående kun snakk om at barnet skal plasseres i fosterhjem, og hvorvidt man ser for seg en langvarig eller mer midlertidig plassering. Følgende sitat representerer dermed heller unntaket enn regelen:

Etter §4.15 skal det ved valg av plasseringssted tas tilbørlig hensyn til at det er ønskelig med kontinuitet i barnets oppdragelse, og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn. (...) Dersom barnet ikke plasseres i et [opprinnelig nasjonalitet] fosterhjem vil det være viktig at barneverntjenesten bidrar til at barnet gis språklige og kulturelle impulser fra foreldres hjemland på annen måte.

Det er altså sjelden at nemnda tematiserer plasseringsstedets kulturelle, etniske, religiøse eller språklige tilhørighet. I de få tilfellene kulturhensynet nevnes, er det som i sitatet over, ganske summarisk. Vi har ikke grunnlag for å uttale oss om hvorfor det er slik, men vil minne om at rekruttering av

fosterhjem er generelt utfordrende, og særlig når det gjelder hjem med bestemt kulturell og språklig bakgrunn (Proba, 2017).

I noen saker trekker nemnda inn hensynet til kulturell kontinuitet i sin drøfting, men i flere tilfeller er det snakk om generelle, nærmest rituelle formuleringer. Som en kontrast til denne tendensen, vil vi trekke frem et sitat fra nemnda der de henviser til sakkyndiges mer substansielle og faglig funderte resonnementer rundt plassering og kulturell tilhørighet:

Dersom barna vokser opp hos foreldre vil de bli tokulturelle. Dersom de vokser opp i fosterfamilie utenfor [opprinnelig nasjonalitet] miljø vil de mest sannsynligvis bli monokulturelle og miste både språk og sannsynligvis religiøs tilhørighet. I dag vurderes flerkulturell oppvekst, der hvor det er mulig å oppleve det uten vold, til å være en psykologisk ressurs for barn. Dersom det er tryggest og best for barnas utvikling at de vokser opp utenfor foreldrehjemmet vil man kunne forvente en fremmedgjøring fra deres sosiokulturelle opphav. Foreløpig finnes det lite norsk forskning om hvordan barn håndterer dette på lang sikt.

Kontinuitetshensyn ved utmåling av samvær

Derimot finner vi at kontinuitetshensynet trekkes inn når det er snakk om *samvær* etter omsorgsovertakelse. Dette gjelder for det første fra foreldrenes side. Følgende sitat er typisk: «Uten samvær med mor vil Y heller ikke få opprettholdt sin kulturelle identitet.» En annen advokat fremfører at barneverntjenestens forslag til samværsomfang vil føre til at «barna blir fremmedgjort for sin kulturelle bakgrunn». Også i nemndas egen vurdering av omfanget på samvær trekkes kulturhensynet inn relativt ofte, gjerne i forbindelse med at nemnda mener samværet bør være noe mer omfattende enn kommunen har foreslått, som i dette eksempelet:

Samværene skal ivareta guttenes kjennskap og bånd til mor og deres kulturelle og språklige tilknytning. Slik barnas situasjon er i dag, har ikke guttene kontakt med far som bor i [land] og som ikke har oppholdstillatelse i Norge. Mor vil derfor være den eneste av foreldrene barna har kontakt med. Etter nemndas mening må dette få betydning ved fastsettelsen av samvær med mor, slik at samværene bør være noe hyppigere enn kommunen har foreslått.

En annen fylkesnemnd viser til høyesteretts normering av samvær ved omsorgsovertakelse av lengre varighet, tre til seks ganger i året, og kommer til «at særlig jentenes eget ønske og hensynet til språk og kultur for øvrig» tilsier

åtte samvær i året, av to timers varighet. I flere av vedtakene fremstår det altså som om samvær med foreldrene og/eller søsken er den måten kulturell, religiøs og språklig kontinuitet skal ivaretas. Dette kan betyr at dersom andre grunner taler for svært lite eller intet samvær, må hensynet til kontinuitet vike, uten at alternativer kommenteres. For øvrig er kulturell kontinuitet også ett av foreldrenes standardargumenter for å sikre mest mulig samvær med barnet. Dermed bidrar foreldrenes advokat til denne konstruksjonen av kulturell kontinuitet gjennom biologiske bånd.

I denne sammenheng er det viktig å minne om at kontinuitets/kulturhensynet i dagens barnevernlov er knyttet/begrenset til bestemmelsen om plassering, og ikke formulert som et overordnet hensyn eller rettighet barnet har etter loven (Hofman 2010), i motsetning til Barnekonvensjonens artikkel 30.⁷⁵ Generelt kan det synes som om kultur, religion og språk ses på som mer «ytre» enn «indre» forhold. Et unntak er når en fylkesnemnd skriver at familiens språk og kultur «naturligvis er en integrert del av jentenes identitet». I de fleste andre vedtakene synes kultur mer å bli assosiert med tradisjoner og praksiser, som barnet – der det er mulig – skal sikres tilgang til eller kontakt med. I tilfeller der omsorgssvikten er så alvorlig at barnet ikke kan ha samvær med foreldrene, kan dette blir en begrunnelse for å lempe på hensynet til kulturell, religiøs og språklig kontinuitet. Dersom man i stedet fokuserer på barnets identitet, behov og rettigheter, slik barnekonvensjonens artikkel 30 og barnevernlovutvalgets forslag legger opp til, vil kontinuitetshensynet også – og noen ganger kun – måtte vurderes uavhengig av samvær.

Vi stiller altså spørsmålsteget ved nemndas tendens til å koble kulturell, religiøs og språklig kontinuitet utelukkende eller hovedsakelig til samvær. Dette er ikke ment som et argument imot at kontinuitetshensynet har relevans for utmåling av samvær. Poenget er snarere at samvær med biologisk familie ikke kan «utkvittere» dette hensynet. Tilsvarende bør ikke samvær presses på barnet fordi han eller hun har behov for eller ønske om slik kontinuitet. Ifølge barnevernsarbeidere som Proba har intervjuet, kan barn med omsorgssvikt-erfaringer ha et ekstra stort behov for å opparbeide et positivt forhold til sin kulturelle bakgrunn. Da vil det være sentralt å gi barnet *andre* kilder til etnisk,

⁷⁵ FNs barnekonvensjon artikkel 30 sier at minoritetsbarn, barn av nasjonale minoriteter og barn av urfolk, ikke skal nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bruke sitt eget språk og bekjenne seg til og utøve sin religion.

kulturell og religiøs identifikasjon, i stedet for eller i tillegg til de familie-medlemmene som har sviktet.

I vårt materiale varierer det noe hvorvidt nemnda tar forbehold om hva barnet selv ønsker. Som vi var inne på i kapittel 5, ser vi få spor av at dette tas opp med barnet, for eksempel i samtaler med barnets talsperson. I en del vedtak presiserer nemnda at barnet selv må ønske kontinuitet, og/eller de signaliserer at det fins andre kilder til dette enn samvær med familien:

Det er viktig at de får anledning til å opprettholde et kjennskap til sin kultur og til sitt morsmål dersom de er interessert i det. Foreldrene vil i så måte kunne være viktige bidragsytere og ressurser for barna – men ikke nødvendigvis de eneste.

I en annen sak er det slik at barnet selv ikke ønsket samvær, men nemnda argumenterte for at samvær ville være viktig blant annet av hensyn til kulturell kontinuitet. Nemnda antar at guttens motstand mot å ha samvær med far «har sammenheng med at han er i en fase hvor sviket fra far fortsatt dominerer holdningen til far». De viser til at han står veldig alene i det norske samfunnet og mener at «familiemedlemmer med samme kultur og identitet, herunder broren, kan bli viktige støttespillere fremover.»⁷⁶ Med andre ord, vurderer nemnda at gutten har et særlig behov for kontakt med personer med samme kulturelle bakgrunn, og dette behovet tilsier at han bør ha samvær med familien, selv om han har motsatt seg dette. Her kan det stilles spørsmålsteget ved om nemnda i tilstrekkelig grad tar hensyn til barnets ønsker, særlig når de synes å mene at samvær skal finne sted umiddelbart.

I tilfeller der nemnda eller barneverntjenesten viser til at det fins andre måter å opprettholde kjennskap til kultur og morsmål enn gjennom kontakt med biologisk familie, spesifiserer de ikke nærmere hva det kan bety i praksis. Dette er da heller ikke nødvendigvis nemndas oppgave, men vårt datamateriale gir grunnlag for å etterspørre hvordan dette hensynet ivaretas i barneverntjenestens oppfølging av fosterhjem og institusjoner. Probas studie tyder på at barneverntjenester overlater ansvaret for «kulturell oppfølging» til biologiske foreldre (Proba samfunnsanalyse 2017). De finner også at fosterhjem etterlyser mer støtte når det gjelder deres rolle i dette. Muligens burde fylkesnemnda i større grad legge føringer på dette feltet. For øvrig synes det fornuftig som

⁷⁶ Samvær ble satt til én gang i måneden à to timer.

Proba samfunnsanalyse foreslår, at barneverntjenesten kan være mer kreativ med hensyn til å koble barnet til personer med samme kulturelle bakgrunn, blant annet ved bruk av støttekontakt. Vi vil også spørre om etnisitet, kultur, religion og språk i større grad bør ses som separate størrelser.

Religion som særlig hensyn

Til slutt i denne bolken, vil vi knytte noen kommentarer til spørsmålet om religion. Religiøs tilhørighet og kontinuitet nevnes gjerne sammen med etnisitet, kultur, og språk når nemnda og andre bruker standardformuleringen fra loven. Sjeldnere er det at religion fremstår som et mer substansielt hensyn. Tvert imot ser det ut til at religion er det hensynet i «listen» som gis minst oppmerksomhet, og som gjerne forsvinner helt, slik vi ser det i sitatet over, der det kun er snakk om «kjennskap til sin kultur og til sitt morsmål». Dette gjelder både i nemndsaken og i barnevernssaken ellers, slik det fremkommer i saks-mappene. Ett av få eksempler på at religion tas opp mer substansielt i barnevern, finner vi i en samværsrapport fra en sak som starter med akutt plassering. Barna bor i beredskapshjem:

Far spør om de går i kirken. Eldste gutt forklarer at de ikke pleier det i beredskapsfamilien. Far gjentar at de bør gå i kirken. Mor oppfordrer jenta til å be. Jenta svarer litt oppgitt 'greit jeg skal be'. (...) Far henvender seg til jenta og ber dem om å prøve å gå i kirken på søndag. Jenta svarer at beredskapsfamilien ikke går i kirken og at det er de som bestemmer over dem nå. Far gjentar at de må prøve fordi de er katolikker. Jenta kommenterer ikke dette. Far henvender seg så til eldste gutt og spør om det er greit å ikke være i kirke. Gutten svarer ikke.

I samværsrapporten er denne episoden referert som en samspillsituasjon, og vi ser ikke tegn til at religiøs kontinuitet tas opp på andre måter i samtaler med barna eller med foreldrene. Ut fra rapporten virker det som jenta har forstått at det er beredskapsfamiliens livssyn som er bestemmende for barnas religiøse praksis. Dette står i motsetning til lovens føring om kontinuitet i barnets oppdragelse og religiøse tilhørighet, som vi antar bør vektlegges ved plassering i beredskapshjem, der kontinuitet skal støttes med sikte på mulig tilbakeføring. I det aktuelle eksempelet kan det selvsagt tenkes at jenta og gutten ikke selv ønsker å be eller gå i kirken, men bruker beredskapsfamilien som unnskyldning for å slippe. Som sagt fortalte flere foreldre i Probas studie om utfordringer knyttet til at barna tar avstand fra sin religion og kultur. Dersom dette var

tilfelle i den aktuelle saken, kommer det ikke frem i noen av dokumentene, og det synes generelt som om spørsmål knyttet til religion får svært lite oppmerksomhet i barneverntjenestens arbeid. Vi vil derfor peke på et behov for mer kunnskap og erfaringsutveksling rundt hva barneverntjenesten gjør for å sikre kontinuitet med hensyn til religiøs praksis ved akutt plassering.

Til slutt vil vi nevne et annet eksempel fra et nemndvedtak, der det kommer frem at en gutt i tenårene er blitt svært opptatt av sin opprinnelseskultur og religion. Mor er bekymret, mens beredskapshjemmet ikke ser det som problematisk. Det gis ingen direkte forklaring på hvorfor mor er bekymret, men det oppgis at han skal ha forsøkt å pålegge henne å bære hijab. Vi aner en bekymring for radikaliserings, uten at dette nevnes eksplisitt. Også i dette eksempelet kan det synes som om mors synspunkter burde tas mer hensyn til.

Oppsummering

Vi har undersøkt om og hvordan kultur trekkes inn i saken, og av hvem. For det første finner vi at betraktninger rundt kultur i stor grad er fraværende når det gjelder barneverntjenestens arbeid med å kartlegge og vurdere foreldrenes omsorgskompetanse. Tilsvarende er det få referanser til kultur i fylkesnemndas resonnementer om det samme. Snarere er barnevernet og nemnda preget av et psykologiserende blikk, som i liten grad tar høyde for kulturforskjeller i hvordan omsorg, tilknytning og samspill utøves og uttrykkes. I den grad noen fremmer et kulturaliserende syn, er det foreldrenes advokater. Et unntak er i saker der foreldrene har utøvd vold mot barnet, slik vi har sett det i kapittel 7. Der inngår henvisninger til kulturforskjeller i ulike syn på vold mot barn.

Ifølge barnevernloven § 4-15 om valg av plasseringssted, skal det tas «tilbørlig hensyn til at det er ønskelig med kontinuitet i barnets oppdragelse, og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.» Vi finner få henvisninger til dette kontinuitetshensynet når plasseringssted omtales av barneverntjenesten og fylkesnemnda. Derimot trekkes hensynet inn i forbindelse med utmåling av samvær. I flere av vedtakene fremstår det som om samvær med foreldre, søsken og familie for øvrig er den eneste måten kulturell, religiøs og språklig kontinuitet kan ivaretas. Vi anbefaler at slik kontinuitet i større grad ses som et individuelt behov og rettighet for barnet, som barnet selv bør få uttale seg om, og at slike vurderinger også gjøres uavhengig av spørsmålet om samvær.

10 Særlig om norske rom

I dette kapitlet vil vi ta for oss omsorgsovertakelsessaker angående den nasjonale minoritetsgruppen norske rom.⁷⁷ Kapitlet har en noe annen struktur enn andre kapitler i rapporten. Dette henger sammen med at vi her tar for oss én bestemt gruppe familier. For øvrig preges kapitlet av at datamaterialet begrenser seg til noen få saker.

Norske rom

Man regner med at mellom 500 og 700 norske rom lever mer eller mindre permanent i Norge, hovedsakelig i Oslo (Aarset & Lidén 2017:208).⁷⁸ Av disse er sannsynligvis minst 70 prosent barn under 18 år. Rom definerer seg selv som en minoritetsgruppe og ser det som viktig å opprettholde *romanes* som sitt dagligspråk. Rom har opplevd et økende politisk press på å tilpasse seg det norske samfunnet, spesielt med hensyn til barneoppdragelse og skolegang. Dette innebærer involvering av barnevernet i mange rom-familier, med omsorgsovertakelse som det mest dramatiske utfallet.⁷⁹ Det er blitt rettet sterkt kritikk mot barnevernet for behandlingen av norske rom, både fra representanter fra rombefolkningen og fra Europarådets menneskerettskommisær. Kritikken har både gått på at et høyt antall barn med rombakgrunn er plassert i fosterhjem, og på at barna gjennom å plasseres i fosterhjem uten romtilknytning mister sin tilhørighet til romkultur og -språk (se for eksempel Karoli 2014). I en rapport fra Europarådets menneskerettighetskommissær Nils Muiznich anslås det at over 60 barn med rombakgrunn er under barnevernets omsorg (Muiznich 2014:17).⁸⁰ Disse anslagene er imidlertid svært usikre.

Det eksisterer per i dag svært lite forskning på nasjonale minoriteter og barnevern (jf. Aarset & Nordvik, 2015; Lidén, 2005). Dette gjelder også for

⁷⁷ Norske rom fikk sammen med jøder, kverner, romanifolk/tatere og skogfinner status som nasjonal minoritet da Norge ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter i 1999. Samer har status som urfolk.

⁷⁸ Rom som er nylig ankomne migranter fra Romania og andre østeuropeiske land, regnes ikke til gruppen, og har ikke status som nasjonal minoritet i Norge.

⁷⁹<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2751937&SecMode=1&DocId=2272542&Usage=2> s. 17

⁸⁰ Engebriksen viser til anslag på 30–40 rom barn (Engebriksen 2016:84).

den norske rombefolkningen, med noen unntak av masteroppgaver og mindre studier (se for eksempel Persson 2014). Når det gjelder den samiske befolkningen er det gjort noe mer, men forskningen er fortsatt svært begrenset (for eksempel Saus, 2004, 2008). Det foreligger heller ingen oversikt over omfanget av barn og unge i barnevernet som har bakgrunn som urfolk eller nasjonal minoritet. Den eksisterende statistikken er basert på barn og foreldres landbakgrunn. Etnisitet registreres ikke, dermed blir urfolk og nasjonale minoriteter registrert som norskfødte med norskfødte foreldre.

Selv om fokuset i dette kapitlet er på norske rom, mener vi at funnene og analysen har relevans for andre grupper også, og det blir trukket linjer til andre nasjonale minoriteter og samer. Alle disse er minoritetsgrupper som har vært hardt rammet av intolerant minoritetspolitikk. Romanifolk/tatere og samer har vært gjenstand for fornorskings- og assimileringpolitikk, mens norske rom har i perioder vært utsatt for en streng utestengelsespolitikk. Barn var særlig sårbare og ble brukt som et redskap i politikken norske myndigheter førte overfor disse gruppene på 1900-tallet, hvor blant annet omsorgsovertakelser ble brukt som et politisk virkemiddel (Aarset & Lidén, 2017; Aarset & Nordvik, 2015; Lidén, 2005). Dette historiske bakteppet har innvirkning på møtet mellom familier fra disse gruppene og barnevernet. I tillegg har personer fra disse gruppene egne vern som nasjonale minoriteter og urbefolkning.

Saker i vårt materiale

Av de 91 vedtakene og saksmappene vi har gjennomgått har vi kun funnet fem saker som omhandler norske rom barn. To av disse er omsorgsovertakelser, to er klagebehandling av vedtak om midlertidig plassering (§ 4-6 annet ledd), én er nekt av samvær (§ 4-19) og en er adopsjonssak (§ 4-20). I sakene om nekt av samvær og adopsjon ligger det informasjon om omsorgsovertakelsessaken i saksmappene. I disse to sakene ble selve omsorgsovertakelsen vedtatt noen år før perioden vi har hentet saker fra (2015–2016). Vi har likevel valgt å inkludere dem fordi vi fant så få saker angående denne gruppen. To av de fem sakene har vært del av dybdeundersøkelsen, som vil si at vi har gått igjennom hele saksmappen.

Alle sakene angående rom er fra Fylkesnemnda i Oslo og Akershus. Søket i Lovdata for årene 2015 og 2016 ga ingen treff på slike saker.⁸¹ Da vi gjorde et åpent søk, fant vi to saker, begge fra Fylkesnemnda i Oslo og Akershus i 2012. I tillegg til at norske rom er en liten befolkningsgruppe, kan det være andre grunner til at vi ikke har funnet flere saker i Lovdata. Det kan blant annet skyldes at saker angående norske rom er vanskelig å anonymisere, eller at de regnes som særlig kompliserte, slik at nemndledere ikke tar dem med blant de sakene de velger å legge ut i Lovdata (jf. kapittel 3 hvor vi skriver om kriterier for utvelgelse av saker til Lovdata). Materialet vi har på norske barn og familier med rombakgrunn er med andre ord svært begrenset. Vi vil imidlertid peke på noen aspekter som går igjen i disse fem sakene, og sette dette i sammenheng med det vi vet om nasjonale minoriteter og barnevernet.

Felles for de fem sakene er at foreldrene har liten eller ingen utdanning og mangler tilknytning til det formelle arbeidsmarkedet. De er også rus-avhengige, involvert i kriminell virksomhet og sliter med psykiske problemer. Bekymringsmeldingene som utløser barnevernssaken omhandler i all hovedsak bekymring for barnas generelle omsorgssituasjon, ofte knyttet til foreldres rusmisbruk og/eller fars vold mot mor. Ingen av bekymringsmeldingene handler om fysisk vold mot barna. Bekymring meldes fra instanser som barnevernvakten, helsepersonell (sykehus, lege, psykiater, helsestasjon), NAV/ sosialtjenesten og barnehage.

På den ene side ser dette ut til å være familier som barnevernet har hatt kjennskap til over lang tid, i noen tilfeller over flere generasjoner. På den andre side har familiene flyttet mye, i enkelte tilfeller også over landegrensene, og barnevernssakene involvere derfor flere barnevernkontor. En av de fem sakene strakk seg fra barnet var et halvt år gammel til det var ni år, og involverte minst seks barneverntjenester.⁸² Den aktuelle familien flyttet en rekke ganger, blant annet for å slippe unna når barneverntjenesten vedtok akutt-plassering. I løpet av de ni årene ble det truffet fem akuttvedtak som ikke ble gjennomført fordi barneverntjenestene ikke fant barnet. Hver gang en ny

⁸¹ Vi søkte med ordene «norsk rom», «rom», «sigøyner», tillegg til «reisende», «romani» og «tater». Romanifolk/tatere tilhører en egen nasjonal minoritet, men av erfaring vet vi at det er en tendens til at disse to gruppene blandes sammen av storsamfunnet og av offentlige instanser (se også Aarset og Nordvik 2015). Begrepet «reisende» brukes til tider om og av begge gruppene.

⁸² Første oppgitte bekymringsmelding kom da barnet var et halvt år og omsorgsovertakelsen fant sted da barnet var ni år gammelt.

barneverntjeneste kom i kontakt med barnet og familien etter en flytting, ser det ut til at prosessen med undersøkelse og tiltak startet på nytt. Informasjonsflyten mellom ulike barnevernkontor og mellom barnevernet og andre instanser ser ut til å ha fungert dårlig, og tiltakene gjenspeiler ikke alvorlighetsgraden i bekymringsmeldingene. Et eksempel er når det settes inn miljøarbeider i hjemmet og samarbeidsmøter i barnehagen, når situasjonen er at mor soner en dom for vold (ikke mot barna), og helsepersonell har uttrykt sterk bekymring fordi far sliter med alvorlig psykisk sykdom.

I denne saken, og i enkelte av de andre sakene, er det prøvd ut en rekke ulike tiltak. Blant annet finner vi råd og veiledning, familieråd, økonomisk støtte og opphold på foreldre–barn-senter, ruskontroll, miljøarbeider, og samarbeidsmøter, men tiltakene ser ikke ut til å ha fungert. Basert på det begrensede materiale vi har, og med alle de forbehold det medfører, sitter vi igjen med et inntrykk av at barneverntjenestene sliter med å oppnå god kontakt med foreldrene og finne tiltak som fungerer i disse sakene. Dette kan skyldes at familiene har sammensatte problemer og at familiene flytter ofte. En faktor som nok også spiller inn her, er rombefolkningens marginale posisjon og deres relasjon til storsamfunnet som ofte er preget av mistillit (Engebrigtsen, 2015).

Vi har ikke funnet informasjon om at barneverntjenesten har benyttet tolk i kontakten med norske rom eller i tiltakene som er satt inn i de aktuelle familiene. Dette stemmer overens med funnene i rapporten «Barnevernets arbeid med vold i minoritetsfamilier» (Haugen m.fl., 2017). Her kommer det blant annet frem at barneverntjenestene sjelden benytter tolk i møter med norske rom, fordi de ansatte mener at klienten kan godt nok norsk. Norske rom forteller imidlertid selv, at selv om de snakker norsk dagligtale, så kan de ha vansker med å forstå barneverntjenestens fagspråk. De forteller om episoder hvor behovet for tolk har vært der og hvordan den manglende tolkebruken fører til misforståelser og mistillit (ibid.:40–42). Vi kan heller ikke finne at det er benyttet personer med spesifikk kulturkompetanse i arbeidet med norske rom. Det er ikke oppnevnt sakkyndige i forbindelse med fylkesnemndssakene. Personer tilknyttet Romtiltaket⁸³ har imidlertid i noen tilfeller vitnet i forhandlingsmøtene i fylkesnemnda. Det ser ut til at det er først når sakene når

⁸³Romtiltaket tilbyr veiledning for personer fra den nasjonale minoriteten rom. Romtiltaket bistår blant annet rom i møte med offentlige instanser og bidrar til å formidle kunnskap om roms kultur og livssituasjon til majoritetssamfunnet. Se <http://romtiltaket.no/>

domstolene, at fagpersoner med særlig kompetanse på romkultur og rommiljøet i Norge trekkes inn.

For øvrig ser det ut til at barneverntjenesten og nemnda i liten grad reflekterer rundt betydningen av språklige og kulturelle forskjeller. Det trekkes ikke inn i vurderingene om språklige og kulturelle forskjeller kan ha medvirket til at hjelpetiltakene ikke har fungert etter hensikten. Det er også svært få refleksjoner rundt hvordan relasjonen mellom storsamfunnet og norske rom, og roms erfaringer med utestengelse og diskriminering, kan være med på å forme romfamiliers møte med det norske barnevernet.

Plassering etter omsorgsovertakelse

Diskusjonen om rom og barnevern har i stor grad vært knyttet til fosterhjems plasseringer. Personer med rombakgrunn har kritisert barnevernet for å plassere barn i fosterfamilier som ikke selv er rom, slik at barna dermed mister sin identitet som rom og assimileres inn i det norske storsamfunnet (jf. Engebrigtsen, 2016; Persson, 2014). Regelverket gir klare føringer for barnevernets vurderinger ved valg av fosterhjem: Det skal legges avgjørende vekt på hensynet til barnets beste. Barnets egenart og særlige behov fremheves, så vel som formålet med plasseringen, plasseringens forventede varighet og barnets behov for samvær og annen kontakt med familie. Videre skal barnevernet ta tilbørlig hensyn til ønskeligheten av kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.⁸⁴ I tillegg til de generelle bestemmelsene i barnekonvensjonen, barnevernloven og fosterhjemsforskriften, har norske rom, som nasjonal minoritet, bestemte rettigheter uttrykt blant annet i Europarådets rammekonvensjon for vern av nasjonale minoriteter. Her er artikkel 5 om å respektere kultur og legge forholdene til rette for at de kan fremme og videreutvikle sin kultur, særlig aktuell.

Å rekruttere nok og passende fosterhjem er vanskelig generelt, og det å finne fosterhjem for minoritetsbarn kan være ekstra vanskelig. Ikke overraskende er det særlig krevende for barnevernet å finne fosterhjem i rombefolkningen. Dette handler blant annet om at det er en liten folkegruppe med nære og tette slektsbånd. Den samme diskusjonen pågår i forhold til fosterhjem og romanifolk/tatere, selv om dette er en større og mer sammensatt gruppe når det

⁸⁴ Jf. Barnekonvensjonen art. 30 og 20-3, Bvl. § 4-15, Forskrift om fosterhjem § 4, Forskrift om tilsyn § 8, Forskrift om medvirkning og tillitsperson kap. 2 § 3 Prop. L 106 (2012-2013), NOU 2012:5.

gjelder hvor i landet de bor, utdanningsnivå, levekår og levemåte (Aarset & Nordvik, 2015:188). Mangelen på fosterhjem fra nasjonale minoriteter kan imidlertid også handle om negative holdninger til disse gruppene og at de derfor ikke oppfattes som potensielle fosterhjem. Et annet poeng her er at rom er en overnasjonal befolkningsgruppe. De flytter seg imellom og har nettverk og slektninger i en rekke europeiske land. En refleksjon rundt om romfamilier i andre land enn Norge kan fungere som fosterfamilier, kan derfor være aktuell.

Plassering etter omsorgsovertakelse er et tema i fylkesnemndsvedtakene, både i partenes anførsler og i nemndas vurderinger. Foreldre, ved advokat, understreker betydningen av å bevare barnas kulturelle, etniske og språklige bakgrunn og deres rettigheter som nasjonal minoritet. De anfører, at for at barna skal vokse opp med kjennskap til sin kultur og romanes, må de vokse opp sammen med andre med rombakgrunn. Barnevernet og nemnda argumenter for at barnas behov for å vokse opp uten omsorgssvikt veier tyngre enn hensynet til kulturell, etnisk og språklig bakgrunn. De viser til at det er vanskelig å skaffe til veie romfosterhjem. Det argumenteres med andre ord for det er til barnets beste med en omsorgsovertakelse selv om dette innebærer et mulig tap av språk, kultur, nettverk og livsanskuelse. Vi ser imidlertid en tendens til at hensynet til kultur og språk diskuteres og vurderes som om dette er noe som eksisterer løsrevet fra hensynet til barnets beste, og ikke som noe som er en inkorporert del av dette hensynet. Slik vi forstår det, henger dette sammen med hvilken forståelse av kultur og språk vurderingene hviler på. Vi aner en tendens til at kultur og språk blir forstått som noe tingliggjort og individuelt, og i mindre grad som kollektive livsanskuelser og praksiser. I ett av vedtakene skriver nemnda dette:

Selv om en omsorgsovertakelse og derpå følgende plassering i fosterhjem også er forbundet med flere usikre faktorer, herunder risikoen for at tilhørigheten til romkulturen blir svekket, anser nemnda etter en samlet vurdering at det er til barnas beste med en omsorgssituasjon under offentlig omsorg i et fosterhjem med trygghet og stabilitet, utviklingsstøtte og oppfølging av barnas behov.

En annen fylkesnemnd skriver:

Nemnda kan ikke se at rettigheten til å bli oppdratt som rom og lære deres kultur og språk er til hinder for omsorgsovertakelse og viser til RG⁸⁵ 2007 s. 1012 blant annet når det gjelder fosterforeldre og vansker

⁸⁵ Rettens Gang – et juridisk tidsskrift.

med å finne fosterforeldre med samme kulturelle bakgrunn: ‘Lagmannsretten bemerker at ut fra de opplysninger om romfolkets kultur som er fremkommet i saken, er det generelt lite trolig at personer som lever innenfor denne kulturen, vil kunne tilfredsstillende de kravene som stilles til fosterforeldre for barn med slike særlige omsorgsbehov som det er tale om i denne saken’.

Nemnda ser det med andre ord som lite sannsynlig at barnevernet har mulighet til å finne romfosterhjem som barna kan plasseres i.

Muligheten for at barna mister sin identitet og kontakt med rombefolkningen forsterkes i enkelte av sakene ved at samvær med foreldre er begrenset eller nektet og at barna er plassert på sperret adresse. Det ser ut til at foreldrenes svake tilknytning til det norske storsamfunnet og mange flyttinger, samt tidligere tilfeller hvor foreldrene skal ha gjemt barna eller bortført dem for at barnevernet ikke skal kunne få tak i dem, fører til barna plasseres på sperret adresse og at samvær begrenses eller nektes (se også Persson, 2014:44). I ett av vedtakene trekkes dette inn i nemndas vurdering på denne måten:

Dersom foreldrenes ikke skal ha samvær med foreldrene, øker risikoen for at barnas kontakt med romkultur svekkes. Nemnda legger imidlertid til grunn at det å leve i skjul i en situasjon med omsorgssvikt eller stadig å bytte fosterfamilie, vil innebære så mange risikomomenter at en samværsnektelse samlet sett vil være til barnas beste.

Videre understreker nemnda i dette vedtaket at «det er viktig at barneverntjenesten legger til rette for at barna gis impulser som språklig og kulturelt styrker deres identitet som rom». I et annet vedtak viser nemnda til at barnas rettigheter som nasjonal minoritet «kan ivaretas på annen måte enn gjennom fosterhjemsplassing i en romfamilie».

HENSYNET TIL KULTUR, ETNISITET OG SPRÅK ETTER OMSORGSOVERTAKELSEN

I sakene angående norske rombarn som vi har gjennomgått blir, som vi har sett, hensynet til kulturell bakgrunn tatt opp i vedtakene, men det vurderes som vanskelig å etterfølge i betydningen av å plassere barna i romfosterhjem eller gjennom samvær med biologiske foreldre. Språklig, kulturell og religiøs tilhørighet må dermed følges opp på andre måter. En sentral problemstilling blir dermed hva barnevernet og fosterhjemmene gjør for å sikre kontinuitet i barnets etniske, religiøse og/eller språklige tilhørighet. Hva gjøres for å heve

kompetansen blant fosterforeldre og institusjoner om samisk kultur, nasjonale minoritetskulturer og etniske minoriteter, og for å heve kompetansen blant fosterforeldre om hvordan kulturelle rettigheter kan ivaretas i praksis?

Vår studie omhandler prosessen frem til og med omsorgsovertakelsen er vedtatt, og datamaterialet inneholder derfor i liten grad informasjon om hva som skjer etter at omsorgsovertakelsen er vedtatt. Som nevnt over, er imidlertid en av sakene vi har gjennomgått en sak angående samtykke til adopsjon av et barn med rombakgrunn. I denne saksmappen lå det ved en rapport fra tilsynsfører, det vil si den personen som skal kontrollere barnets situasjon i fosterhjemmet (jf. forskrift om fosterhjem § 8). Rapporten utgjør et skjema som skal fylles ut av tilsynsføreren. Under ett av punktene i skjema heter det at tilsynsføreren skal «beskriv[e] hvordan fosterbarnets kultur, språk, etnisitet og religion blir fulgt opp i fosterhjemmet». I den konkrete rapporten har tilsynsføreren skrevet under dette punktet: «Jeg kjenner lite til fosterbarnets bakgrunn og om det er spesielle forhold fosterfamilien bør ta hensyn til når det gjelder fosterbarnets bakgrunn». Verken der eller andre steder i skjemaet kommer det frem at barnet er av romslekt.

I veilederen fra 2015 for tilsyn med barn i fosterhjem presiseres det: «I alle tilfelle bør tilsynspersonen alltid ha kunnskap om det enkelte barns kultur. Dette må fosterhjems kommunen sørge for at tilsynspersonene får før første tilsynsbesøk» (Bufdir, 2015:30). Ifølge forskrift om fosterhjem § 8 er formålet med tilsyn «å føre kontroll med at barnet får tilfredsstillende omsorg i fosterhjemmet og at de forutsetninger som ble lagt til grunn for plasseringen blir fulgt opp». Det er barneverntjenesten i den kommunen der fosterhjemmet ligger som har ansvaret for at det blir ført tilsyn og som har ansvar for å gi nødvendig informasjon om barnet til tilsynsfører.⁸⁶ Vi vet ikke hva som er årsaken til at tilsynsføreren i denne saken ikke kjenner til barnets bakgrunn.

De andre sakene i vårt materiale handler om prosessen frem til omsorgsovertakelsen og inkluderer derfor ikke denne type informasjon. Vi kan derfor ikke si om denne tilsynsrapporten er et enestående tilfelle, eller om den er eksempel på noe som er mer utbredt. Dette er imidlertid noe som bør undersøkes videre i en egen studie. Hvis det argumenteres for at hensynet til kultur, religion og språk, samt til nasjonale minoriteters særegne rettigheter, kan ivaretas på andre måter enn gjennom fosterhjem med samme bakgrunn som

⁸⁶Dette gjelder også dersom fosterhjems kommunen er en annen enn omsorgskommunen.

barnet, så må det legges til rette for at dette følges opp og at fosterhjemmene får informasjon og veiledning om hvordan dette kan gjøres. Hvis barneverntjenesten og fylkesnemnda anser dette som vanskelig eller umulig å gjennomføre, er det viktig å være åpen om slike dilemmaer. Det er uheldig dersom henvisninger til at hensynet til kultur og språk må «følges opp på andre måter» får karakter av kun å være tomme fraser og formaliteter.

Nasjonale minoriteter og barnevernet

Selv om fokuset i dette kapitlet er på norske rom, mener vi at funnene og analysen vil ha relevans for andre nasjonale minoriteter enn norske rom, og da tenker vi særlig på barn og familier med romani-/taterbakgrunn.

Møtet mellom barnevernet og nasjonale minoriteter vil både ha felles trekk med møtet mellom barnevern og befolkningen for øvrig, men vil også dele mange av aspektene som gjør seg gjeldende i møtet mellom barnevernet og andre minoritetsgrupper. For eksempel gjelder dette språk og kulturelle forskjeller i syn på hva en god barndom er og på forholdet mellom individ og stat. Et aspekt som kanskje er særegent for rom, andre nasjonale minoriteter og samer, er deres posisjon i samfunnet som norske «pluss noe mer». Vi tenker da på at de kan bli stående i en mellomstilling hvor de blir oppfattet som «så norske» at tolking og særskilt kompetanse ikke blir sett på som nødvendig, samtidig som en del individer tilhørende disse gruppene selv vil oppfatte seg som språklig og kulturelt annerledes enn «det norske». Det kan føre til at tolker eller personer med spesifikk kulturkunnskap ikke benyttes, selv om familiene selv kanskje vil mene det er nødvendig. Denne typen kompetanse ser ut til først å bli trukket inn når situasjonen har eskalert, omsorgsovertakelsen er gjennomført og saken er klaget inn for rettssystemet. Et spørsmål her blir da om tidligere bruk av særskilt kompetanse kunne styrket relasjonsbyggingen, motvirket mistillit og bidratt til adekvate og gode tiltak.

I tillegg vil en del familier, fra nasjonale minoriteter og den samiske befolkningen, bære med seg tidligere opplevelser som kan prege møter med myndighetsinstanser på bestemte måter. For romanifolk/tatere handler det om den fornorskning- og assimileringspolitikken som norske myndigheter førte via den kristne, private organisasjonen Norsk Misjon blant hjemløse, og den redselen for og mistilliten til norske myndigheter dette har medført (NOU 2015:7). For norske rom handler det blant annet om utestengelsespolitikken

som ble ført i mellomkrigstiden, men også om senere tids politikk og fordommer. For noen vil det handle om egne opplevelser med diskriminering og fordommer, mens andre primært vil være preget av tidligere generasjoners erfaringer og traumer. Når det gjelder både rom og romanifolk/tatere, er det en tendens til at historien og politikken som har vært ført overfor disse gruppene er lite kjent i majoritetsbefolkningen. Representanter for offentlige instanser er ofte ikke bevisst på hvordan møtet med instanser som for eksempel barnevernet kan være preget av det historiske bakteppet.

Samtidig, som Hilde Lidén (2015) påpeker, kan den historiske innsikten i behandlingen av minoritetsgrupper føre til en handlingsvegring hos for eksempel barnevernsmyndigheter som begrunnes med kulturell sensitivitet. Noe som kan føre til at barn fra minoriteter ikke behandles likt med andre barn når de opplever omsorgssvikt og dermed ikke får den hjelpen fra barnevernet de har behov for. Materialet vårt er så pass begrenset at det er vanskelig å si noe om dette er tilfelle i barnevernets møte med disse gruppene i dag. I den tidligere nevnte saken hvor det går ni år og fattes fem eller seks akuttvedtak før barnevernet begjærer omsorgsovertakelse, blir vi imidlertid sittende igjen med en følelse av at barneverntjenesten har strukket seg vel langt for å komme foreldrene i møte, og at dette har gått ut over barnet ved at det over mange år har levd med omfattende omsorgssvikt.

Barnevernssaker angående nasjonale minoriteter er med andre ord saker hvor individuelle og kollektive hensyn veies mot hverandre, og hvor hensynet til minoritetsgruppers kultur, språk og religion settes opp mot hensynet til det individuelle barnets beste. Her brytes også barnevernets individorientert perspektiv på barn og barnets beste, mot rombefolkningens mer kollektivt orienterte perspektiv. I et kapittel om norske rom og barnevern, beskriver Ada Engebrigtsen det som om barn med rombakgrunn «faller i mellom» («lost between»), ikke bare mellom ulike normer for godt foreldreskap og god barndom, men også mellom internasjonale konvensjoner for beskyttelse av individer og beskyttelse av minoriteter (Engebrigtsen, 2016). Avveiningen mellom de ulike hensynene og forståelsene av hva som er barnets beste skaper dilemmaer, og det finnes ikke alltid klare svar på hva som er den beste løsningen. En av utfordringene for barnevernet og fylkesnemnda er derfor å klare «å stå i» og forholde seg til disse dilemmaene, uten å ty til løsninger som kun er formaliteter.

11 Transnasjonale dimensjoner

I dette kapitlet tar vi for oss et bestemt aspekt ved noen av sakene i vårt datamateriale, nemlig at barnet og familien har sterk tilknytning til andre land enn Norge, enten fordi de nylig er kommet hit eller har et svakt oppholdsgrunnlag, eller fordi barnet oppholder seg i det andre landet. Først skisserer vi kort hvordan økende globalisering og migrasjon får konsekvenser for folks familieliv og for de praksiser som barnevernet befatter seg med. Dernest ser vi på barnevernets og fylkesnemndas håndtering av ulike typer saker. Fremstillingen bærer preg av at materialet er begrenset, særlig når det gjelder saker om barn som oppholder seg i utlandet. Hovedvekten ligger derfor på familier som oppholder seg i Norge med uavklart oppholdsstatus.

Barnevernets arbeid med saker som har tilknytning til flere land er i liten grad berørt i norsk barnevernsforskning. Enkelte studier med fokus på tvangs-ekteskap og ufrivillige utenlandsopphold, har påpekt behovet for mer kunnskap om og oppmerksomhet rundt slike saker i barnevernet (Lidén mfl. 2014, Lidén & Bredal 2017, se også Köhler-Olsen 2017).

Transnasjonalt familieliv

Økende globalisering medfører at stadig flere familier beveger seg over nasjonale grenser og har tilknytning til flere land, både identitets-, familiemessig og rettslig. Det er blitt vanlig å snakke om *transnasjonale familier*, når vi har med migranter å gjøre. Transnasjonal sikter da til at familien ikke bare flytter fra ett land til et annet, men at de opprettholder tilknytningen til flere land og lever livene sine på tvers av nasjonalstatlige grenser (Lidén 2017). Det handler både om å opprettholde bånd til slektninger, men også om ulike former for investeringer i flere land på én gang, identitetsmessig, økonomisk og på andre måter. I denne forstand, vil mange av familiene i vårt materiale leve transnasjonale liv. Dette kapitlets tema er imidlertid basert på de tilfellene der tilknytningen til et annet land har særlig betydning for barnevernssaken.

Også barns behov for beskyttelse får i økende grad transnasjonale og internasjonale dimensjoner. De siste årene har stadig flere slike saker voldt hodebry for norske myndigheter. Det handler for det første om barnevernets håndtering av saker der barn som oppholder seg i og/eller har bosted i Norge har tilknytning til andre land. I flere profilerte saker har norsk barnevern fått

sterk kritikk i utenlandske media og diplomatiske kanaler etter omsorgsovertakelsessaker der foreldrene har utenlandsk bakgrunn. Foreldrene og deres støttespillere mobiliserer gjerne både myndighetene i sitt opprinnelsesland, ambassader i Norge, og trossamfunn og aktivister her og i andre land, for å fremme sin sak. Sakene som har blitt kjent, har gjerne handlet om barn av arbeidsmigranter, hovedsakelig fra Baltikum og Øst-Europa, men også fra India. En annen problematikk, som media i mindre grad har tatt tak i, er barn i familier med uavklart eller manglende oppholdstillatelse i Norge, som vi kommer tilbake til om litt.

I den aller siste tiden har det imidlertid vært særlig fokus på den andre siden av transnasjonal barnebeskyttelse, nemlig norske barn som oppholder seg i utlandet. Her tenker vi på barn og unge som enten er norske statsborgere eller på andre måter har sterk tilknytning til Norge, som sendes eller etterlates i foreldrenes opprinnelsesland mot sin vilje. I noen tilfeller handler det om familier der barnevernet har satt i gang undersøkelse eller allerede er inne med tiltak, og der foreldrene velger å sende barnet til utlandet, alene eller sammen med forelder og/eller søsken, for å unngå barnevernets inngripen. Dersom barnevernet allerede har fattet vedtak om omsorgsovertakelse, ville dette regnes som ulovlig barnebortføring etter straffeloven (§ 261).

Norsk barnevernlov har i varierende grad vært tilpasset en situasjon med økende globalisering og migrasjon. I møte med barn som krysser grenser har den på én og samme tid vært en inkluderende og ekskluderende lov. Den gjelder for alle barn som oppholder seg i Norge, også for dem med svak tilknytning til landet, som asylbarn og barn med manglende oppholdstillatelse. Derimot gjaldt den inntil nylig ikke for barn som har vanlig bosted i Norge, men oppholder seg i utlandet (Lidén mfl. 2014, Lidén & Bredal 2017). I juli 2016 ble barnevernlovens bestemmelse om geografisk virkeområde, § 1-2, endret. Barnevernloven § 1-2 lyder nå slik:

Lovens bestemmelser om tjenester og tiltak gjelder når barn har vanlig bosted og oppholder seg i riket. Lovens bestemmelser om tjenester og tiltak gjelder også for barn som er flyktninger eller er internt fordrevne, eller når barnets vanlige bosted ikke lar seg fastsette. For barn som har vanlig bosted i riket, men som oppholder seg i en annen stat, gjelder §§ 4-12 og 4-24. For barn som oppholder seg i riket, men som har vanlig bosted i en annen stat, gjelder §§ 4-4, 4-6, 4-7, 4-9, 4-10, 4-11, 4-25, 4-26 og 4-29.

Denne lovendringen innebærer at barn med vanlig bosted i Norge som oppholder seg i utlandet har sterkere vern enn tidligere. Særlig gjelder dette der barnet oppholder seg i et land som har sluttet seg til samarbeidet under *Haag-konvensjon av 19. oktober 1996 om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse, fullbyrding og samarbeid når det gjelder foreldreansvar og tiltak for beskyttelse av barn*. Barnevernets forpliktelser overfor barn som oppholder seg i land som ikke er med i dette samarbeidet, har vært diskutert den siste tiden. Vi oppfatter at den rettslige situasjonen er noe uavklart, og viser til at det pågår et arbeid med retningslinjene for slike saker.⁸⁷

Norske barn som oppholder seg i utlandet

Dersom et barn som oppholder seg midlertidig i utlandet, ikke har det bra, er uten forelder med omsorgsansvar, eller oppholder seg der ufrivillig, kan det være en sak for barnevernet. Det kan også være tilfeller der en forelder tar med seg barnet til utlandet for å unngå barnevernet. Slike saker omfatter både familier med innvandrerbakgrunn og etnisk norske familier (Lidén mfl. 2014:24).

I vårt datamateriale har vi kun én sak angående barn som oppholder seg i utlandet og hvor bvl § 1-2 blir trukket inn i fylkesnemndsbehandlingen. Her har begge foreldre majoritetsbakgrunn og oppholder seg i et europeisk land sammen med barnet. I fylkesnemnda hevder foreldrene at saken må avvises da nemnda ikke har kompetanse til å behandle saken. De viser til kravet i § 1-2, om at barnet må ha vanlig bosted i Norge, og hevder at barnet ikke har slik tilknytning. De mener at saken skal behandles i landet barnet har sin sterkeste tilknytning, og at dette er landet de oppholder seg i – ikke Norge. Kommunen/barneverntjenesten mener derimot at foreldrenes og barnets primære tilknytning er til Norge og ikke til oppholdslandet, noe som ut fra opplysningene i saken ellers synes rimelig. Fylkesnemnda støtter barneverntjenestens vurdering og skriver i vedtaket at oppholdet i utlandet fremstår som «å være av kortvarig karakter og motivert av å unnsnippe norske barnevernsmyndigheter». Nemnda vurderer altså at barnet har sitt «vanlige bosted» i Norge i henhold til den nye § 1-2 andre ledd første punktum.

⁸⁷ Se «tiltak 7: Forbedre retningslinjene om etterlatte barn i utlandet» i *Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse* (Justis- og beredskapsdepartementet 2017).

Barnevernflukt

I minst sju av sakene i breddeundersøkelsen er det snakk om at barneverntjenesten er redd for at foreldrene vil ta med barna ut av landet, og i én av sakene bortfører foreldrene barna fra fosterhjemmet der de er plassert på sperret adresse. Et eksempel gjelder en tenåringsjente som rømte hjemmefra og ba politiet om hjelp. Barnevernet kjente ikke familien fra før. Ifølge barnevernvaktas rapport fra første besøk hos foreldrene, sa far at han mente datteren burde flytte tilbake til opprinnelseslandet. Barnevernvakta vurderte at det var overveiende sannsynlig at foreldrene ville sende henne ut av landet, og anbefalte at hun ble plassert uten at foreldrene fikk vite hvor hun var. Barneverntjenesten fulgte opp med akuttplassing og sperret adresse. Samme dag sendte foreldrene jentas lillebror til slekt i opprinnelseslandet, mens begge foreldre ble værende i Norge. Her var det uten tvil barnevernets involvering i familien som utløste denne reaksjonen. Saken reiser spørsmål om hvorvidt barneverntjenesten burde vurdert risikoen for utsendelse av det yngre barnet, og eventuelt be om å få oppbevare passet hans.⁸⁸

Saken illustrerer dessuten at en slik utsending av søsken kan få følger for barnevernssaken, fordi barnet eller ungdommen kan oppleve skyldfølelse og sorg fordi hans eller hennes kontakt med barneverntjenesten har fått slike følger. I referat fra barneverntjenestens samtaler med jenta fremgår det at hun bekymrer seg for broren og føler skyld for at han ikke lenger får bo med foreldrene og kanskje ikke kommer til å vokse opp i Norge. Her har saksbehandler notert at hun forklarte for jenta at barneverntjenesten ikke kan «følge med om, når og eventuelt hvis lillebroren kommer til Norge». Vi stusser ved denne vurderingen, og stiller spørsmålstegn ved om dette er en riktig tolkning av barnevernloven. For øvrig oppfatter vi at det hersker betydelig usikkerhet med hensyn til hvordan barneverntjenesten kan og skal håndtere saker der det er bekymring for at barn føres ut av Norge, eller der dette har skjedd. Slik usikkerhet fremkom også i en undersøkelse som Trondheim kommunerevisjon nylig gjennomførte, om barn som var blitt borte for barneverntjenesten (Trondheim kommune 2016).

Saker der foreldre tar barnet ut av landet etter at det foreligger vedtak om omsorgsovertakelse, er muligens mer avklarte, siden det er tydelig definert som ulovlig i straffeloven. Dette er som nevnt tilfelle i én av sakene vi har

⁸⁸ Barnevernet kan ikke beslaglegge pass, men kan be politiet vurdere å gjøre det.

gjennomgått. Her ser det ut til at barnevernet raskt kontakter politiet etter at foreldrene bortfører barna fra fosterhjemmet, og politiet finner familien i utlandet. Foreldrene blir pågrepet og tiltalt for ulovlig barne bortføring.

Barn som gjenforenes med foreldre som allerede bor i Norge

En annen kategori saker som har dukket opp i materiale vårt, er saker der en eller begge foreldre har bodd i Norge i flere år, mens barnet er relativt nyankommen. Dette er saker hvor barna av ulike grunner har vokst opp i et annet land hos andre omsorgspersoner enn foreldrene/forelderen som befinner seg i Norge. Årsakene kan være flere, for eksempel at en eller begge foreldre migrerer til utlandet for å kunne tjene penger og forsørge familien, mens barna blir boende med den gjenværende forelderen eller andre slektninger som besteforeldre, onkler og tanter (Carling mfl. 2012, Lidén 2017). I mange samfunn er det vanlig at barneomsorg er mer kollektiv, ved at barn flyttes mellom forskjellige hushold og ulike familiemedlemmer for kortere eller lengre perioder, uten at dette er noe problematisk i seg selv. For en del barn kan det imidlertid være sårt og vanskelig å vokse opp adskilt fra foreldre som bor i et annet land. Gjenforening mellom foreldre og barn, ved at barna flytter til foreldrene i det nye landet, kan både være etterlengtet og utfordrende (Zentgraf & Chinchilla 2012). Det innebærer en reetablering og reforhandling av foreldre–barn-relasjonen som i noen familier kan skape spenninger og konflikter (Carling mfl. 2012). Barna skal bli kjent med foreldrene i et land hvor de ikke kjenner språk og kultur, og i noen tilfeller skal de også forholde seg til at mor eller far har stiftet ny familie (Zentgraf & Chinchilla 2012). Hvis foreldrene i tillegg har søkt om gjenforening for barnet mer av plikt enn av ønske om å yte god omsorg, og/eller hvis foreldrene selv sliter med økonomiske, sosiale eller psykiske problemer, kan gjenforeningen være ekstra vanskelig. Slike utfordringer gjenspeiles i noen av sakene vi har gjennomgått.

SAKER I VÅRT MATERIALE

Vi har funnet fem saker som kan plasseres i denne kategorien, hvorav fire kun er belyst gjennom fylkesnemndas vedtak, mens vi i den femte saken har hatt tilgang på saksmappen. Felles for sakene er at barna ikke er i det yngste alderssjiktet. I tre av sakene er barna i barneskolealder, mens de tre andre gjelder tenåringer mellom 14 og 17 år. Tre saker handler om barn som gjenforenes med far som har bodd i Norge i lengre tid. Barna har bodd sammen med mor i

hjemlandet og flytter til far i Norge når mor dør eller blir alvorlig syk. To saker dreier seg om barn som har bodd hos besteforeldre i hjemlandet før de gjenforenes med begge foreldre i Norge. I den siste saken gjenforenes to tenåringsgutter med mor i Norge etter å ha bodd hos far i hjemlandet. Et gjennomgående trekk i disse sakene, er at de første bekymringsmeldingene kommer relativt raskt etter at barna kommer til Norge, fra et par måneder til et halvt år, og at det er barnas skoler som melder. Bekymringen går på at barna ikke blir fulgt opp av foreldrene, at de er mye overlatt til seg selv og virker ulykkelige. I én av sakene gjelder meldingen foreldres vold mot barn. For øvrig er det et fellestrekk, at omsorgsovertakelsen skjer relativt raskt etter barnet kommer til Norge, og at familien er ny for barneverntjenesten. Barnevernet har lite informasjon om foreldrene, men også om barnas oppvekst før de kom til Norge.

For å utdype noen av utfordringene ved denne type saker, skal vi se nærmere på den saken der vi har gjennomgått hele mappen. Den gjelder to gutter som er oppvokst sammen med far i opprinnelseslandet og så flytter til mor i Norge når de kommer i tenårene. Det kommer ikke klart frem hvorfor ungdommene flytter. Skolen melder bekymring fordi guttene virker ensomme og deprimerte, har store problemer med å finne seg til rette på skolen og aggressiv atferd. Det viser seg også at de i praksis er analfabeter og har store problemer med å lære seg norsk. Barneverntjenesten åpner undersøkelsessak og fatter vedtak om veiledning av mor, men det ser ikke ut til at de kommer i en posisjon hvor det var mulig å gjennomføre dette. Ifølge barneverntjenesten er mor lite interessert i å følge opp ungdommene. Guttene selv sier at de føler de ikke kjenner henne og at det er lite kommunikasjon mellom dem. Mor gir også uttrykk for at hun ikke forstår seg på sønnene. Etter at den ene av guttene er innblandet i voldsepisoder på skolen og sier til barneverntjenesten at han ikke vil bo hos moren lenger, fattes det vedtak om frivillig plassering på institusjon med mors samtykke. Den andre gutten får støtteperson og økonomisk støtte til trening, men situasjonen blir ikke bedre. Når det så kommer ny bekymringsmelding om at gutten virker svært deprimert, blir han flyttet til beredskapshjem og senere fosterhjem. Mor samtykker til dette. Til slutt fatter nemnda vedtak om omsorgsovertakelse for begge guttene.

I denne saken hadde ungdommene bodd hos far i hjemlandet frem til de ble gjenforent med mor i Norge. Det kommer frem at guttene har sagt at de ble utsatt for «voldelige metoder mot dem i oppveksten i hjemlandet på skolen og av far». Utover dette ser det ut til å være lite informasjon om oppveksten i

hjemlandet, og barneverntjenesten har tilsynelatende ikke innhentet informasjon om far eller forsøkt å vurdere far som mulig omsorgsperson. Vi finner heller ingen refleksjoner rundt hvorvidt det er til barnas beste å bli i Norge, eller å flytte tilbake til hjemlandet.

Som sagt, har vi ikke datagrunnlag til å gjøre en nærmere analyse av denne type saker. Vi vil imidlertid peke på ett spørsmål. Det gjelder den begrensede tilknytning som eksisterer mellom det nyankomne barnet og forelder i Norge. Slik vi ser det, vil slike begrensninger kunne ha betydning for barneverntjenesten og nemndas avveininger ved spørsmål om omsorgsovertakelse. Særlig i saker om ungdom, der han eller hun selv ber om å bli plassert utenfor hjemmet, vil vi spørre om barneverntjenesten har lavere terskel for å plassere barnet. Eller tenker barneverntjenesten at foreldre og barn skal få mulighet til å bygge opp tilknytning før foreldrenes omsorgskompetanse kan vurderes? Som nevnt, blir omsorgen tatt relativt raskt i de sakene vi har sett på. Vi finner ikke spor av at manglende eller svak tilknytning har blitt diskutert som moment i saken. For øvrig bør det vurderes om håndteringen av slike saker kan trekke på kunnskap fra barnevernets arbeid med enslige mindreårige, da det kan være likhetstrekk mellom disse og situasjonen for noen av de barna og ungdommene som blir gjenforent med foreldre i Norge etter lengre tids adskillelse.

Familier med uavklart oppholdssituasjon eller manglende oppholdstillatelse

Resten av kapitlet handler om omsorgsovertakelsessaker hvor barn og/eller foreldre har uavklart oppholdsstatus eller fått avslag på asylsøknaden. Denne typen saker er særlig komplekse, blant annet fordi familiene befinner seg mellom to ulike myndighetsregimer – barnevernet og utlendingsmyndighetene. Selv om barnevernssaken og utlendingssaken er separate saker og behandles av separate myndighetsinstanser, vil behandlingen og utfallet av sakene kunne påvirke hverandre.

I vårt forskningsoppdrag ble vi særlig bedt om å se på ulike aspekter ved denne type saker. Vi har undersøkt om, og i så fall hvordan, det opplyses om barnets/foreldrenes oppholdsstatus i vedtakene, og hva som kjennetegner sakene når det gjelder forløp, tiltak og utfall. I tillegg har vi vært opptatt av om og på hvilke måter den uavklarte oppholdssituasjonen tas med i barnevernets og fylkesnemndas vurderinger av barnets omsorgssituasjon og av foreldrenes

omsorgskompetanse. Tematiseres dette i vurderingene av foreldrenes evne til å motta veiledning og til å gjøre endringer i sin måte å utøve foreldreskap på? Og trekkes oppholdssituasjonen inn i vurderingen av plasseringens lengde og i vurderingen av samvær etter omsorgsovertakelse?

Å leve med en usikker oppholdsstatus

Det å være i en asylsøkerfase og bo på et asylmottak innebærer ofte å være i en sosialt, økonomisk og ofte helsemessig vanskelig posisjon. Traumer fra flukt og krig, et vanskelig dagligliv og en usikker fremtid, kan virke inn på foreldrenes mulighet til å fungere som gode foreldre (jf. Aarset mfl. 2016; Lidén mfl. 2011). Et endelig avslag på asylsøknaden vil innebære at en allerede vanskelig økonomisk og sosial situasjon blir enda vanskeligere. Blant annet blir basisbeløpet som familien får utbetalt redusert, og foreldrene mister arbeidstillatelse og rett til norskopplæring. Få barnefamilier velger å returnere frivillig, og relativt få barnefamilier blir tvangsutsendt. Enkelte familier og barn er såkalt «ureturnerbare».⁸⁹ Det kan innebære at barnefamilier blir boende i mottak over flere år etter at de har fått endelig avslag. Ifølge Nerina Weiss, lever barn og familier som har fått avslag på asylsøknaden i *limbo* (Weiss 2013): De klarer verken å leve det de oppfatter som et normalt liv i Norge eller å forberede seg på et liv i det landet de eventuelt skal returnere til. Det å leve med avslag over lang tid, med de økonomiske og velferdskonsekvenser det innebærer, og med usikkerhet og frykt for tvangsretur, er svært belastende for barn og foreldre (Seeberg 2009, Brekke mfl. 2010, Liden 2011, Øien 2012, Weiss 2013).

MELLOM BARNEVERNLOVEN OG UMLENDINGSLOVEN

Barnevernloven gjelder for alle barn som oppholder seg i Norge, også asylsøkere uavhengig av status på asylsaken. Det innebærer at barnevernet er pålagt å sette inn tiltak uansett familiens oppholdssituasjon. Barnevernloven setter ikke opp noe krav om at barnet har en spesiell tilknytning til Norge, for at barneverntjenesten kan ta omsorgen for barnet (Rundskriv Q-42/2015 (BLD 2015)). Det fremgår imidlertid av lovens forarbeider, at «inngrep av mer langvarig karakter kun vil komme på tale ved mer langvarig opphold i landet»

⁸⁹ Dette kan være personer som kommer fra land som ikke tar imot tvangsreturnerte eller fra land Norge av sikkerhetsgrunner ikke tvangsreturnerer personer til.

(BLD 2015:15). En omsorgsovertakelse er et inngrep som ofte vil være langvarig. Forarbeidene presiserer ikke nærmere hva som skal regnes som langvarig opphold eller om det kreves lovlig opphold i Norge eller ikke. Fylkesnemnda må gi en konkret vurdering ut fra omstendighetene i den enkelte sak. Relevante momenter i vurderingen vil være begrunnelsen for oppholdet, varigheten av oppholdet og barnets tilknytning til Norge for øvrig (ibid.:16). Det presiseres at hensynet til barnets beste skal være «et grunnleggende prinsipp for avgjørelser som treffes både av barnevernmyndighetene og utlendingsmyndighetene» (ibid.:22).

I rundskrivet vektlegges det videre at familier i en asylsøkerfase kan befinne seg i en sårbar og vanskelig situasjon, og det pekes på at dette kan virke inn på foreldrenes midlertidige omsorgsevner. Dette er noe barneverntjenesten må «ta hensyn til og vurdere i møte med familiene» (ibid.:25). Dette trekkes også eksplisitt frem i forbindelse med omsorgsovertakelser.

BARNEVERNTJENESTENS ARBEID

Det er begrenset med forskning om barnevernets arbeid med barn uten oppholdstillatelse, med uavklart oppholdsstatus samt om barn i asylsøkerfasen generelt (jf. Aarset mfl. 2016). De senere årene har imidlertid oppmerksomheten og kunnskapen rundt dette temaet økt. Forskning har blant annet vist at barnevernet vegrer seg for å gå inn i saker hvor asylsøkerstatus ikke er avklart (Paulsen mfl. 2015). Det er pekt på tilfeller hvor barneverntjenesten ikke følger opp bekymringsmeldinger fra mottak, og der barnevernsansatte opplever det som uklart hvilke sektorer som har ansvar for asylsøkende barn (BLD 2010; Riksrevisjonen 2010–2011; Vollebæk 2012; Espeland 2013; Paulsen mfl. 2015). Blant annet kan de være usikre på om det er riktig å kompensere økonomisk for økonomiske innstramminger som følger av et avslag på asylsøknad (Paulsen mfl. 2015). Eksempel på slik kompensasjon kan være støtte til barnehage og fritidsaktiviteter. Det kan også oppstå spørsmål om det er riktig å tilby barnehageplass samtidig som utlendingsnemnda forsøker å iverksette utreise.

I rapporten «Barnevernets arbeid med barn i asylsøkerfasen» understreker forfatterne at en rekke av utfordringene barnevernet møter i saker angående asylsøkende barn, ligner barnevernets møte med minoritetsfamilier generelt (Paulsen mfl. 2015:7). Det handler om kulturelle forskjeller, (manglende) kultursensitivitet hos barnevernet, språk/tolking og mangel på gjensidig tillit

(se også Berg & Paulsen 2015, Fylkesnes mfl. 2015, Paulsen, Thorshaug et al. 2015). Den spesielle situasjonen familier i mottak befinner seg i kommer i tillegg til disse mer generelle utfordringene. I saker som omhandler familier på mottak og familier som har en uavklart oppholdsstatus, kan det være vanskelig å få avklart om omsorgssvikt skyldes foreldrenes manglende omsorgskompetanse eller forhold ved deres livssituasjon (Berg, Paulsen et al. 2017). Ifølge ansatte i barnevernet skyldes problemene ofte ikke foreldrenes manglende omsorgsevne, men snarere selve den situasjonen familien befinner seg i (Berg, Paulsen et al. 2017:57).

Saker i vårt materiale

Som forklart i kapittel 3, varierer det betraktelig hvor utfyllende informasjon vi finner om barnet og familien i sakene. Dette gjelder også barnets og foreldrenes oppholdsstatus. Denne typen informasjon er som regel kun omtalt i vedtaket når det anses å ha direkte betydning for barnevernssaken. Vi har kun kommet over fem saker som omhandler barn og/eller foreldre med en uavklart eller irregulær oppholdssituasjon. Fire av sakene er fra Lovdata og en fra arkivet til Fylkesnemnda i Oslo og Akershus. Vi har ikke funnet saker angående barn og foreldre som oppholder seg i Norge uten oppholdstillatelse og skjuler seg for myndighetene.

Datamaterialet på denne sakstypen er altså begrenset. Sakene viser imidlertid både fellestrekk og forskjeller som gjør dem svært interessante. Alle sakene dreier seg om familier som har søkt asyl i Norge og som har fått avslag på søknaden. I fire av sakene er det mor alene som har det daglige ansvaret for barna, mens begge foreldrene har ansvaret i den femte. I tre saker er ett eller flere av barna født etter at mor kom til Norge. Alle unntatt én sak involverer mer enn ett barn. Bekymringsmeldingene som fører til at barnverntjenesten åpner undersøkelsessak ser i all hovedsak ut til å handle om at foreldrene sliter psykisk, er utmattet av venting og usikkerhet og trenger avlastning, samt at barna har behov for stimulering. I én sak er det opplysninger om foreldres vold som fører til bekymringsmelding.

Det er asylmottaket og/eller helsepersonell som sender bekymringsmelding til barneverntjenesten. I to av sakene har barneverntjenesten vært i kontakt med familiene før avslaget, mens i de tre andre er det først etter avslaget at situasjonen oppfattes som så alvorlig at det sendes bekymringsmelding til barneverntjenesten. Felles for alle sakene er at familiens situasjon ser ut til å

tilspisse seg etter at de har mottatt beskjeden om avslag på asylsøknaden. Foreldrene, ofte mor, får en kraftig psykisk reaksjon som gir seg uttrykk i sterk depresjon, fortvilelse og/eller selvmordsforsøk eller trusler om selvmord. Foreldrenes omsorgskapasitet synes å synke betraktelig.

I noen av sakene settes det inn tiltak som råd og veiledning samt avlastningstiltak, SFO og barnehage. Her er det gjerne mottaket eller UDI som sørger for at barna får gratis barnehage eller SFO. I fire saker fatter barneverntjenesten vedtak om opphold på foreldre–barn-senter. Det fremkommer i et par av vedtakene at språkproblemer har vanskeliggjort disse oppholdene (se kapittel 5). Barneverntjenesten fatter akuttvedtak i samtlige saker. I kun én av sakene er det gjennomført en sakkyndig vurdering. Det er nemnda som oppnevner sakkyndig. Denne saken er også den eneste av de fem hvor fylkesnemnda konkluderer med at en omsorgsovertakelse ikke er nødvendig. Nemnda henviser til den sakkyndige utredningen og mener at

... hjelpetiltak som foreslått av de sakkyndige samlet sett vurderes til å skape tilfredsstillende forhold for barna, jf. Lovens § 4-12 andre ledd. En har aldri noen garantier for om det vil lykkes, men slik saken står i dag vurderes det til å være tilfredsstillende.

VURDERINGER I TO VEDTAK

Vi vil presentere og diskutere to vedtak hentet fra Lovdata. Slik sakene blir beskrevet, har de en rekke likhetstrekk. De ble behandlet i 2016, i to ulike fylkesnemnder. Sakene omfatter enslige mødre med barn i barnehagealder som bor på asylmottak. Begjæringene om omsorgsovertakelse blir i begge sakene fremmet etter at mor har fått avslag på søknaden sin. Nemnda vedtar omsorgsovertakelse i begge saker. Vedtakene skiller seg imidlertid fra hverandre med hensyn til hvorvidt og hvordan utlendingssaken og den usikre oppholdssituasjonen trekkes inn i nemndas vurderinger. Her tenker vi på vurderingen av familiens situasjon og mors omsorgskapasitet, samt hvilke muligheter hun har til å endre måten hun utøver sitt foreldreskap på. Sakene omhandler familier i svært vanskelige livssituasjoner, og de synliggjør også hvordan barnas omsorgssituasjon forverres etter at foreldrene får avslag på asylsøknaden og/eller mottar returvarsel.

Sak 1

Saken omhandler et barn på 3 år født i Norge. Mor er en enslig, ung kvinne som fikk barnet mens hun bodde på asylmottak og ventet på at asylsaken skulle bli avgjort. Far bor i Norge, men har ingen kontakt med mor og barn. Mors asylsøknad ble avslått, og da barnet var omlag ett år gammelt, ble mor og barn forsøkt uttransportert til mors opprinnelsesland. De ble imidlertid nektet innreise i dette landet fordi barnet ikke var født der og ikke hadde oppholdstillatelse der. Mor og barn ble derfor sendt tilbake til Norge. På det tidspunktet saken behandles i fylkesnemnda, er spørsmålet om mors og barnets oppholdstillatelse i Norge ikke avklart. Saken skal opp til ny behandling, og inntil det foreligger ny avgjørelse «er uttransportering av familien satt i bero».

I fylkesnemndas vedtak står det under «sakens bakgrunn», at bortsett fra lav fødselsvekt var det ikke registrert «noe påfallende eller urovekkende ved barnets utvikling i det første leveåret, altså før familien ble forsøkt uttransportert». Cirka trekvart år etter forsøket på uttransportering oppdaget en lege, at barnet, som nå nærmet seg to år, var «alvorlig undervektig» samt at det var «forhold ved samspillet mellom mor og barn som ga grunnlag for bekymring». Helsestasjon ble koblet inn og det ble iverksatt «flere tiltak for å avhjelpe situasjonen» uten at det spesifiseres nærmere hva slags tiltak. Noen måneder senere involveres barnevernstjenesten i saken. Asylmottaket organiserte barnehageplass for barnet, og ifølge vedtaksteksten var det tett kontakt mellom helsestasjon, lege og barneverntjeneste i oppfølgingen av mor og barn. Situasjonen bedret seg, og barnets vekt økte, men etter noen måneder gikk den ned igjen. Mor og barn får da plass på et foreldre–barn-senter i regi av barneverntjenesten. Oppholdet her avsluttes etter en uke, da de ansatte på senteret anså mors omsorgsutøvelse som «så utilstrekkelig at det er fare for barnets liv og helse». Barneverntjenesten traff vedtak om midlertidig plassering av barnet i beredskapshjem etter, § 4-6 annet ledd. Utdrag fra begrunnelsen er gjengitt i vedtaket. Her nevnes det at mor og barn ble deportert og returnert til Norge og at: «Mor beskriver hendelsen som belastende for seg selv og barnet».

Moren påklager akuttvedtaket, men klagen blir ikke tatt til følge. Deretter begjærer barnevernet omsorgsovertakelse. Kommunen anfører at det foreligger alvorlige mangler ved den fysiske og emosjonelle omsorgen barnet får hos moren sin og at barnet har særskilte omsorgsbehov. De mener omsorgsovertakelse er nødvendig og at det er ikke mulig å avhjelpe situasjonen med hjelpetiltak. Kommunene opplyser at det har vært iverksatt en rekke

hjelpetiltak, men at dette ikke har bedret situasjonen. I den private parts (mor ved advokat) anførsler trekkes ikke mors usikre oppholdssituasjon og utvisning inn. Det påpekes at «de kulturelle aspektene ved saken» ikke er tilstrekkelig iaktatt, uten at det utdypes i vedtaksteksten hva disse består i.

I sine bemerkninger legger fylkesnemnda til grunn at barnet har «særskilte omsorgsbehov», og viser blant annet til opplysninger fra helsestasjon, og lege om at barnet ligger etter i utvikling. Nemnda legger videre til grunn at «det ikke er noen god og trygg tilknytning mellom mor og barn» og at dersom barnet ikke får adekvat hjelp, vil faren for «varig skade være betydelig». Når det gjelder mors situasjon, påpeker nemnda at det er «lite opplysninger om hennes bakgrunn og oppvekst som gir støtte i vurderingen av hennes omsorgsevne eller endringspotensiale». Her refereres det til det som har kommet frem om mors oppvekst og bakgrunn før hun søkte asyl i Norge. Det vises til at mor på spørsmål under de muntlige forhandlingene i nemnda «har avvist at hun har noen form for psykiske problemer eller andre problemer, bortsett fra problemene med å få oppholdstillatelse i Norge». Nemnda sier at mor har «fremstått med varierende psykisk fungering» og at «hennes fokus på barnet har vært svært varierende». Når det gjelder mulige endringer i mors omsorgskompetanse, skriver nemnda: «Selv om det er usikkerhet knyttet til Mors forutsetninger til å endre sin omsorgsutøvelse på lengre sikt, fremstår det som umulig for henne å gjøre vesentlige forbedringer i sine omsorgsferdigheter på kort sikt». Nemnda konkluderer at vilkårene for omsorgsovertakelse etter § 4-12 a er tilstede: omsorgen er mangelfull, hjelpetiltak mens barnet bor hos mor vil ikke være tilstrekkelig, og omsorgsovertakelse vil være til barnets beste samlet sett. Nemnda påpeker at en fosterhjems plassering vil kunne innebære at barnet får et «annet kulturelle oppvekstmiljøet» enn det hadde hos moren, men mener at de kulturelle elementene kan «ivaretas på andre måter», uten at dette spesifiseres nærmere. Fylkesnemndas slutning er at barneverntjenesten overtar omsorgen for barnet og at barn og mor har rett til samvær seks ganger per år av to timer.

Sak 2

Denne saken omhandler et 4-årig barn som er født mens mor og far bodde på asylmottak og ventet på svar på asylsøknaden. I denne saken ble både familievern og barnevern koblet inn et par uker etter barnets fødsel på grunn av et svært turbulent forhold mellom mor og far. Ulike tiltak gjennom

familievernkontoret og barneverntjenesten ble prøvd ut for å bedre relasjonen mellom foreldrene. Far fikk så avslag på asylsøknaden og returnerte til hjemlandet sitt sommeren 2012. Mor og barnet fikk også avslag på sine søknader (det er ikke oppgitt når dette avslaget kommer). Mor påklaget, men avslaget ble opprettholdt av UNE. Et halvt år senere fikk moren beskjed om utreisedato. Hun fikk da en psykisk reaksjon og ble så ustabil at mottaket kontakter barneverntjenesten. Helsesøster, venner av moren og ansatte på mottaket var bekymret for om mor ville klare å ivareta gutten. Lege og barneverntjenesten vurderte imidlertid at det var best for barnet å bli hos mor. Barnet fikk gratis barnehageplass, og mottaket meldte at mor hadde tilfredsstillende omsorg for barnet. Hun ønsket ikke ytterligere hjelpetiltak.

Kronologien er vanskelig å følge i dette vedtaket, men det ser ut til at mor får nytt varsel om utreise i 2015. Mors venner og barnehagen er igjen bekymret for barnet. Et par måneder senere tilspisses situasjonen seg dramatisk, og det inntreffer en episode hvor mor truer med å ta sitt eget og muligens også barnets liv, med barnet til stede. Barneverntjenesten fattet akuttvedtak. Mor påklager vedtaket, men får ikke medhold. Så begjærer barneverntjenesten omsorgsovertakelse.

Fra forhandlingene i nemnda står det at barneverntjenesten/kommunen i sine anførsler understreker «at mor og barn har vært (og er) i en vanskelig situasjon som setter store ekstra krav til henne som omsorgsperson». Det vises til at situasjonen fortsatt er vanskelig og at mor kan bryte sammen igjen. Videre argumenterer kommunen for at mor ikke kan «gi den personlige kontakt og trygghet barnet trenger, og det er det beste at barnet overtas». Kommunen anfører også at «det ikke eksisterer hjelpetiltak som kan avhjelpe manglene», uten at dette utdypes videre. Også i denne saken blir begjæringen om omsorgsovertakelse tatt tilfølge av nemnda. I sine merknader trekker nemnda frem mors vanskelige livssituasjon og knytter denne eksplisitt til avslaget på asylsøknaden:

Nemnda vurderer at mor over tid har vært under et stort stress. Hun har siden 2012 visst at hun ikke har opphold i Norge, levd på asylmottak og hatt en alltid tilstedeværende mulighet for å bli sendt tilbake til X land. Hun har vært, og er fortsatt, veldig tydelig på at hun ikke har noe eller noen i X land, og at det ikke er verdt å leve dersom hun må dra tilbake.

Fylkesnemnda legger videre til grunn at dette har virket inn på mors psykiske helse, og at det siste forhåndsvarselet om utvisning har gjort situasjonen hennes enda vanskeligere. Dette tilsier at hun ikke vil være i stand til å ta vare på barnet:

Nemnda vurderer at hovedårsaken til mors sviktende foreldreferdighet er at hun ikke har fått oppholdstillatelse i Norge. Det er usikkert når hun må forlate landet, og hun opplever ikke å ha et liv ved å returnere til X land. Dette gjør at hennes evne til å være en stabil og trygg voksenperson for A nå er lav, da dette har en stor innvirkning på hennes fungering.

Videre trekker nemnda eksplisitt inn forholdet mellom barnevernets og utlendingsmyndighetenes ulike ansvarsområder. De peker på at det er utlendingsmyndighetene som tar beslutning om oppholdstillatelse, og at en slik beslutning ikke er «et mulig hjelpetiltak». De vurderer at tiltak i form av støtte-samtaler, avlastning m.m. ikke er tilstrekkelig for å endre omsorgssituasjonen, «da den underliggende årsak ikke vil endres med slike tiltak». Derimot mener nemnda at situasjonen kunne endre seg dersom mor fikk oppholdstillatelse i Norge:

Sett at mor hadde fått oppholdstillatelse i Norge, så ser nemnda at det er langt flere muligheter for mor til å bedre sine foreldreferdigheter. Hun har vist seg veiledningsbar tidligere, og det kan ikke utelukkes at hun med tid kunne få en relasjon til sin sønn som kunne gjøre en tilbakeføring verdt å vurdere.

DISKUSJON

Sak 1 og Sak 2 er, som alle andre saker, spesifikke og komplekse, men har viktige likhetstrekk med hensyn til mor og barns situasjon. Det er derfor påfallende når de to nemndene behandler sakene så pass forskjellig, med hensyn til vurderingsmomenter og hvordan dette påvirker forståelsen av sakene. Slik Sak 1 er beskrevet i vedtaket, ser det ut til at barnets lave fødselsvekt er den eneste faktoren som kan tilsa at omsorgssituasjonen var bekymringsfull før utsendelsen. Basert på dette og på morens egne uttalelser (jf. utdrag fra det tidligere akuttvedtaket), er det rimelig å anta at utsendelsen og en uviss oppholdssituasjon har påvirket mor og barns livssituasjon negativt og at dette kan ha virket inn på mors omsorgskompetanse. Dette trekkes imidlertid ikke eksplisitt inn som et moment som påvirker hennes fungering som mor, verken

av kommunen, mors advokat eller nemnda.⁹⁰ Når det gjelder fastsettelse av samværsfrekvens, er det heller ingen refleksjoner rundt det faktum at mor ikke har gyldig oppholdstillatelse i Norge, at hun er forsøkt uttransportert og at utlendingssaken ikke er avgjort.

I Sak 2 derimot, blir mors usikre oppholdssituasjon trukket eksplisitt inn som noe som påvirker hennes evne til å yte god omsorg. Nemnda vurderer det i dette tilfellet sågar som en hovedårsak. Selv om nemnda også i denne saken fatter vedtak om omsorgsovertakelse, ser det ut til at det at morens omsorgskompetanse knyttes til hennes oppholdssituasjon fører til at nemnda vurderer hennes endringspotensiale og veiledbarhet på en annen måte enn i Sak 1. Nemnda åpner opp for at endring i oppholdssituasjonen kan endre hennes mulighet til å yte god omsorg for sin sønn. Dette fører videre til at nemnda drøfter ulike fremtidsscenarioer og åpner opp for en fremtidig tilbakeføring. Det er også interessant at nemnda i dette vedtaket eksplisitt drøfter barnevernet og utlendingsmyndighetenes ulike ansvarsområder.

Vi vil spørre om det faktum, at morens usikre livssituasjon i Sak 1 ikke trekkes inn i vurderingen av hennes omsorgskompetanse og endringspotensiale, betyr en svekkelse av hennes rettssikkerhet. Personer i hennes situasjon vil ofte mangle nettverk som kan stille opp som vitner og tale hennes sak. Dette er med på å gjøre henne og andre i hennes situasjon ekstra sårbare. Det fører til at de blir ekstra avhengig av at advokaten belyser saken så fullstendig som mulig. Det er dermed påfallende at advokaten hennes tilsynelatende ikke trakk inn hennes livssituasjon som et viktig moment.⁹¹ For øvrig kan det også stilles spørsmål ved mottakets rolle i Sak 1. Barnevernet kommer ikke inn i bildet før en lege oppdager at barnet er underernært. For en ung, enslig mor med et lite barn å få avslag på asylsøknad og bli sendt ut av landet, for så å bli returnert til Norge, må være så krevende at en ville tro at hun ville trenge ekstra oppfølging av mottaket. En kan spørre seg om barneverntjenesten burde vært trukket inn mye tidligere.

Vi er kjent med at forholdet til utlendingssaken kan være utfordrende, både for barneverntjenesten og nemnda. Når det gjelder sak 1, vil vi spørre om nemnda i sin avgjørelse bevisst unngår å omtale den usikre oppholdssituasjonen,

⁹⁰ Da vi kun har vedtaksteksten å forholde oss til, må vi ta forbehold om at dette kan ha blitt tatt opp og diskutert på forhandlingsmøtet i fylkesnemnda, men at nemndleder ikke har funnet det viktig nok til å ta med i vedtaket.

⁹¹ Igjen med det forbeholdet at vi kun har fylkesnemndsvedtaket å forholde oss til.

for ikke å påvirke utlendingssaken. Her kan man imidlertid innvende at det *ikke* å omtale denne siden av familiens situasjon også kan ha innvirkning på utlendingssaken. Ifølge rundskriv kan fylkesnemnda i et vedtak om omsorgsovertakelse «forutsette at barneverntjenesten tar initiativ til at saken skal behandles på nytt hvis det skjer vesentlige endringer i barnets situasjon, for eksempel at barn og foreldre får ulikt utfall på søknad om opphold.» Slik vi ser det, kommer denne forutsetningen eksplisitt frem i Sak 2, mens den ikke nevnes i Sak 1. Videre presiseres det i rundskriv at:

I tilfeller der barneverntjenesten har overtatt omsorgen for barnet før en utlendingssak er avgjort, har barneverntjenesten et særlig ansvar for å ivareta barnets interesser, også i en utlendingssak. Etter en omsorgsovertakelse er det barneverntjenesten som har det løpende og helhetlige ansvaret for oppfølgingen av barnet, jf. barnevernloven § 4-16. Opplysninger som kan være viktige i utlendingssaken og som UDI/UNE bør gjøres kjent med, er blant annet:

- grunnlaget for og antatt varighet av omsorgsovertakelsen – barnets tilknytning til og tildelt samvær med foreldre – barnets tilknytning til fosterhjemmet

Med andre ord, hvis endringer i foreldrenes oppholdssituasjon vil kunne påvirke antatt varighet av omsorgsovertakelsen, er det informasjon som er viktig for utlendingssaken. Slike opplysninger er relevante når utlendingsmyndighetene vurderer en utlendingssak. Dersom fylkesnemnda treffer vedtak om omsorgsovertakelse etter endelig avslag på søknaden om oppholdstillatelse, kan dette være grunnlag for å vurdere barnets (og eventuelt foreldrenes) utlendingssak på nytt. Opplysninger om barnevernssaken vil være en ny opplysning for utlendingsmyndighetene og foreldrene har i slike tilfeller mulighet til å be om omgjøring av avslagsvedtaket. Hensynet til barnets beste skal som nevnt også være et grunnleggende hensyn når utlendingsmyndighetene treffer vedtak etter utlendingsregelverket.

Disse familiene befinner seg i skjæringspunktet mellom ulike lovverk og «regimer» – utlendingsmyndigheter og barnevern – med to ulike saker gående på samme tid. Hva de gir av informasjon i den ene saken vil kunne ha innvirkning på den andre. Det som kan styrke deres sak i det ene regimet, kan svekke den i det andre. Et eksempel er fra en sak hvor mors asylsøknad fortsatt er til behandling mens barnevernssaken og fylkesnemndas behandling pågår. Nemnda skriver at mor har vært «lite interessert i å fokusere på sin bakgrunn

og hva hun har opplevd før hun kom til Norge». Også foreldre–barn-senteret hadde «forsøkt å komme inn på slike forhold, uten at mor har vært åpen for det». Dette ser ut til å tolkes som manglende samarbeidsvilje fra mor, uten at det vurderes hvorvidt dette skyldes at hun er redd for å si noe om sin bakgrunn som kan påvirke asylsaken i en negativ retning.⁹² Motsatt kan man tenke seg, at foreldre som, for å understreke alvorret i asylsaken sin, har vinklet familiens situasjon og historie på en bestemt måte og fremstilt den i et visst lys. Når barneverntjenesten så skal vurdere familiens situasjon, kan de bli konfrontert med denne historien og den blir en viktig brikke i vurderingen av deres omsorgskompetanse og endringspotensiale. Dette er åpenbart krevende saker for barnevernet og fylkesnemndene, og vi vil spørre om det trengs mer informasjon og kompetansebygging rundt håndteringen av saker med transnasjonale dimensjoner.

Oppsummering

Økende globalisering medfører at stadig flere familier beveger seg over nasjonale grenser og har tilknytning til flere land. Denne utviklingen får også konsekvenser for de praksiser som barnevernet befatter seg med, og barns behov for beskyttelse får i økende grad internasjonale dimensjoner. Kapitlet handler om saker der barnet og/eller foreldrene har sterk tilknytning til andre land enn Norge, enten fordi de nylig er kommet hit eller har et svakt oppholdsgrunnlag, eller fordi barnet oppholder seg i det andre landet.

Den uavklarte oppholdssituasjonen, avslag på asylsøknad og påfølgende ventesituasjon, kan være sentrale årsaker til at foreldre ikke klarer å ta vare på barna sine. Vi finner betydelig variasjon når det gjelder hvorvidt barneverntjenesten og fylkesnemnda tar høyde for dette i sine vurderinger av foreldres omsorgskompetanse og endringspotensiale. Generelt synes det som at en del barneverntjenester og nemnder kan behøve mer kompetanse og støtte i håndteringen av saker med transnasjonale dimensjoner, og særlig der barnevernsaken og utlendingssaken går parallelt.

⁹² Rundskriv 2015: Barneverntjenesten har som hovedregel taushetsplikt om opplysninger i barnevernssaker, også overfor andre norske myndigheter.³³ Formidling av opplysninger fra barneverntjenesten til utlendingsmyndighetene bør derfor som hovedregel skje med samtykke fra foreldrene og barn som er part i saken. Barneverntjenesten kan gi opplysninger til andre dersom den som har krav på taushet samtykker, jf. forvaltningsloven § 13 b nr. 1.

Videre har vi trukket frem noen særskilte trekk ved saker der barnet gjenforenes med en eller begge foreldre i Norge, etter lang tids adskillelse. Vi spør om terskelen for omsorgsovertakelse bør ligge noe lavere der det av slike grunner viser seg at kjennskap og tilknytning mellom barn og foreldre er svak. Særlig gjelder dette der ungdommer selv ønsker omsorgsovertakelse.

Endelig har vi pekt på behovet for avklaring og formidling av retningslinjer for hvordan barneverntjenesten skal håndtere saker der det er bekymring for at barn føres ut av Norge, eller der dette har skjedd. Søsken situasjon nevnes spesielt i den forbindelse.

12 Avsluttende diskusjon og anbefalinger

Rapporten har handlet om noen aspekter ved hvordan barneverntjenesten og fylkesnemnda håndterer saker om omsorgsovertakelse i familier med etnisk minoritetsbakgrunn. I dette siste kapitlet skal vi forsøke å oppsummere noen hovedfunn og dimensjoner i analysen, samt trekke frem noen anbefalinger.

Som vi har forklart tidligere, har vi ikke tatt mål av oss å lage en fullstendig fremstilling av barneverntjenestens arbeid. Vi har valgt ut noen temaer, ut fra hva vi vet fra annen forskning og hva som pekte seg ut i vårt eget materiale. For eksempel, når foreldrenes medvirkning får adskillig mer plass enn barnets medvirkning, skyldes dette hovedsakelig at det var mye mer informasjon om foreldrene, slik også andre studier har vist. Vi vil presisere at det er behov for mer forskning om barn med minoritetsbakgrunn og deres erfaringer med barneverntjenesten og fylkesnemnda.

Krevende saker

Barneverntjenesten er bakkebyråkrater og førstelinjearbeidere med et betydelig arbeidspress og et svært utfordrende mandat i skjæringspunktet mellom velferdsstatens kontroll- og hjelpeoppgaver. De skal implementere et lovverk der flere motsetningsfylte hensyn skal veies mot hverandre, for eksempel minste inngreps prinsipp mot barnets beste, noe som i seg selv er krevende. Dertil møter de mange ideelle fordringer og føringer fra politisk hold, for eksempel nulltoleranse mot vold, eller større kultursensitivitet og mangfoldskompetanse. Ikke minst er det et trykk i media, der tilsynelatende diametralt motsatte beskyldninger rettes mot barnevernet, for enten å gripe for seint inn i familier, eller for å gripe for raskt inn. Denne arbeidssituasjonen er krevende generelt, og flere studier dokumenterer at saksbehandlere opplever det som særlig utfordrende å jobbe med etniske minoritetsfamilier spesielt.

Denne studien kan ikke si noe entydig om grad eller omfang av diskriminerende forskjellsbehandling av foreldre og/eller barn med etnisk minoritetsbakgrunn. Det vi kan si noe om, er noen aspekter ved og tendenser i barneverntjenestens arbeid som *kan* være problematiske eller fungere diskriminerende. Vi har heller ikke grunnlag for å vurdere barnevernets håndtering av den enkelte sak. Det fremgår på ulike måter at barnet og familien sliter, og det virker utvilsomt at det er vesentlige problemer med omsorgssituasjonen til

barna. Imidlertid finner vi støtte i materialet for å hevde at barneverntjenesten noen ganger ikke forstår det foreldrene forsøker å formidle, at saksbehandlere, tilsynsførere og familieveiledere med flere har en for snever eller lite kultursensitiv definisjon av omsorgskompetanse, særlig emosjonell omsorg, og av måter å uttrykke emosjonell omsorg på. I noen saker kan det se ut som at barneverntjenesten har bestemt seg tidlig, og at de har vært ute etter å samle informasjon som bekrefter deres oppfatning. I tillegg kommer at det er krevende å etablere en god relasjon til foreldrene. Om relasjonen de har etablert til barna tar tilstrekkelig høyde for kultursensitivitet, har vi mindre grunnlag for å uttale oss om. Med andre ord kan det av ulike årsaker hende at barneverntjenesten undervurderer foreldrenes potensiale for å bedre omsorgen for barna. Vi stiller derfor spørsmål ved, om foreldrene har fått den muligheten de etter loven skal ha til å vise at de kan endre seg, og til å få hjelp til slik endring, til beste for barna. Med andre ord spør vi om barnas og foreldrenes rettssikkerhet er godt nok ivaretatt.

Vi registrerer for øvrig at fylkesnemnda i en del saker stiller det vi oppfatter som betimelige spørsmål ved barneverntjenestens vurderinger, og at nemnda noen ganger tolker informasjon i saksdokumentene og vitnemålene annerledes enn barneverntjenesten. Da er det særlig vurderinger om endringspotensiale og nødvendighetskriteriet som er utslagsgivende for at barneverntjenesten ikke får medhold, eller at nemnda er mer optimistisk mht. tilbakeføring på sikt og dermed vedtar et mer omfattende samvær enn barnevernet foreslår.

Vi er mest bekymret for tre typer av saker eller saksforhold, der familier med etnisk minoritetsbakgrunn er i flertall:

- saker som starter med en akutt plassering (og politianmeldelse) etter at barnet forteller om vold
- saker der barnet forteller om vold, mens foreldrene benekter bruk av vold
- saker der det er en pågående utlendingssak parallelt med barnevernssaken

I det følgende utdyper vi og diskuterer noen av disse bekymringene, samt enkelte andre funn og refleksjoner.

Økt satsing i voldssaker – endrede forutsetninger for barneverntjenestens arbeid

I sakene vi har gjennomgått, ser vi at bekymringsmeldinger om vold og barns utsagn om vold, tas alvorlig av barneverntjenesten. Dette er et svært positivt funn som viser at barnevernets arbeid følger opp senere års faglige og politiske satsing mot vold mot barn. Vi finner at barneverntjenesten snakker med, lytter til og tror på barnet i slike saker, noe som har vært løftet frem som særlig sentralt.

Det vi også ser, er at saker der barn med minoritetsbakgrunn forteller om vold, som barneverntjenesten tar alvorlig, har noen spesifikke kjennetegn som til sammen gir barneverntjenesten noen særlig krevende utfordringer og dilemmaer. Vi oppfatter at denne type saker fortsatt er en ganske ny og økende problematikk for barnevernet. Annen forskning (for eksempel Skjørten og Vorland, 2017) kan tyde på at tilnæringsmåter varierer betydelig, for eksempel når det gjelder hvorvidt og når i forløpet barneverntjenesten anmelder foreldre som er mistenkt for å utøve vold.

I vårt materiale, som er saker som går til nemnda, ser vi en håndteringsmåte som forenklet kan beskrives som følger: Barnet forteller, skolen melder, og barneverntjenesten handler raskt. De snakker med barnet i trygge omgivelser, og konfronterer så foreldrene med det barnet har sagt. Hvis de benekter, blir barnet akutt plassert utenfor hjemmet, og foreldrene blir politi-anmeldt. Vi kan si at nettopp ved at barna og volden tas på alvor, eskaleres saken dramatisk på kort tid, når det gjelder situasjonen for familien og når det gjelder betingelsene for barnevernets samarbeid og hjelpetiltak etter minste inngreps prinsipp. Vårt spørsmål er ikke primært om det er riktig å håndtere saken slik, men om barneverntjenesten har gode nok strategier for å håndtere neste fase; det vil si den situasjonen som følger av deres tilnærming i første fase. Hovedpoenget er, at dersom det vurderes som nødvendig å anmelde, og å akutt plassere barnet, må barneverntjenesten ta høyde for de nye premisser som dermed skapes for dialog og samarbeid med barn og foreldre. Fremfor alt vil vi anbefale en revurdering av erkjennelsesparadigmet, der det kreves at foreldrene skal erkjenne volden for å kunne regnes som veiledbare. Idet barneverntjenesten anmelder foreldrene, har de selv påvirket foreldrenes handlingsbetingelser, i retning av å forhindre en åpen innrømmelse. Dermed kan det være særlig nødvendig å arbeide med relasjonsbygging, velge mer indirekte tilnærminger til erkjennelse, og ikke stille kategorisk, verbal erkjennelse som

premiss for hjelpetiltak. Når det gjelder fremgangsmåten i første fase, ser vi behov for en grundig diskusjon om premisser og terskler for akutt plasseringer, slik mange andre har tatt til orde for (Redd Barna 2017). Tilsvarende er det nødvendig med en faglig basert diskusjon om nødvendigheten av å anmelde foreldrene tidlig i saken.

Forståelser av vold og erkjennelse – styrke fagligheten

Vi har identifisert to tilnærminger til vold mot barn, *nulltoleranse* og *en nyansert tilnærming*, som preger den offentlige og politiske debatten på voldsfeltet. Fra en nulltoleranseposisjon blir nyansering gjerne oppfattet som bagatellisering. I en barnevernfaglig sammenheng er det behov for å skape større distanse til denne polariserte måten å diskutere vold på. Barnevernet trenger en mer substansiell og kunnskapsbasert diskusjon om hva vold mot barn kan være, og hvordan en mer nyansert tilnærming til voldens art, grovhet og logikk kan styrke barnevernets intervensjoner og vurderinger.

Som nevnt, finner vi det vi kaller *et erkjennelsesparadigme* i barnevernets arbeid med vold mot barn. Det er en utbredt oppfatning, at foreldrene må erkjenne åpent og verbalt at de har utøvd vold for å kunne vurderes som å ha endringsevne og -vilje. Overraskende nok finner vi få spor av dette erkjennelsesparadigmet i barnevernlitteraturen og -forskningen som vi har gått gjennom. Vårt inntrykk er at det snarere stammer fra voldsfeltet generelt, og muligens Alternativ til Vold spesielt. En annen observasjon vi har gjort i vår gjennomgang av faglitteraturen, er at vold er viet begrenset plass i barnevernlitteraturen. Det gjelder både vold mot barn og barn som lever med vold mellom andre familiemedlemmer. Ikke minst ser vi få eller ingen henvisninger til spørsmål rundt politianmeldelse og samarbeid med politiet. Det leder oss til å spørre, for det første, om kunnskap om vold og overgrep mot barn er tilstrekkelig integrert i det barnevernfaglige feltet. For det andre, om kunnskap fra voldsfeltet som overføres til barnevernfeltet, er tilstrekkelig tilpasset barnevernets rammer. For eksempel vil et krav om erkjennelse kunne være relevant og hensiktsmessig der det er snakk om frivillig terapi. Om denne erfaringen er direkte overførbart til situasjoner der tvang er potensielt og reelt tilstede, bør utforskes nærmere. Særlig gjelder dette hvordan tenkningen om erkjennelse som premiss for endring kan ta høyde for at det pågår en straffesak parallelt. Helt konkret bør det være et prioritert satsingsområde å samle erfaringer med og videreutvikle hjelpetiltak til bruk i møte med foreldre som i

utgangspunktet ikke erkjenner bruk av vold eller ikke erkjenner på en måte som barneverntjenesten forstår som erkjennelse. Også her vil kunnskap om kulturell variasjon med hensyn til kommunikasjonsstiler være relevant.

Samtalebaserte metoder

Samtaler er avgjørende i barneverntjenestens arbeid med å avdekke omsorgs- svikt og undersøke omsorgskompetanse. Verbal kommunikasjon står med andre ord sentralt i barnevernets metodikk. Mange barn og foreldre med innvandrers- og minoritetsetnisk bakgrunn vil ofte stille med et handikap her. Dette er foreldre som snakker mer eller mindre dårlig norsk og som kan ha begrenset eller ingen utdanning. Språkproblemer gjelder også for barna, særlig der de har kommet til Norge i ungdomstida, men også andre barn kan ha begrenset norskkunnskap, selv om overflatespråket gir inntrykk av noe annet. Det opplyses sjelden om hvorvidt det er brukt tolk i samtaler med barn. For øvrig finner vi at barneverntjenesten jevnt over er gode på å bruke tolk i de sakene vi har gjennomgått, mens «underleverandører» av informasjon til barneverntjenesten, som skoler, barneverntiltak og andre, ofte ikke opplyser om bruk av tolk. Barneverntjenesten bør etterspørre at tolk brukes og dokumenteres i skriftlig informasjon som skal opplyse en barnevernsak. Fylkesnemnda bør også være mer oppmerksom på hvorvidt tolk er brukt i de rapporter som danner grunnlag for saken.

Kommunikasjon innebærer likevel mer enn det vi vanligvis forbinder med språk, i teknisk forstand. Det synes å være svært lite oppmerksomhet rundt kulturspesifikke forskjeller i kommunikasjonsstiler og hva dette kan innebære for forståelse og misforståelse mellom barneverntjenesten, barn og foreldre. Barneverntjenesten bør få mer kompetanse i å forstå og utforske sin dialog med foreldre og barn i lys av kunnskap om interkulturell kommunikasjon, blant annet forskjellen på høykontekst og lavkontekst, eller indirekte og direkte, kommunikasjonsstiler.

Barnets deltakelse

Å tro på barnet, er et sterkt moralsk imperativ i dagens norske samfunn. Dette reflekteres også i barnevernssakene vi har gjennomgått, der barnet i stor grad blir trodd på og tilkjent troverdighet. Dette er viktige funn i lys av kritikken som rettes mot barnevernet, for å lytte mer til foreldrene.

Det varierer betydelig hvor mye informasjon som fremkommer om barnet som deltaker i saken. Litt grovt sagt, kommer barna til syne i vårt data-materiale, enten som «utsatt» eller som «hørt». *Barn som utsatt* gjelder informasjon om hva barnet har sagt til skolen, barneverntjenesten, barnehuset og andre om foreldrenes vold eller omsorgssvikt, og om de har vært konsistente eller endret forklaring underveis. Også andre kilder belyser barnet som utsatt. *Barnet som hørt* gjelder særlig rapport fra barnets talsperson og andre om det barnet har sagt om hvor han eller hun vil bo og om samvær med foreldre etter en omsorgsovertakelse. Rammene for hva som regnes som relevant å spørre om og dokumentere, synes relativt snevre. For eksempel blir barnet tilsynelatende ikke spurt om sine ønsker med hensyn til kulturell og religiøs praksis og kontinuitet ved akutt eller langvarig plassering utenfor hjemmet. Videre fremgår det sjelden av dokumentasjonen hva slags informasjon barnet har fått. For eksempel ser vi eksempler på barn som sier de ønsker å flytte hjem dersom foreldrene slutter å slå, og barn som ber barneverntjenesten hjelpe foreldrene med å slutte å slå. Her ville det være interessant å vite mer om hva barneverntjenesten sier til barna, og hvordan barneverntjenesten tolker barnas ønsker i saker der foreldre har brukt vold som disiplineringmetode. Generelt anbefaler vi at barnets stemme kommer tydeligere frem i dokumentasjonen til fylkesnemnda, blant annet ved at mandatet til talsperson utvides.

Mistillit og relasjonsbygging

Innvandrerer og andre minoritetsetniske gruppers mistillit til barnevernet er godt kjent, og dette er et sentralt trekk ved de særlig krevende utfordringer som barnevernet står i. Offentlige myndigheter, offentlige tjenester og frivillige organisasjoner gjør en betydelig innsats med hensyn til informasjon og dialogmøter på et kollektivt nivå. Vi vet imidlertid mindre om hvordan mistillit kan møtes og bygges ned i konkrete møter mellom barneverntjenesten og familier. Et poeng vi har løftet frem, er at den utbredte kunnskapen og fokuset på innvandrerer mistillit kan ha uintenderte negative konsekvenser. Vi ser antydninger til at mistillit ses som en gitt *egenskap* ved foreldre, og til at barneverntjenesten tidlig i saken foregriper at slik mistillit vil skape problemer for samarbeidet. Vi anbefaler i stedet en mer åpen, relasjonell tilnærming, der tillit og mistillit se som et produkt av samspill og manglende samspill mellom partene. Barneverntjenesten bør utveksle og utvikle sosialfaglige metoder for

å bygge ned generalisert mistillit og gi brukerne konkrete erfaringer som bygger opp tillit.

Barnevernets tradisjonelle arbeidsmåte forutsetter medvirkning fra foreldrene. Dersom foreldrene ikke ønsker å medvirke, blir det noen ganger tolket som en bekreftelse på at bekymringen er berettiget, at de har noe å skjule. Dette er opplagt en mulig forklaring, men det er også viktig at barneverntjenesten tenker kontrafaktisk og utforsker alternative tolkninger. Frykt og krise er rimelige forklaringer på at noen foreldre ikke klarer eller ønsker å samarbeide. Det er behov for å utvikle metodikk for å jobbe konstruktivt med foreldre som benekter problemer som en forsvarsstrategi. En gjennomgang av hvilke verktøy barneverntjenesten allerede har, og hva som eventuelt må utvikles av hjelpetiltak og metoder, bør stå sentralt.

Mellom foreldreperspektiv og barneperspektiv

I flere saker ser vi at barnevernet mener foreldrene ikke har fokus på barnet, men i stedet er opptatt av seg selv og av sin skepsis til barnevernet. I noen slike saker kan det se ut som barnevernet forventer at foreldrene skal akseptere barnevernets definisjon av situasjonen. For eksempel, når et barn forteller om vold og foreldrene ikke innrømmer dette, blir det tolket som at foreldrene ikke evner å ta barnets perspektiv, og at de krenker barnet. Det fremkommer sjelden hvorvidt barnet opplever det slik. Dette er altså barneverntjenestens tolkning av situasjonen, og vi vil spørre om det noen ganger strengt tatt handler like mye om at foreldrene ikke tar barneverntjenestens perspektiv.

Når vi vil spørre om barneverntjenesten i tilstrekkelig grad evner å ta foreldrenes perspektiv, er vi bevisst på at vi beveger oss i «farlig» lende. I debatten om barnevernet er *foreldreperspektiv* etablert som en motsetning til *barneperspektiv*, slik vi også ser det brukt i enkelte fylkesnemndsaker. Det er gode grunner til å være på vakt mot for mye hensyntaken til foreldrene i en barnevernsak. Likevel ser vi denne polariserte motsetningen som en uheldig forenkling. Vi tror at arbeidet med å beskytte barn og hjelpe familier ville tjene på at samtalen om barnevernets arbeid ble mer nyansert på dette området. Å ta den andres perspektiv, og se seg selv utenfra og den andre innenfra, er en etisk fordring, men det er også en metode. Å oppøve kompetanse i å ta foreldrenes perspektiv, særlig i saker der de fremstår uforståelige og vanskelige, er og bør være en viktig oppgave for barneverntjenesten. Det handler om å forsøke å forstå hva foreldrene ønsker å formidle, for eksempel hvorfor de benekter så

hardnakket, og – ikke minst – hvorfor de gjør og sier ting som så åpenbart undergraver deres ønske om å beholde barna. Å oppøve en slik kompetanse står ikke i motsetning til å ta barnets perspektiv. Snarere tvert imot. Kanskje er det nettopp det som er hovedutfordringen, å forstå foreldrenes perspektiv til barnas beste.

Kulturalisering?

En vanlig kritikk når det gjelder etniske minoriteter, er at barnevernet ikke har fokus på økonomi, fattigdom og diskriminering, bare på kultur. Vi finner lite eller ingen slik kulturalisering fra barneverntjenestens side i vårt materiale. I den grad det forekommer, er det i argumentasjonen fra foreldrenes advokat i fylkesnemnda. Derimot ser vi en klar dominans av tilknytningsteoretiske perspektiver, særlig i kartleggingen og vurderingen av foreldrenes omsorgskompetanse. Her er våre funn på linje med studier av etnisk norske familier i barnevernet. I vår sammenheng er det imidlertid egne problemer knyttet til at slike teoretiske perspektiver og metoder ikke er kultursensitive. Vår studie indikerer også at fokuset på foreldre–barn-relasjonen og foreldres omsorgskompetanse, har en dominerende plass i barnevernets undersøkelser og vurderinger, mens andre forhold som økonomi, fattigdom og oppholdsstats/utlendingssak kommer i bakgrunnen. Et eksempel på dette, er NAVs fravær i flere av sakene, både som leverandør av opplysninger og i samarbeidsmøter.

Spørsmål knyttet til kulturforskjeller og kultursensitivitet, er gjengangere i debatten om barnevernets arbeid i etniske minoritetsfamilier. Det er åpenbart et viktig aspekt, at barnevernet og foreldrene med minoritetsbakgrunn kan ha ulike standarder for hva som er godt foreldreskap. Et enkelt eksempel kan være det norske middelklasseidealet om at familien skal samles og snakke sammen rundt middagsbordet, eller at voksne og barn leker sammen. Et annet kan være foreldre fra andre land som viser emosjonell omsorg gjennom praktiske, konkrete handlinger, som å mate barnet (også store barn), smøre huden og flette håret. At blikkontakt anses som fornærmende, eller at man (barn overfor foreldre, foreldre overfor barnevernet) viser respekt ved ikke å si imot. Som mange har pekt på, er det en utfordring for barnevernet å utvide sin forståelse av hva som er godt nok foreldreskap, og hvilke forskjeller som ikke skal anses som svikt og avvik, men legitim variasjon i foreldrepraksiser. Når det gjelder familiene som får kontakt med barnevernet, er det imidlertid også snakk om at barnevernet må forstå variasjon i omsorgssvikt, at *dårlig* foreldreskap kan ta

forskjellige former, blant annet av kulturspesifikke årsaker. Og kanskje fremfor alt, er det nødvendig å ha et kultur- og maktsensitivt blikk på foreldrenes *uttrykk*, hvordan de kommuniserer og uttrykker seg om sine omsorgspraksiser. Her er kunnskap om kommunikasjonsstiler et aktuelt eksempel.

I vedtakene fra fylkesnemnda er det en gjennomgående forestilling om at den etniske, kulturelle, språklige, og i den grad det nevnes – religiøse – kontinuitet i barnets liv, skal ivaretas gjennom samvær med foreldre og andre familiemedlemmer. Vi kan snakke om en konstruksjon eller tankefigur om «kulturell kontinuitet gjennom biologiske bånd». Barns behov for å opprettholde og utvikle sin etniske, kulturelle, religiøse og språklige identitet, ses i mindre grad som et individuelt hensyn som *kan* ivaretas gjennom kontakt med foreldrene, men også uavhengig av den. Vårt poeng er ikke at kontinuitetshensyn ikke skal trekkes inn i utmåling av samvær, men at slike hensyn ikke kan *kvitteres ut* ved samvær.

Barnevernlovutvalget har anbefalt at barn og foreldres etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn skal vektlegges mer gjennomgående i barneverntjenestens arbeid. De har foreslått en presisering, i den nye overordnede bestemmelsen om barnets beste i ny § 2 tredje ledd, om at dette er «et hensyn som skal legges vekt på i alle handlinger og avgjørelser knyttet til barnet, og ikke bare ved valg av bosted for barnet» (2016:16:35). Barnets rett til forsvarlig omsorg og beskyttelse skal uansett ha forrang. Slik vi ser det, vil en slik lovendring ha omfattende implikasjoner for beslutningsgrunnlag og vurderinger i barneverntjenesten og nemnda. Kulturelle dimensjoner vil ikke lenger kunne være et marginalt hensyn som henvises til egne avsnitt. Dette krever et kompetanseløft både i barnevernet og fylkesnemnda.

Migrasjon og transnasjonalt familieliv

En uavklart oppholdssituasjon, avslag på asylsøknad og påfølgende ventesituasjon, kan være sentrale årsaker til at foreldre ikke klarer å ta vare på barna sine. Slike forhold er gjennomgående mangelfullt opplyst i saksdokumentasjonen. Det varierer hvorvidt barneverntjenesten og fylkesnemnda tar høyde for dette i sine vurderinger av foreldres omsorgskompetanse og endringspotensiale. Barneverntjenester og nemnder bør gjennomgående bli mer bevisst på at disse familiene befinner seg i skjæringspunktet mellom ulike regimer – barnevernlov og utlendingslov – når barnevernssaken og utlendingsaken går parallelt. Asylsøkere og nyankomne innvandrere vil ofte ha lite kunnskap om

det norske barnevernet og dets handlingsrom samt barns og egne rettigheter. Med begrenset nettverk har de få muligheter for å stille vitner som kan tale deres sak i en nemndsforhandling. De vil derfor være særlig sårbare og ekstra avhengig av at advokaten hjelper dem i å forstå prosedyrer og gangen i saken og belyser saken så fullstendig som mulig i nemnda.

Videre er det behov for avklaring og formidling av retningslinjer for hvordan barneverntjenesten skal håndtere saker der det er bekymring for at barn føres ut av Norge, eller der dette har skjedd. Søskens situasjon nevnes spesielt i den forbindelse.

Anbefalinger

- 1) Det bør arbeides konkret og målrettet med å styrke barneverntjenestens relasjonsbygging i møte med foreldre som ikke kjenner barnevernets rolle og/eller som er redde for barnevernet. Særlig vil vi peke på behovet for å utforske hva avvisning og tilbaketrekning skyldes og hvordan barneverntjenesten kan «komme i posisjon». Metodikk for bruk av linkarbeidere og andre ressurspersoner med særlig mangfolds- og kulturkompetanse bør utvikles og gjøres kjent.
- 2) Kartleggingen av barnets omsorgssituasjon og foreldrenes omsorgskompetanse bør inkludere flere aspekter/dimensjoner enn de tilknytningspsykologiske. Kartlegging og vurdering av omsorgskompetanse og veiledbarhet bør være kultur- og mangfoldssensitiv.
- 3) Det er behov for en mer nyansert faglig diskusjon om vold mot barn, og for metodeutvikling når det gjelder foreldre som ikke innrømmer vold. Dersom barnevernet skal melde foreldrene til politiet, må dette få konsekvenser for hvordan foreldrenes benekting oppfattes. Barneverntjenestens erkjennelsesparadigme bør revurderes.
- 4) I saker der familien har en uavklart oppholdssituasjon og/eller har fått avslag på asylsøknaden bør denne konteksten i større grad undersøkes og trekkes inn i vurderingen av omsorgskompetanse og betingelser for endring.
- 5) Transnasjonalt familieliv og barnevern på tvers av landegrenser bør få større oppmerksomhet i barnevernfaglige sammenhenger, herunder i barnevernutdanningene.

- 6) Det er behov for en nærmere drøfting av hvilken plass manglende integrering skal ha i vurderingen av omsorgskompetansen til foreldre med innvandrerbakgrunn.
- 7) En sak som starter med akutt plassering har sin egen særegne dynamikk. Det bør undersøkes videre, hvorvidt denne dynamikken i seg selv kan øke sjansene for omsorgsovertakelse. Dersom det også foreligger lite komparentopplysninger, vil samværsrapportene få større betydning grunnet mangel på annen informasjon. Dette kan tale for økt bruk av sakkyndig i omsorgsovertakelsessaker som starter med akuttvedtak. Det trengs mer forskning på denne type saker, med vekt på relasjonsbygging og hjelpetiltak etter at barnet er plassert.

Litteratur

- Alternativ til Vold (2017). Foreldrearbeid der det er vold i familien. Erfaringer og anbefalinger fra et klinisk prosjekt ved Alternativ til Vold. (Veileder). Hentet fra <http://atv-stiftelsen.no/wp-content/uploads/2017/03/foreldrearbeid-der-det-er-vold-i-familien.-en-veileder.pdf>
- Aadnesen, B. N. & Hærem E. (2007). *Interkulturelt barnevernsarbeid*. Oslo: Universitetsforlaget
- Aadnesen, B. N. (2012) *Jeg kan ikke være den afrikanske mammaen i Norge. Men de må også skjønne at min bakgrunn er en del av meg: En studie av samhandling i barnevernet mellom saksbehandlere og foreldre med minoritetsetnisk og muslimsk bakgrunn*. (Doktoravhandling) NTNU, Trondheim
- Aarset, M. F. & Lidén, H. (2017). Historiens betydning for rom og romanifolks/tateres situasjon i dag. I N. Brandal, C. A. Døving, & I. T. Plesner (red.), *Nasjonale minoriteter og urfolk i norsk politikk fra 1900 til 2016*. Cappelen Damm
- Aarset, M. F., Aamodt, H. A., & Engebrigtsen, A. (2016). *Barn og familie i mottak - samarbeid mellom asylmottak og kommunalt barnevern*. (NOVA Notat 1/16). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA
- Aarset, M. F., & Nordvik, R. (2015). Dagens situasjon. I N. Brandal & I. T. Plesner (red.), *Vedlegg til NOU 2015:7 Assimilering og motstand. Norsk politikk overfor taterne/romanifolket fra 1850 til i dag*. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet
- Aarset, M.F. & Sandbæk M. L. (2009). *Foreldreskap og ungdoms livsvalg i en migrasjonskontekst*. (ISF-rapport 2009:7). Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Trondheim kommune (2016). *Barn som blir borte fra barnevernet*. (Rapport 4/2016-F). Trondheim: Trondheim kommunerevisjon.
- Barneombudet (2009). *Supplerende rapport til FNs komité for barns rettigheter*. Oslo: Barneombudet
- Baugerud, G. A. & Augusti E.-M. (2016). Utviklingspsykologisk kunnskap er relevant for hvordan omsorgsplasseringer gjennomføres. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 93(03-04), 290-302
- Baugerud, G. A. & Melinder A. (2011). *Maltreated Children's Memory of Stressful Removals from Their Biological Parents*. *Applied Cognitive Psychology*, 26(2), 261–270
- Berg, B., Paulsen, V., Midjo, T., Haugen, G. M. D., Garvik, M. & Tøssebro, J. (2017). *Myter og realiteter. Innvandreres møter med barnevernet*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning
- BLD (2010). *Barneverntjenestens ansvar for enslige mindreårige asylsøkere og andre mindreårige personer i mottak, omsorgssentre og kommuner*. (Rundskriv: Q-06/2010). Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

- BLD (2015). *Retningslinjer om behandlingen av barnevernsaker der barn har tilknytning til andre land*. (Rundskriv nr. Q-42/2015). Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
- BLD (2016). *Evaluering av Barnesakkyndig kommisjon og vurdering av utvidet ansvarsområde*. (Rapport R8979). Stabekk: Agenda Kaupang
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press
- Bredal, A. & Vislie, C. (2017). *Familierettede tjenester i et flerkulturelt samfunn. Erfaringer fra familievernet og andre hjelpeinstanser*. (Rapport nr. 5/17). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.
- Brekke, J.-P., Sveaass N. & Vevstad V. (2010). *Sårbare asylsøkere i Norge og EU*. (Rapport 2010:14.) Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Bråten, B. & Sønsterudbråten, S. (2016). *Foreldreveiledning – virker det?: en kunnskapsstatus*. (Fafo-rapport 2016:29). Oslo: Fafo.
- Bufdir (2014). *Akuttarbeid i kommunalt barnevern*. Tønsberg: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
- Bunkholdt, V. & Kvaran I. (2015). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Oslo: Gyldendal Akademiske
- Burns, K., Pösö, T. & Skivenes, M. (red.). (2016). *Child welfare removals by the state: A cross-country analysis of decision-making systems*. New York: Oxford University Press
- Bø, B. P. (2010). Det flerkulturelle barnevernsarbeidet- utfordringer, erfaringer og kompetansebehov. I: M. S. Kaya, A. Høgmo & H. Fauske (red.), *Integrasjon og mangfold: Utfordringer for sosialarbeideren*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag
- Carling, J., Menjivar C. & Schmalzbauer L. (2012). Central Themes in the Study of Transnational Parenthood. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(2), 191-217
- Christiansen, Ø. & Anderssen, N. (2010). From concerned to convinced: Reaching decisions about out-of-home care in Norwegian Child Welfare Services. *Child & Family Social Work*, 15, 31-40
- Christiansen, Ø. & Kojan, B. H. red.) (2016). *Beslutninger i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christiansen, Ø. (2011). *Når barn plasseres utenfor hjemmet: beslutninger, forløp og relasjoner. Under barnevernets (ved)tak*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Christiansen, Ø. (2012). Hvorfor har barnevernet problemer med å se og behandle barn som aktører? *Tidsskriftet Norsk barnevern*, (1-2), 16-30.
- Christiansen, Ø. (2015). *Hjelpetiltak i barnevernet - en kunnskapsstatus*. Bergen: Uni Research Helse, Regionalt kunnskapssenter for barn og unge.
- Dahle, R. & Hennem, N. (2008). Barneverntjenestens håndtering av saker med vold og seksuelle overgrep (NOVA Rapport 5/08). Oslo: NOVA
- Danielsen, K. & Engebriqtsen, A. (2007). *Regnbueprosjektet: en evaluering*. (Skriftserie 5/2007). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

- Kalve, T. & Dyrhaug, T. (2011). *Barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnevernet 2009*. Rapporter 39/2011. Oslo/Kongsberg: Statistisk sentralbyrå
- Edwardsen, A. (2014). Verdier som særmerker fylkesnemndenes arbeid. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 91(1)
- Eide, K., Qureshi, N. A., Rugkåsa, M. & Vike H. (2009). *Over profesjonelle barrierer: Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Engebrigtsen, A. (2015). Educating the Roma: The struggle for cultural autonomy in a semi-nomadic group in Norway. *Social Inclusion*, 3(5)
- Engebrigtsen, A. (2016). Lost between protective regimes: Roma in the Norwegian state. I: Seeberg, M. L. & Gozdzia, E. M. (eds) *Contested Childhoods: Growing up in Migrancy. Migration, Governance, Identities*, IMISCOE Research Series. Springer, Cham, 81-98.
- Espeland, K. E. (2013). *Savnet. En rapport om enslige asylsøkende barn som forsvinner fra mottak*. PRESS. Redd Barna Ungdom.
- Falch-Eriksen, A. (2016). *Foreldre som er fratatt omsorgen for sine barn – Familievernets rolle og foreldrenes krise, mestring og endring*. (NOVA Rapport 9/2016). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.
- Fylkesnes, M. K., Iversen, A. C., Bjørknes, R. & Nygren L. (2015). Frykten for barnevernet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 92(2), 80-96.
- Fylkesnes, M. K., Iversen, A. & Nygren, L. (2017). Negotiating deficiency: Exploring ethnic minority parents' narratives about encountering child welfare services in Norway. *Child & Family Social Work*, 1-8.
- Garberg, E. (2017). *Premisser for god nok omsorg i Norge*. (Masteroppgave). HiOA, Oslo.
- Gotaas, N. (2007). «Bruk av tolk i barnevernet» i Holm-Hansen, J.; Haaland, T.; & Myrvold, T. *Flerkulturelt barnevern En kunnskapsoversikt*. NIBR-rapport 2007:10
- Haugen, G. M. D., Paulsen, V. & Caspersen, J. (2017). *Barnevernets arbeid med vold i minoritetsfamilier*. (Rapport). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Helsetilsynet (2013). Veileder for tilsyn med sentre for foreldre og barn. (Internserien 8/2012). Statens helsetilsyn.
- Heltne, U. & Steinsvåg, P. Ø. (red.). (2011). *Barn som lever med vold i familien*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hennum, N. (2010). Mot en standardisering av voksenhet? Barn som redskap i statens disiplinering av voksne. *Sosiologi i dag*, 40(1-2), 57-75.
- Hennum, N. (2011). Controlling children's lives: covert messages in child protection service reports. *Child & Family Social Work*, (16), 336-344.
- Hennum, N. (2016). «Kunnskapens makt i beslutninger». Christiansen, Ø. & Kojan, B. H. (red.), *Beslutninger i barnevernet*. Kapittel 3. s. 48-61. Oslo: Universitetsforlaget.

- Hofman, S. (2010). *Hensyn til kultur - til barnets beste? En analyse av 17 barnevernssaker om omsorgsovertakelse og plassering av minoritetsbarn.* (Rapport Kvinnerettslig skriftserie nr. 84). Oslo: UiO.
- Hofman, S. (2011). *Etniske minoritetsbarn som opplever vold i familien. Utfordringer og muligheter.* Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Rapport 2/2011).
- IMDi (2008). *Bruk av tolk i barnevernet. (IMDi-rapport 5-2008).* Oslo: IMDi
- Jávo, C. (2010). *Kulturens betydning for oppdragelse og atferdsproblemer. Transkulturell forståelse, veiledning og behandling.* Oslo: Universitetsforlaget
- Johnson, M. P. (2008). *A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence.* Boston, MA: Northeastern University Press.
- Juul, R. (2010). *Barnevernets undersøkelser av bekymringsmeldinger. Diskursive praksisformer og barneperspektiver i den kommunale barneverntjeneste, og konsekvenser i forhold til barna.* (Doktorgradsavhandling), NTNU, Trondheim
- Kjelaas, I. & Eide K. (2015). Barnets stemme i tolkemedierte samtaler. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 92(2), 108-122.
- Križ, K. & Skivenes, M. (2010). Lost in translation: How child welfare workers in Norway and England experience language difficulties when working with minority ethnic families. *British Journal of Social Work*, 40(5), 1353–1367.
- Kvello, Ø. (2015). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*, Oslo: Gyldendal Akademisk
- Köhler-Olsen, J. (2017). Transnasjonal oppvekst: Betydningen av Haagkonvensjonen 1996 for barnets rettslige stilling i forbindelse med lengre, midlertidige opphold i utlandet alene. I: Aune, H., Hartlev, M., Hellum, A. & Jørgensen, S. (red.). *Ketsch me if you can.* København: Karnov Group
- Langsrud, E., Fauske, H. & Lichtwarck, W. (2017). Et maktperspektiv på «gode nok foreldre» i barnevernets kontekst. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 94(02), 126-138
- Lauritzen, C., Vis, S. A., Havnen, K. J. S. & Fossum, S. (2017). Barnevernets undersøkelsesarbeid. Evaluering av Kvellomalen. (Delrapport 2). Tromsø: RKBU Nord
- Lidén, H. (2005). *Barn og unge fra nasjonale minoriteter En nordisk kunnskapsoversikt.* (Rapport 2005:7). Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Lidén, H. (2011). Barn på asylmottak; rettighetsstatus og praksis. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 14(2), 64-78
- Lidén, H., Seeberg, M. L. & Engbrigtsen A. (2011). *Medfølgende barn i asylmottak– livssituasjon, mestring, tiltak.* (ISF-rapport 2011:1). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Lidén, H., Bredal, A. & Reisel, L. (2014). *Transnasjonal oppvekst. Om lengre utenlandsopphold blant barn og unge med innvandrerbakgrunn.* (Rapport 2014:05). Oslo: Institutt for samfunnsforskning

- Lidén, H. (2017). *Barn og migrasjon. Mobilitet og tilhørighet*. Oslo: Universitetsforlaget
- Lidén, H. & Bredal, A. (2017). *Fra særtiltak til ordinær innsats. Følgeevaluering av handlingsplanen mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlig begrensning av unges frihet*. (Rapport 2017:01). Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Lopez, G. S. (2007). *Minoritetsperspektiver på norsk familievern. Klienters erfaringer fra møtet med familievernkontoret*. (NOVA Rapport 9/07). Oslo: NOVA.
- Marthinsen, E. & Lichtwarck, W. (2013). *Det nye barnevernet i lys av barnevern generelt*. Oslo: Universitetsforlaget
- Marthinsen, E., Clifford, G., Fauske, H., Lichtwarck, W. & Kojan, B. H. (2013). Kapittel 2. Nytt innblikk i norsk barnevern – hva forteller dataene fra Det nye barnevernet? I: E. Marthinsen & W. Lichtwarck (red.) *Det nye barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget
- Muižnieks, N. (2015). *Commissioner for human rights of the council of Europe. Following his visit to Norway from 19 to 23 January 2015*. (Rapport CommDH2005/9). Strasbourg: Commissioner for Human Rights.
- NOU 2005:9. (2005). *Ressursbruk og rettssikkerhet i fylkesnemndene for sosiale saker*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- NOU 2012:5. (2012). *Bedre beskyttelse av barns utvikling – Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- NOU 2015:7. (2015). *Assimilering og mostand - Norsk politikk overfor taterne/romanifolket fra 1850 til i dag*. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet
- NOU 2016:16. (2016). *Ny barnevernslov – Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet
- NOU 2017:12. (2017). *Svikt og svik. Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet
- Ofstad, K. & Skar, R. (2015). *Barneloven med kommentarer*. Oslo: Gyldendal juridisk
- Oxford Research, Arbeidsforskningsinstituttet & Proba Samfunnsanalyse. (2015). *Organisering, effektivitet og rettssikkerhet. Evaluering av Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker*. Kristiansand: Oxford Research
- Paulsen, V., Berg, B. & Michelsen, H. (2015). Barnevernets arbeid med barn i asylsøkerfasen. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 92(3), 222-231
- Paulsen, V., Michelsen, H. & Brochmann, M. (2015). *Barnevernets arbeid med barn i asylsøkerfasen. Faglige utfordringer og barrierer i mottaksapparatet*. (Rapport). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning
- Paulsen, V. (2016). Ungdommers erfaringer med medvirkning i barnevernet. *Fontene Forskning*, 9 (1), 4-15

- Pedersen, A. R. (2016). *Nok er nok – En kvalitativ dokumentanalyse av akuttvedtak i den norske barneverntjenesten*. (Masteroppgave). UiB, Bergen.
- Persson, M. J. (2014). *Rom for forskjell Barnevernarbeideres forståelser, vurderinger og handlinger i arbeid med norske romer*. Oslo: HiOA
- Phillips, A. (2007). *Multiculturalism without Culture*. Princeton: Princeton University Press
- Redd Barna (2017). *Skånsom henting? Erfaringer med akuttvedtak i barnevernet*. (Rapport 2017). Oslo: Redd Barna.
- Proba Samfunnsanalyse (2013). *Evaluering av forsøk med linkarbeidere. Integrering gjennom bruk av ressurser fra eget miljø*. (Rapport 2013 – 08). Oslo: PROBA samfunnsanalyse
- Proba Samfunnsanalyse. (2017). *Barn med minoritetsbakgrunn i fosterhjem*. (Rapport 2017-03). Oslo: PROBA samfunnsanalyse
- Rugkåsa, M. (2008). Majoriteten som premissleverandør i «flerkulturelt» arbeid. I: Otterstad A. M. (red.) *Profesjonsutøvelse og kulturelt mangfold – fra utsikt til innsikt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rugkåsa, M., Ylvisaker, S. & Eide, K. (2017). *Barnevern i et minoritetsperspektiv. Sosialt arbeid med barn og familier*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Salole, L. (2013). *Krysskulturelle barn og unge. Om tilhørighet, anerkjennelse, dilemmaer og ressurser*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Saus, M. (2004). *Kontekstuellet barnevern, Barnevern i samiske landskap*. (Doktoravhandling), UiT, Tromsø
- Saus, M. (2008). *Kunnskapsstatus og kunnskapsbehov for barnevernet i samiske områder*. (Skriftserie 2/2008). Tromsø: Barnevernets Utviklingssenter i Nord-Norge
- Seeberg, M. L. (2009). *Små barns hverdager i asylmottak*. (Nova Rapport 14/09). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA
- Skilbred, D. & Havnen, K. (2017). Hvilke former for råd og veiledning trengs i barnevernet? *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94(04), 238-253.
- Skivenes, M. & Søvig, K. H. (2016). Norway - Child welfare decision-making in cases of removals of children. I: Burns, K., Pösö, T. & Skivenes, M. (eds). *Child Welfare Removals by the State. A Cross-Country Analysis of Decision-Making Systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Skjørten, K. & Vorland, N. (2017). *Barn i krise. Samarbeidet mellom barnevern og politi*. NKVTS Rapport nr 4/2017. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S.
- Skytte, M. (2008). *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Slettebø, T. (2009). *Oppfølging av foreldre med barn/ungdom plassert utenfor hjemmet av barneverntjenesten. Kunnskap og metoder i praktisk arbeid*. (Rapport nr. 1/2009). Oslo: Diakonhjemmets Høgskole

- Sommerfeldt, M. B., Hauge, M.-I. & Øverlien, C. (2014). *Minoritetsetniske barn og unge og vold i hjemmet. Utsatthet og sosialfaglig arbeid. (Rapport 3/2014)*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress
- Stefansen, K. & Mossige, S. R. (red.). (2016). *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007-2015*. (NOVA Rapport nr. 5/16). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA
- Strandbu, A. & Vis, S. A. (2016). "Barnets deltakelse i beslutningene." I: Christiansen, Ø. & Kojan, B. H. (red.) *Beslutninger i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Syrstad, E. (2008). *Er det alltid viktigst å kunne velge? Om å gi råd i familievernet*. (Masteroppgave). Diakonhjemmets Høyskole, Oslo.
- Van der Weele, J., Ansar, N. & Castro, Y. (2011) Barn som lever med vold i familien. Møte med foreldre som bruker oppdragervold – erfaringer fra arbeid med minoritetsforeldre. i: Heltne, U. & Steinsvåg, P. Ø. (2011). *Barn som lever med vold i familien*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Van der Weele, J. (udatert). Mellom bekymring og tvang – et studiehefte. Dialog med etniske minoritetsforeldre om oppdragervold. Metoder for barneverntjenesten. Hentet fra http://media.wix.com/ugd/47b5c7_b03933398831444788ca96c9c88683fb.pdf
- Vis, S. A., Holtan, A. & Thomas, N. (2012). Obstacles for child participation in care and protection cases—why Norwegian social workers find it difficult. *Child Abuse Rev.*, 21 (1), 7-23.
- Vis, S. A. & Fossum, S. (2013). Representation of children's views in court hearings about custody and parental visitations — A comparison between what children wanted and what the courts ruled. *Children and Youth Services Review*, 35(12), 2101-2109.
- Vollebæk, L. R. (2012). *Menneskehandel med barn. Barnevernets kunnskap om og arbeid med barn utnyttet i menneskehandel*. Oslo: Redd barna.
- Weiss, N. (2013). *Normalitet i limbo, asylbarn med endelig avslag*. (Rapport. 2013:47). Oslo: Fafo.
- Zentgraf, K. M. & Chinchilla, N. S. (2012). Transnational Family Separation: A Framework for Analysis. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 38(2), 345-366.
- Øien, C. (2012). *A sense of control. Why rejected asylum seekers move out of reception centres* (Fafo-paper 2012:09). Oslo: Fafo.
- Øverlien, C. (2012). *Vold i hjemmet – barns strategier*. Oslo: Universitetsforlaget.